

BOLLUK ÜLKESİ
İSVEÇ

Hayati Tahsin Yılmaz

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
Bolluk Ülkesine Giriş	5
İşçi Kim Patron Kim	13
İsveç Bir Sosyalist Ülke midir?	25
Patates Çağı	37
Bolluk Ülkesinin Kuruluşu	47
Köy Enstitüleri Düşü	63
Seks Eğitimi	71
Beyinler Örgütü	85
Bir Başına Yaşamak	103
Düzenden Kesitler	113
Demirbaş Şarıl ve Türkiye Yılları	131
İsveç'in Uluslararası Yeri	159

BOLLUK ÜLKESİNE GİRİŞ

Belleğimde ne varsa karmakarışık oldu Avrupa'ya çıkalı. Uygarlık deyince İsviçre'den söz edilirdi hep. Yolcu araçlarının biletçisiz, dükkânların dükkâncısız işlediği söylenirdi. Endüstri deyince de Almanya'yı sokmuşlardı kafamıza.

Ülkenin İsveççe adı:	SVERIGE
Yönetimi	: Krallık
İl Sayısı	: 24
Belediye Sayısı	: 278

Nüfus	: 8,2 milyon
İşçi Sayısı	: 4,2 milyon
Yüzölçümü	: 449.000 km ²
Km ² 'ye düşen kişi	: 20

Uygarlıkta olsun, endüstride olsun yüzeyden bir ayırım yapılamıyor kimi Avrupa ülkeleri arasında. Dahası, kimi demirperde ülkelerini de «batı» haritasına alası geliyor kişinin. Ama yine de bir ayırım yap-

BOLLUK ÜLKESİ İSVEÇ

mam istenirse, İsveç'i birçok bakımlardan Avrupa'nın en ileri ülkesi sayıyor, İngiltere ve Fransa'yı geri kalmışlıkla suçluyorum. İngiltere ve Fransa'yı suçlayan bu kanımı değiştirebilmek amacıyla bu iki ülkeye yaptığım çeşitli yolculukların yarar sağlamadığını da şuracığa ekleyeyim.

Hollanda'dan söz etmek isterim bir iki: Yılda iki üç kez yolum düşer bu ülkeye. Hollanda, on yıl öncesinin Hollandası değil. Yeniden yaratıyor ülkesini Hollandalı. Denizden toprak kazanma savaşıyla yetinmiyor yalnızca. On yıl önce bisikletlilerden geçilme-yen caddelerden bir araba seli akıyor bugün. Yeni açılan motoryolları taşıyamıyor trafiği. Son yıllarda kentlerin çevresinde ve kırsal alanlarda yükselen görkemli yapıların çokluğuna hiç bir Avrupa ülkesinde rastlanmıyor. Rotterdam - Amsterdam arasındaki lâle tarlalarıyla kaplı kıyı şeridi görülmeye değer. Beton yapılar pek girememiş bu kıyılara.

İngiltere'de bir değişiklik yok yapılar konusunda. Parisi'nin çevresini gecekonduların sardığı Fransa üzerine de sözüm yok. Avusturya ve İsviçre'de kimi yerleşme yerleri yer yer doğallığını yitirmemiş. İsveç konutları uluslararası ölçülere göre yeni olduğundan (kentlerdeki konutların üçte ikisi 2. Dünya Savaşı'ndan sonra yapılmıştır) tam bir uyumluluk yok. Yine de her kentte bir «eski kent» (gamla stan) ayırmaktan geri durmamışlar.

En azından otuz kez geçtiğim Danimarka'da yok beton yığınları. Bir iki büyük kentin yöresinde olsa da bozmuyor görünümü. Yüzyılımızın araba, tv anteni, elektrik direği gibi araç ve gereçleri de olmasa, kişi, yüz yıl önceki Danimarka'da sanacak kendini.

BOLLUK ÜLKESİ İSVEC

Tüm yapılar tuğladan. Kırmızı ve sarı. Kimileri ak badanalı, tuğla üzerine. Eskiyle yeniye ayırma olanağı yok. 15-20 katlı kimi yapılarda bile tuğladan yapıma görünümü sağlanmış.

Ülke topraklarının bölünümü		Yüzde oranı
Orman	: 51
Tarım	: 8
Ev, yol, ulaşım	: 2
Su	: 8
İşlenmez	: 31
Toplam		100

İki yıl kaldım Belçika'da.

«— Belçika'da yolu olmayan köy yok mu?» diye sormuştum konuk olduğum bir aileye. Türkiye'den söz ediyorduk. Yemekteydik. Şaşkınlıkla bakışmışlardı birbirlerine de, Türkiye'de bulunmuş olan evin bay'ı arkadaşım yanıtlamıştı sorumu:

«— Tahsin!» demişti, «bakışlarımızdan anlamışsındır bir şeyler. 'Kişi yemeden, içmeden yaşayabilir mi?' diye soruyorsun gibi geldi bize. Burada 'yolu olmak' o kadar olağan ki, soru karşısında şaşkınlığımızı gizleyemedik. 'Acaba yolu olmayan ev bulunur mu?' diye düşünüyorum şimdi. Ama sanmam ki, olsun!»

O sıralar çok ilginç gelmişti bu yanıt bana. Yolsuz ve elektriksiz yapılamayacağını çok sonra anladım.

BOLLUK ÜLKESİ İSVEÇ

Utrecht (Hollanda) araba pazarından 300 gulden'e (florin) satınaldığım arabayla bir Türkiye izini yapmış, dönüşte, övgüsünü duyduğum İsveç'e 'şöyle bir uğrayayım' demiştim. Dört arkadaş daha vardı arabada benden başka. İş bulursak kalacak, bulamazsak başımızın çaresine bakacaktık.

Kimi kentlerdeki ısı, yağış ve güneş ortalamaları üzerine sayılar:

	Isı ortalaması		Yıllık yağış (cm)	Yıllık güneş
	Ocak	Temmuz		
Stokholm	-3	+18	56	1.700 saat
Malmö	0	+17	56	1.900 «
Kiruna	-12	+13	51	2.000 «
Londra	+5	+18	59	1.500 «
New York	+1	+25	112	2.500 «
Paris	+3	+19	59	1.800 «
Hamburg	0	+17	74	1.400 «
Madrid	+4	+24	43	2.900 «
				gün(1)
Ankara	+0,3	+23,1	36,7	95,8 (188,4)
İstanbul	+5,4	+23,2	67,3	76,6 (189,4)
İzmir	+8,4	+27,6	70,0	144,2 (169,4)
Antalya	+10,1	+28,2	106,8	136,8 (172,7)

(1) Türk kentlerine ilişkin sayılar «Yeşilköy Meteoroloji İstasyonu»ndan alınmıştır. İlgililerin açıklamalarına göre, 0,19'a kadar bulutlu havalar güneşli; 0,2'den 0,8'e kadar bulutlu ve 0,8'den sonrası da kapalı sayılıyor. Bu durumda, araç içine aldığımız bulutlu günleri gösteren sayıların yarısının, güneşli günlere eklenmesi gerekiyor.

BOLLUK ÜLKESİ İSVEÇ

Gece Sassnitz'te (Doğu Almanya) tıraşımızı olmuş, dört saatlik feribot yolculuğu boyunca arabamıza ve kendimize çekidüzen vermiştik. Birer turist gibi girmeliydik İsveç'e.

Trelleborg'a indiğimizde, arabaların çoğunluğu gümrük yoklamasından bile geçmezken, gümrükçüler alkoydu bizim arabayı trafik yoklaması için. Trafik polisleri de, arabada yaptıkları inceleme sonucu, 'bu arabayı' İsveç'te kullanamayacağımızı, geri dönmemiz gerektiğini bildirdiler. Arabayı gümrüğe bağışlayabileceğimizi (!), başka bir araba satınalarak İsveç'i gezmek istediğimizi söyledik. Olmuyordu. Uzun tartışma sonunda çıkar yolu gösterdi görevlilerden biri:

«— Elli kron üste verirsiniz, arabayı atabileceğiniz bir araba mezarlıkçısı bulurum ben!»

Şaşırmiştık. Bulduğumuz öteki Avrupa ülkelerinde döküntü arabalar bile parayla satılırdı mezarlıkçılara. Burada hem çalışır durumdaki arabamızı bağışlayacak, hem de elli kron üste verecektik. Ama gözden çıkarmıştık arabayı ve uyduk kurala.

«— Soldan sürünüz, sağdan geçiniz!»

Valizler elimizde tren istasyonunu bulana dek birkaç yerde dikildi karşımıza bu garip tabelâ. O zamanları (1967'ye kadar) soldandı trafik.

Tam istasyona varmıştık ki, bir arkadaşımızın mendilini çıkarıp ağlamasına ve hepimizin gözlerinin yaşarmasına neden olan bir olay oldu: İçinde beş kişiyle bizi binlerce km'den getiren arabamız, bir kamyonun arkasına bağlı olarak önümüzden geçmez mi! Biraz önce tartıştığımız polislerden birinin orada bulunuşu, kaygımızı gidermeğe yetti. Arabanın durumunu iyi bulma-

BOLLUK ÜLKESİ İSVEÇ

dıklarından, motoru çalıştırarak direksiyona oturma yürekliğini kendilerinde bulamamışlar. Ve de denize atılmak üzere götürülüyormuş arabamız!

KİMİ VERİLERLE İSVEÇ

En yüksek beş dağ (m):

1 - Kebnekaise:	2.111
2 - Sarektjåkko:	2.089
3 - Kaskasatjåkko:	2.076
4 - Sulitelma:	1.860
5 - Helagsfjället:	1.796

En büyük beş göl (km²):

1 - Vänern:	5.585	1 - Gotland:	3.001
2 - Vättern:	1.912	2 - Öland:	1.344
3 - Mälaren:	1.140	3 - Orust:	346
4 - Hjälmaren:	484	4 - Hisingen:	192
5 - Storsjön:	456	5 - Värmdö:	180

En uzun 5 akarsu (km):

1 - Klarälven - Göta älv:	720	1 - Stokholm:	681.318
2 - Muonia-Torne älv:	570	2 - Göteborg:	449.470
3 - Dalälven:	520	3 - Malmö:	251.431
4 - Ume älv:	460	4 - Uppsala:	136.067
5 - Lule älv:	450	5 - Norrköping:	120.341

İsveç'e arabayla ilk gelen yabancı, büyük küçük tüm karayollarındaki park yerlerine çöp torbaları konulmuş olduğunu hemen farkederek. Herkesin, yakıt deposunu kendisinin doldurduğu (self servis) tüm yakıt istasyonlarında yağ kontrol çubuklarının silinmesi vb. iş-

leri için temiz ve yumuşak kâğıtlar bulundurulur. Kimi istasyonlara, ellerin kirlenmesine karşı, bir kez kullanılan plastik eldivenler konulmuştur. Tüm kentlerde, özellikle geceleri, kâğıt paraya yakıt veren otomat'lar vardır.

Sokakta sigarasını yakan çoğu İsveçli, çevresinde çöp kutusu göremezse, yanmış kibrit çöpünü kibrit kutusuna koyar. Tüm tuvaletlerde kül tabağı bulunur. Çöpler, üzerlerinde «sağlığa uygundur» yazılı, yağmurdan etkilenmez çuvallara konur. Toplanırken çoğu kez özel çöp arabalarında bir yandan da yakılır. Çöp araçlarının uğramadığı çok kenar yerlerde oturanlar, çöplerini çöplüklere özellikle kendileri taşır ve cumartesi dışında para da öderler.

İsveçli, kullanmayacağı giysi ve gereçleri biriktirmez. Kimi satıcılar şöyle bir yol tutturmuştur: Örneğin dikiş makinesi satıcısı, belirli bir süre için, yeni makine alacakların eski makinelerini, (eskilik ve çalışma durumlarına bakmaksızın) elli kron yerine sayacağını ilânlarında duyurur. Ashında elli kron ölü bir değerdir ama çoğu kez kişiyi çöplüğe gitme derdinden kurtarır.

Almanya, İngiltere, Fransa, Belçika, Hollanda gibi ülkelerde hemen her kentte «bit» pazarları bulunmasına karşın, İsveç'te kullanılmış giysi satılmaz. Kimi kentlerde, kimi sosyal kurumların yönettiği, bağış yoluyla sağlanan giysilerin satışı yapılmaktadır. Giysiler kimi kez, istekli evlere dağıtılan boş torbaların doldurularak belirli bir günde kapıların önüne bırakılmasının istenmesi yoluyla sağlanır. Bunun dışında, paraya gerek duyulması gibi nedenlerle kullanılmış giysiyi paraya çevirme olanağı yoktur.

BOLLUK ÜLKESİ İSVEÇ

Kullanılmayan giysi ve öteki gereçler, genellikle cumartesileri halka açık ve parasız olan çöplüklere yığılır. Hiç giyilmemiş giysilerden arabaya kadar her şey atılır bu çöplüklere: Yapı gereçleri, mobilyalar, makineler, bisikletler, kap kacak, yatak-yorgan... Ve akşam üzerleri dev makineler dümdüz eder çöplük alanlarını.

İŞÇİ KİM, PATRON KİM

İsveç'teki ilk fabrika işçiliğim, Stokholm'un 300 km kuzeybatısında, küçük Vansbro kentindeki bir buzdolabı fabrikasındaydı. Kente varıp trenden indiğimizde, ısıölçer sıfırın altında 36 dereceyi gösteriyordu. Geceydi. Bizi, bir aylık çocukları olması nedeniyle uykusunu tam alamadığını söyleyen uykulu, işçi kılıklı bir genç karşılayıp yerlerimize yerleştirdi.

Haftalık çalışma saati 1966'da 45, 1969'da 42,5 ve 1972'de 40 saate inmiştir.

Yapım dalında, kimi ülkelerdeki gerçek çalışma haftası (saat):

	1960	1971
İSVEÇ	38,4	33,4
ABD	39,7	39,9
Japonya	47,8	42,6
Batı Almanya	45,6	43,0
İngiltere	47,4	43,6
Fransa	45,7	44,5

İşbaşı yaptığımızda bu genç karşımıza patronun oğlu ve mühendis olarak çıktı. Eşi doğum yaptığın­dan altı ay izinliydi. Dahası patron çalışıyor, patronun eşi çalışıyordu. Boğazda bir yazlığına tutacakları yalı için, gazete ilânlarına «hizmetçi odası» sözcüklerinin de eklendiği bir ülkenin çocuğu olarak, şimdiyedek çalıştığım İsviçre, Belçika ve Batı Almanya da içinde olmak üzere tüm işyerleri için geçerli olan bu durumu yadırgamamak elden gelmiyor. İşbaşına yarım saat kala, patronu fabrikanın kapısını açıyor görmek! Sabah namazıyla dükkân açıp alıcı bekleyen bakkallar gibi. Zavalı patronlar.

İşçilere gelince. Durum oldukça tersine. Herkesin «sütüne» bırakmışlar çalışmayı. Ya da, kendilerinden önceki kuşaklar ekmiş de, ürününü yiyor bunlar. Sanılır ki, grev yapmak yasaklanmış da onun için ağırdan alınıyor işler.

Ek iş olarak çalıştığım restoran'da, bir büyük araba (otomobil) kuruluşunun o kentteki temsilcisinin oğlu Hans da çalışıyordu tatillerinde. Bir gün Hans'a, babasının o kadar zenginliği varken, ne diye restoran işçiliği yaptığını sordum. Biliyordum, benim düşünceme onun restoran işçiliği yapması ne kadar aykırıysa, böyle bir soru sorulması da onun düşüncesine aykırıydı. Bu nedenle ters olmuştu Hans'ın yanıtı:

«— Babam çalışmış, milyoner olmuş. Ben de çalışıp milyoner olacağım!»

Küçültücü gözlerle bakmıştım Hans'a. Zavallı (!) Hans, çalışacak da milyoner olacaktı. Hem de restoran işçiliğiyle.

Yüksek okullarda öğrenim yapan patron çocukla-

BOLLUK ÜLKESİ İSVEÇ

rından kimileri tatillerinde çalışırlarken, tüm yolculuk bürolarını aşındırmalarına karşın, otellerin dolu; uçaklarda yer kalmaması nedeniyle tatillerini Akdeniz ülkelerinde geçiremeyen işçilerin yakınıklarını dinledim. Birinciler belki «ayrılar»dır, çok sayıda olmakla beraber, böylelerine belki bir ben rastlıyorum. Ama ikinciler İsveç'e özel bir durumdur. Gerçekte, patronun oğlu ile kimsesiz bir işçi arasında yaşamaca hiç bir ayırım yoktur. Daha da ileri gideceğim: İsveç'te kişinin oturduğu eve, evinin düzenine, kullandığı arabanın marka ve modeline, mağazadan alışverişine, üzerindeki giysilere, yemesine, içmesine, gezmesine... bakıp da kimin işçi; kimin patron olduğunu kestirmek olanak dışıdır. Bir İsveçli işçi, bir aylık kazancıyla gidiş geliş uçak bileti ve tüm giderler içinde olmak üzere İstanbul, Napoli, ya da Kanarya adalarında iki hafta yaşayabilir. Yıllık izin paralı olduğundan bir aylığını artırması da gerekmez. Son yıllarda İtalya'da, İspanya'da birçok İsveç köy ve kentleri kurularak, oralara İsveç'teki yaşama kolaylıkları götürülüyor.

Kimi ülkelerde kişi başına yapılan yurt dışı yıllık turistik harcamaları (İsveç kronu):

	1961	1971
İSVEÇ	69	319
Batı Almanya	69	253
Fransa	39	116
ABD	47	100
İngiltere	51	92
Japonya	3	24

BOLLUK ÜLKESİ İSVEÇ

Öyle bir düzen ki, öğrenciler bile, en ucuz yemeğin porsiyonu on kron olan restoranlarda öğle yemeklerini yer; patronlar bugünkü varlıklarıyla (çalışmadan) yaşamlarını sürdüremeyeceklerini bilirler. Ev kadınlarının yarısından çoğu evi dışında da çalışır. «Kabul» günü düzenlemek şöyle dursun, kocası patron olan, polis; öğretmen; mühendis olan kadınlar bile bulaşıkçı ya da paspasçı olarak çalışmaktan tedirginlik duymazlar. Benim iki işte çalışmama, bu düzene koşullanmış olan İsveçlinin bir türlü aklı yatmaz. O bilir ki, bugün işçiyse, emeklilik yaşına dek işçi olarak kalacaktır. Üç beş kuruş artırıp dükkân açma, patron olma olasılığı aklından geçemez. Kaldı ki, patron da olsa çalışacaktır. İyisi mi, her geçen günün ömürden gittiğini düşünüp, kazandığını son kuruşuna kadar harcayarak gününü gün etmeğe çalışır.

Yapım dalında kimi ülkelerdeki saat ücretleri (İsveç kronu):

	1960	1972
ABD	11,79	18,28
İSVEÇ	5,48	15,00
Batı Almanya	3,26	10,85
İngiltere	4,13	8,84
Fransa	2,73	6,86
Japonya	1,15	5,58

Küçük kuruluşların, büyük kuruluşlar karşısında yaşama olasılığı çok azdır. Aile kuruluşları yerlerini hızla büyük kuruluşlara bırakmaktadır. Giysiler hep «hazır işi»dir. Kardeşimin İstanbul'da bir dikimevi bu-

BOLLUK ÜLKESİ İSVEÇ

lunduğunu anlatırken, İsveçli arkadaşlarımdan birinin sözümü keserek, babasının giysicilerden çektiğini anlatmasını unutamam. İçinde 90 bin kişinin yaşadığı, büyük kentlerden Örebro'da oturmuş arkadaşın babası. Çok şişmanlığı nedeniyle uymazmış bedenine hazır giysiler. Ve de kentin tek dikimevine giysi diktirebilmek 9 - 10 ay önceden sıraya girmeyi gerektiriyormuş. Dikiş parası olarak verdiği 900 - 1.200 kron da caba!

Sınıf ayırımı yok İsveçte. Yalnızca trenlerde 1. ve 2. sınıf bulunduğunun ayırımına vardım. Feribotlarda yok bu ayırım. Otellerde ve restoranlarda var mıdır, bilmem. İsveç'te «sınıf yok»tur. Ama bu «sınıf yok» sözcüklerini bir İsveçliye söylerseniz, bir garip bakacaktır yüzünüze.

Araba, buzdolabı, çamaşır makinesi, tv gibi araç ve gereç satışlarının hemen tümü taksitledir. Bankalar taksit'in karşılığını satıcıya öder. Banka faizi %9,5'tur. Bu oran alıcıya çoğu kez 10 - 12 olarak yansır. Satıcılar taksitle satmağa koşullandırılmıştır. Hiç bir zaman «taksitle mi alacaksın, peşin mi?» diye sormazlar. Banka faizi, etiket fiyatının üzerine eklenir.

Olağan bir alışveriş şöyle olur: Örneğin bir araba satınalacak kişi, bir araba satış kuruluşuna giderek bir araba seçer. Seçimde, gazete ilânlarının etkisi büyüktür. Yeni olsun, eski olsun fiyatlar arabaların üzerinde yazılıdır. Büyük kuruluşlar, kullanılmış arabalar için de belirli bir süre için onarım ve değiştirme güvencesi verir. Araba satışlarında ön koşul, %40'ı peşin, geri kalanı 24 ay (24 eşit) taksitledir. Çoğu kez, oldukça iyi değerlendirilen alıcının eski arabası %40'lık peşini karşılar.

Araba seçimi bitince sıra işleme, alışveriş belge-

BOLLUK ÜLKESİ İSVEÇ

sini hazırlamağa gelir. Alıcının, değiştirdiği (eski) arabası yoksa ya da eski araba %40'lık sınırı karşılamazsa, ne kadar peşin para ödenmesi gerektiğini hesaplar satıcı. Bulunan sayının «evet»lenmesiyle de belgeyi doldurmaya başlar. Bu arada alıcının adını, iş ve ev adresini sorar. Buraya kadar kim olduğu, ne iş yaptığı ve nerede oturduğuyula kesinlikle ilgilenmez. Ne kefil ister, ne de kimliğini kanıtlayan bir belge. Söz (ve imza) senettir! Başka ulustan olunması da onu ilgilendirmez. (Son zamanlarda sayıları çok az olan kimi kuruluşlar, yabancılardan kefil isteme gereksinimini duyuyorlarsa da, bu ayrılar kuralı bozmuyor).

Kimi ülkelerdeki özel arabalarla ilgili sayılar

(1973):

	Ülkedeki toplam özel araba sayısı (milyon)	Kaç kişiye bir özel araba düşüyor?
ABD	92,753	2,2
İSVEÇ	2,503	3,2
Fransa	13,920	3,7
Batı Almanya	16,324	3,8
Danimarka	1,203	4,1
İngiltere	12,700	4,2
Belçika	2,138	4,6
Japonya	12,531	8,6
İspanya	0,575	15,4

Alıcının arabayı seçmesiyle binip gitmesi arasındaki zaman (sigorta ve plâka işleminden başka bir takın-

BOLLUK ÜLKESİ İSVEÇ

tısı yoksa) yarım saati geçmez. Arabanın belgeleri bakımından ne satıcıyla ne de bankayla bir takıntı kalır.

Satıcıların kapı kapı dolaşarak sattıkları tüm araç ve gereçleri bir haftalık süre içinde geri verme; hiç para ödemeksizin yeni ya da kullanılmış arabaları bir haftaya kadar «deneme sürüşü»ne alkoyma olasılığı var.

Birinde karı - koca, ötekinde tek kişi çalışan ikişer çocuklu (4 kişilik) iki ailenin ortalama kazanç ve yıllık giderleri (1974'te kron olarak):

	Çokluk	%	Çokluk	%
Gelir vergisi ve sosyal güvenlik kesintisi	9.416	28	36.166	46
Kalorifer içinde konut	5.400	16	10.000	13
Ev giderleri (yiyecek vb.)	12.600	38	16.000	21
Giyecek vb.	3.000	9	4.800	6
Eğlence, sağlık, yolculuk vb.	1.800	7	8.400	11
Güvence, biriktirme ve çeşitli	784	2	2.634	3
TOPLAM	33.000	100	78.000	100

Satışlar pazarlıksızdır. Ama biz alışmışızdır bir kez, bozmaya çalışırız bu kuralı. Başarı da kazanırız kimi kez.

Bir gün, üzerinde 110 kron yazılı bir saate 90 kron verince, satıcının bozulup «90 krona kurtarmaz, 70 krona alınışı var!» demesine şaşırıp kalmıştık. «Bunun alı-

BOLLUK ÜLKESİ İSVEÇ

nışı 120 krondur. Ben zararına olarak 110 krona veriyorum!» diyecek, almak istemeksek arkamızdan çağıracağız yerde (!).

Herifler satıştan anlamıyor ki! Yemişçisi kötülerini ve çürüklerini kendisi yiyecekmiş gibi hep iyilerini iyilerini koyar (çoğu kez seçmededir ya); arabacısı satacağı arabanın motorunun iyi olmadığını söyler; satıcısı de 20 kron kazancı beğenmez (!).

Kolaydır mağazalardan alışveriş etmek. Raflara konulan her şeyin fiyatları üzerindedir. Seç seç al. Et, süt, yağ, yumurta gibi yiyecekler de soğuk havalı yerlerde. Önceleri şeker yerine tuz da alınsa, seçip almaya alışılıyor da; parasını ödemek için kuyruğa girmek zor geliyor kişiye. Kimi mağazalarda paketlenmişlerin yanı sıra et, balık gibi yiyecekler tartıyla da veriliyor. Böyle bir mağazada bir sıra numarası kopararak et kuyruğuna girdim bir gün. Önümde iki üç kişi vardı ama zor oluyordu beklemek. Özellikle eti toptan (iki üç koyun birden) aldığımızdan, pek katlandığım yoktu böyle sıkıntılara. «Şuradan iki kilo et ver!» deyip etini alan çekilse, iyi. Tek bir elma, tek bir muz için alışverişe çıkıldığı oluyor bu bolluk ülkesinde.

Uzatmayalım, tek bir kişi kaldı önümde. Altmışlık moruğun biri. «Şuradan 150 gram!» diye gösterdi kestireceği parçayı. Kesip tarttı parçayı satıcı, 200 gram tuttu. Ve baktı moruğa «uygun mu?» gibilerden. «Şurasından al biraz!» dedi moruk. 150 gram istemişti ya!

Hazırdı paket. Ama bir ikinci parça gösterdi moruk: «Şuradan 100 gram!» Gezdirmeğe başladı bıçağı etin üzerinde satıcı, «buradan mı, buradan mı?» diye sorarak. «Az daha, az daha!» diye oyalıyor moruk. Ü-

BOLLUK ÜLKESİ İSVEÇ

şenme yok satıcısında da. Moruğun karşısına iyice yaklaşıp, üzerinde bıçağı tuttuğu et parçasını uzatarak, kesilecek yerin kertenlenmesini istedi satıcı. Kesip tarttı sonra: 125 gram. Yüzü tutmadı moruğun 25 gram düşürmeye. Kendisi kerteledi ya!

Şabırla izledim alışverişi. Ve de hesabı tuttum: Toplam 600 gramı geçmeyen dört parça et aldı moruk.

İşçilerin çeşitli kesimlere dağılımı (Toplam iş saati yüzdesi):

	1950	1965	1975
Tarım	17,8	8,5	4,2
Orman	3,4	3,1	1,8
Maden ve yapım	34,4	33,6	29,5
Elektrik, gaz, su ve sağlık	0,9	1,1	1,1
Yapı	7,6	9,6	9,6
Alışveriş	11,6	12,9	13,1
Taşıma ve haberleşme	8,2	7,8	8,5
Özel servisler	8,0	9,9	10,7
Kamu servisleri	8,1	13,4	21,5
TOPLAM	100,0	100,0	100,0

Sıra bana gelince, bir koyun budu göstererek «yarısını kes!» dedim. Tüm gözler üzerime çevrildi. Satıcı da inanmadı «yarım but» dediğime de anlamazdan geldi. Bıçağı gezdirdi budun üzerinde moruğa yaptığı gibi. Caymadım yarım but'tan. Bıçağı bırakıp satırı aldı eline. İki buçuk kilo geldi et. Ve de iyi bir gösteri oldu.

Mühendis diploması alan kişiler bile çoğu kez bir

BOLLUK ÜLKESİ İSVEÇ

süre işçi olarak çalışmak zorundadır. Ustabaşları sağa sola buyruk yağdırmaz, kimi kez işçi gibi çalışırlar. Herkes yapacağı işi bilir. Ayrı bir iş çıkarsa, örneğin ustabaşı o iş için bir çekiç gerektiğini düşünmüşse, çekici getirmeye kesinlikle kendisi gider. Bu örnekte işçinin en doğru davranışı, o iş için çekiç gerekeceğini ustabaşından önce düşünmemekle kendini suçlayabilmesidir.

	1950		1970	
	Milyon yolcu	Yüzde oranı	Milyon yolcu	Yüzde oranı
Özel araba	5,6	33	65,2	84
Kamu araçları	11,6	67	12,6	16
Otobüs	3,5	20	6,0	8
Tramvay, tünel	1,2	7	1,2	1
Demiryolu	6,6	39	4,7	6
Denizyolu	0,3	1	0,1	-
Havayolu	—	—	0,6	1
Toplam	17,2	100	77,8	100

Makineler beden işçiliğini gerektirmeyecek ölçüde geliştirilmiş. Kamyon olsun, otobüs olsun, sürücünün yanında yardımcısı bulunan tek araca rastlanmaz. Bilet vermek de sürücünün görevidir. Kentlerarası yolculuklar genellikle trenle yapılır. Hızlı trenlerde özel çocuk ve köpek bakım odaları vardır. Kamyon ve traktörlerde hidrolikli yükleme - boşaltma yöntemi bulunur. Biçerdöverlerin doldurup bıraktığı ellişer kiloluk çuvalar bile römorklara bu yöntemle yüklenir. (Şimdiki biçerdöverlerde çuvalama yöntemi de yok).

BOLLUK ÜLKESİ İSVEÇ

Tomrukların kabuğunu soyma işinde çalışırdım kâğıt fabrikasında. Bir yaz tatilinde, beraber çalıştığımız bir üniversite öğrencisi, yaşamının en kötü günlerinde bulunduğunu; dünyada bundan daha kötü bir iş bulunamayacağını söylemişti bana. Yerindeydi görüşü. İş kötü, işçi arkadaşlar kötüydü. Ama tam anlamıyla fırsat eşitliği olan bir ülkede, böyle bir işte (İsveç ölçülerine göre de olsa) kaba; beğenisiz ve bilgisiz kişiler çalışabilirdi. Bir de ısı sıfırın altında yirmi bilmem kaçta, denizden bandlara tomruk yerine buz salıverilen uzun kış ayları vardı bunun.

Yük taşıyıcılığının dağılımı (1972):

	Yüzde oranı
Karayolu	48
Demiryolu	40
Denizyolu	12
Toplam	1.00

Tomrukların kabuğunu soyma yöntemi geliştirildi sonra. Bulduğum bölümdeki işçi sayısı da sekizden ikiye indi. İş, düğmelerle, tv'li kumanda odasından yönetiliyordu. Kısaca anlatayım bu yöntemi: Üçer metre olarak belirli boydadır kâğıt yapımı için kullanılan tomruklar. Taşıyıcılar bu boya göre ayarlanır. Bir römorklu kamyon 15'er m³'ten beş balya (75 m³) tomruk taşıyabilir. Yol yapımlarında kullanılan büyük araçlara öyle kollar takılmış ki; kamyonun, tomruk balyasını tutan demir direklerini çıkarmadan, bir balya tomruğu kucakladığı gibi kaldırıp yürüyen banda salıveriyor.

BOLLUK ÜLKESİ İSVEÇ

Yerden de kamyon dan ya da vagon dan alındığı çoklukta kucaklayabiliyor bu azmanlar. (Tomrukların akarsularla taşınma yöntemi, akarsuların kışın donması, taşımamının ağır olması ve motorlu araçların gelişmesi nedeniyle pek kullanılmıyor artık) Bandlardan, kabukları soyulmak üzere çelik silindirlere düşüyor tomruklar. Dönen silindirlerin öteki ağzından, kabukları soyulmuş olarak bandlara, oradan da bıçaklara (değirmen). Yon-gaya çevrilen tomruklar, hava basınçlı borularla kâğıt yapımı için gerekli yerlere yollanıyor. Araç sürücüsü dışında iki işçi, sekiz saatte 2.250 m³ (1) tomruk işlenebiliyor bu yöntemle. Haftanın yedi gününde de çalışıldığı ve haftalık çalışma saati 40'ı geçmediğinden, fabrikanın kimi bölümlerinde beş vardiyalı olarak çalışılıyor.

(1) Sayı aralarındaki noktalar, okumayı kolaylaştırmak için kullanılmaktadır. Virgüllerden sonraki sayılar 'artık' sayıları gösterir. Tarihleri gösteren sayılarda nokta kullanılmamıştır.

İSVEÇ BİR SOSYALİST ÜLKE MİDİR

Uppsala üniversitesi profesörlerinden Sten Carlsson, 1963'te yayımladığı «Modern İsveç Tarihi» adlı yapıtında, devletin otuz yıl öncekinden daha etkili olduğunu, ama sosyalist olmayan birçok ülkedeki benzer eğilimlerin kolayca görüldüğünü belirttikten sonra, «İsveç bugünkü durumuyla sosyalist bir ülke değildir» demektedir ve şunları eklemektedir: «Başka bir deyimle, İsveç'te sosyal demokrasi, dogmatik sosyalizme tıpatıp uymaz. Sosyalizme doğru bir eğilim var. Ama Sosyal Demokrat'çı seçmenler, köklü sosyalizme hazır değildir. Parti, birçok yönde görüşünü değiştirmiştir. İsveç bugün, pratikte olmasa bile prensipte cumhuriyettir.»

Olof Palme'den önce 23 yıl (1946 - 1969) başbakanlık yapan Tage Erlander de şöyle der: «Evet, ben kuşkusuz cumhuriyetçiyim. Ama hayır, cumhuriyet istediğimi söyleyemem.»

Olof Palme'ye Tage Erlander'in yukardaki sözlerini ansızın «krallığın geleceği ve kralın durumu» üze-

BOLLUK ÜLKESİ İSVEÇ

rine ne düşündüğünü sordum. Palme'nin kısa yanıtı şu oldu: «Bir değişiklik düşünülüyor. Şimdiki düzenimin işleyişi çok iyi»(1).

Yapım kesiminde devlet, kooperatif ve özel kesimin payları (1973'te):

	İşçi sayısı	Devlet %	Kooperatifler %	Özel kesim (%99'u)
Maden	14.000	50	—	50
Metal ve makine	474.000	3	1	96
Taş, kil ve cam	33.000	—	—	100
Kereste, kâğıt hamuru, kâğıt ve basım	183.000	3	2	95
Yiyecek yapımı	72.000	4	8	88
Tekstil, giysi, deri ve kürk	64.000	—	1	99
Kimyasal'lar ve lastik	67.000	2	3	95
Toplam yapım	907.000	4	2	94

Batının kimi ülkelerinin günümüzde krallıkla yönetilmesini garip bulanlar, krallığın çeşitli baskılarla sürdürüldüğünü sananlar çoğunluktadır sanırım. Gerçek öyle değil. Belki yüksek düzeyde baskılar var. Ama halkın büyük çoğunluğu krallığın kaldırılmasına taraftar değil. Krallıkla yönetilen ülkelerin çeşitli düzeydeki kişilerinin ortak savları şu: «Bizim yönetimimizle cum-

(1) Olof Palme'nin yazara verdiği yanıtın İsveççesi: «Ingen förändring är aktuell, det löper väldigt bra som vi har det nu.»

BOLLUK ÜLKESİ İSVEÇ

huriyet yönetimi arasındaki ayırım, birinde kralın; ötekinde cumhurbaşkanının devlet başkanı olmasıdır. Cumhurbaşkanı tek kişidir. Kralı karar vermeden önce, saray çevresinin de düşüncesini alır. İkincisi, cumhurbaşkanı çoğu kez bir partiden geldiği için tüm ulusun desteğini sağlayamaz ve de yan tutar.»

İsveç'te kral, simgesel olarak devletin başıdır. Parlamantonun açılışı (ekim), Nobel ödüllerinin dağıtımı (10 aralık), devlet başkanlarının karşılanması ve elçilerin kabulü gibi törenlere katılır. Hükümetin kararlarında etkisi olmadığı gibi, bu kararları yürürlüğe koyma yetkisi de yoktur.

Bir partinin parlamentoya üye yollayabilmesi için, genel oyların %4'ünü, ya da bir seçim bölgesindeki oyların %12'sini kazanması gerekiyor. Yarım yüzyıla yakın bir süreden beri parlamentoya üye yollayabilen beş politik partiden üçü «sağ», ikisi «sol» partidir. Tv, radyo ve gazeteler sağ partilerden «burjuva partileri» (borgerliga partierna), sol partilerden de «sosyalist blok» olarak söz ederler. Sosyal Demokrat Parti (SDP) 1918'den beri en güçlü partidir. Parlamentodaki sağ partiler sola kayarken, Komünist Partisi de sağa kayıyor; SDP'nin «bolluk ülkesi» politikasına katkıda bulunuyorlar. 1964'te Komünist Partisi başkanlığına seçilen HC Hermansson, partisinin yönünü değiştirmede etkili oldu. Parti, Moskova'nın ve uluslararası komünizmin etkisinden kurtarılarak parlamento demokrasisi benimsendi.

Seçmenlerin %90,8'inin katıldığı 1973 seçimlerinde «burjuva partileri»yle «sosyalist blok» 175'er parlamenter çıkarmışlardır. Şimdiki hükümet SDP ve Komünist Partisi birliğinden oluşuyor.

BOLLUK ÜLKESİ İSVEÇ

Partilere devletçe, parlamenter sayısına göre (üye başına 85.000 kron) yardım yapılır. Parlamenter çıkarılmamakla beraber, son iki seçimde oyların en az %2,6'sını alan partiler de devlet yardımından yararlanırlar.

Seçmenlerin %90,8'inin katıldığı 1973 seçimlerinin parlamentoya ilişkin sonuçları:		
	Oy sayısı	Parlamentodaki üye sayısı
Sosyal Demokrat Parti	2.247.727	156
Merkez Partisi	1.295.246	90
İlmliler Partisi	737.584	51
Halk Partisi	486.028	34
Komünist Partisi	274.929	19
Hıristiyan Demokratlar	90.388	—
İsveç Komünist Partisi	18.923	—
Devrimci Marksist - Leninist Parti	8.014	—
Ötekiler	1.307	—
TOPLAM	5.160.146	350

İsveç endüstrisinin %89'u özel kesimin, %5'i kooperatiflerin, %1'i belediyelerin ve geri kalan %5'i de devletin elindedir. 1932'den beri (1936'daki gönüllü 100 günlük ayrılık dışında) gerek bir başına, gerekse Merkez Partisi ya da Komünist Partisi'yle beraber işbaşında bulunan SDP, bir yandan özendirici yollarla özel kesimin ulusal çıkarılara uygun olarak gelişmesini sağlarken, öte yandan çalışanların da emeklerinin tam karşılığını almalarını sağlamış; yüksek kazançlara yüksek vergiler koymuş; ulusal gelirin üçte birini sos-

BOLLUK ÜLKESİ İSVEÇ

yal işlere ayırarak sınıflar arasındaki dengesizliği geniş ölçüde gidermiş ve 1945'ten beri kişi başına düşen ulusal gelirden birinciliği bir başka Avrupa ülkesine kaptırmamıştır(1).

1946'dan beri yiyecek fiyatları yılda ortalama %4, işçi ücretleri %9 artmaktadır.

İsveçli olmanın ve İsveç'te bulunmanın verdiği şu olanaklara bakalım:

— 65 yaşını (1976'ya kadar 67'ydi) dolduran herkese yalnızca 8.550; evliyse (eşlerden her birine) 6.975 kron(2) yıllık emeklilik. Ayrıca, en az otuz yıldır çalışıyorsa, «ek emeklilik» olarak en iyi onbeş yıllık kazanç ortalamasının %60'ı. Ek emekliliği yoksa, yılda 2.000 kron konut yardımı; 16'nın altında çocuğu varsa, çocuk başına yılda 2.250 kron ve eşi emekli değilse (beş yıl evli kalmış olmak koşuluyla) yılda 5.780 kron «eş

(1) Kitabın baskı hazırlıkları sürerken, gazetelerin, İsviçre Federal Bankası'nın yayımladığı rapordan aldıklarını bildirdikleri sıralamaya göre, İsviçre İsveç'i geçmiştir. Gazetelerin yazdığı 1973 sonuçlarına göre, ilk sıralardaki 10 ülke (kişi başına düşen İsveç kronuyla) şöyledir:

1 — İsviçre (27.050), 2 — ABD (26.960), 3 — İSVEÇ (26.830), 4 — B. Almanya (24.520), 5 — Danimarka (24.060), 6 — Kanada (23.740), 7 — Fransa (21.370), 8 — Avustralya (21.220), 9 — Norveç (20.800), 10 — Belçika (20.430).

(2) Geçim koşullarına göre çoğunluğu sık sık güncelliğini yitiren bu sayıların Türk Lirası olarak karşılığını, paramızın sık sık değer değiştirmesi nedeniyle veremiyoruz. Okurlarımız, sayıları TL'na çevirmek isterlerse, şimdilerde ülkemizde çok iyi bilinen B. Almanya Markının (DM) aracılığına başvurabilirler. (İsveç para birimi kron, bir kronun yüzde biri öre'dir):

100 DM = 170 İsveç kronu

100 İsveç kronu = 59 DM

BOLLUK ÜLKESİ İSVEÇ

yardımları» gibi çeşitli ekonomik yardımlar. İstenirse biraz az para ile üç yıl önce ya da daha çok para ile üç yıl sonra emeklilik istenebilir. Dilenirse devletin özel konutlarında parasız olarak oturulur ve her türlü bakım devletçe karşılanır. (Not: Aşağılarda geçen «emekli» ya da «tam emekli» deyimini 8.550 kronu içerir.)

Dünyada birinci olduğu kimi sağlık konuları:

- Çocuk ölümü azlığında dünyada birinci
(1973'te %0,99).
- Dünyada en çok hastane yatağı
(1972'de 1.000 kişiye 17 yatak).
- Dünyada en çok emekli (halkın %20'si).
- Dünyada en uzun ömür
(Erkeklerde 71,9, kadınlarda 77).

— Annesi ya da babası ölen 18 yaşından küçükler yılda 3.600 kron; ikisi de ölmüşse 5.400 kron «öksüzlük yardımı» ve varsa anne-babanın emeklilik parasından pay. Bakacak kimsesi yoksa çocuk evleri.

— Kocasının ölümüyle dul kalan kadına (evliliğin en az beş yıl sürdürülmüş olması koşuluyla) 36 yaşında başlayıp her yıl 1/15 artarak 50 yaşında tam emeklilik.

— Kocasının ölümünde 16 yaşından küçük çocuğu olan her kadına, çocuk 16 yaşını doldurana dek tam emeklilik. (Bu kadınlar daha sonra, yukardaki «36 yaş emekliliği»nden yararlanırlar.)

— Doğum yapacak her kadın, doğum öncesi ve sonrası, kazancının %90'ı ve iş güvencesiyle 210 (kimi durumlarda 270) gün izinli. (Bu izinin bir bölümünü koca da kullanabilir. Çalışmayan kadınlara 210 günlük para

BOLLUK ÜLKESİ İSVEÇ

25 kron üzerinden ödenir) Çocuk 16 yaşını dolduruncaya dek anneye yılda 1.800 kron çocuk parası.

— 16 yaşından küçüklere ve gebe kadınlara parasız diş bakım ve yapımı. (Büyükler, koruyucu diş bakımı giderlerinin 1.000 krona kadar yarısını; 1.000 krandan çoğunun 1/4'ünü; yapım giderlerinin de yarısını kendileri öderler)

— Çocuk yapan evli olmayan kadınlara (ya da 16 yaşından küçük çocuğa bakma durumunda olan yalnız kişilere) çocuk parasından ayrı olarak yılda 2.544 kron ve evliler gibi vergide geçim indirimi.

— 16 yaşın altında sakat çocuğu olanlara yılda 9.180 kron.

— Devlet hastaneleri herkese açık. Muayene için 12 (doktor eve gelmişse 20) ve reçete verilmişse ilâç için 15 krandan çok hiç bir para ödenmez. Doktora taksiyle gidilmişse 6 krandan çoğu ve dünyanın en iyi bakımlı hastanelerindeki tüm giderler.

	Kimi ülkelerde her 10.000 kişiye düşen doktor, hastabakıcı, dişçi ve yatak sayısı oranı (1972):			
	Doktor	Hastabakıcı	Dişçi	Yatak
İSVEÇ	15	50	9	170
Batı Almanya	17	30	5	115
İngiltere	13	60	3	95
Fransa	14	35	4	110
ABD	17	55	6	75
Japonya	12	30	4	125

— Sekiz aylıktan küçük çocukları evlâtlık edinenlere, çocuk parasına ek olarak günde 25 krandan 180 günlük analık (ya da babalık) parası. Daha büyük çocukları evlâtlık edinenlere, kazançlarının %90'ıyla 20 gün izin.

BOLLUK ÜLKESİ İSVEÇ

— Hasta olan herkese kazancının %90'ı kadar (en çok yılda 60.000 kron) para. (Ev kadınlara günde 8 kron) Doktora gitmeksizin hastalık sigortasına telefonla; mektupla ya da giderek «hastayım» demek, bir haftalık paralı dinlenme olanağı sağlar. (Doktor raporu olmaksızın ödenen hastalık parası yalnızca iş günlerini kapsar)

Sakatlar için hemen tümü özel yapılmış ve İsveç'te ilgili sakatlara parasız olarak verilen araç ve gereçlerden kimileri:

Elle tutunarak yürünebilmesi için tekerlekli araç. Üzerine oturup elle, ayakla ya da elektrikle yürütülen araç. Üç tekerlekli motosiklet. Dört tekerlekli araba (otomobil).

Elektrikli yazı makinesi. Ses alma aygıtı. İşitme ve konuşmayı kolaylaştıran çeşitli araç ve gereçler. Kapı zilini; telefonu; çalar saati ışık dalgalarına çeviren araçlar.

Dikiş makinesi. Çamaşır makinesi. Ütü. Makas. Çeşitli ölçü ve tartı araçları. Otomatik yemek pişirme araç ve gereçleri.

Çeşitli durumlara ayarlanabilen karyola. İstenilen yüksekliğe ayarlanabilen tuvalet. Elektrikli diş fırçası. Çatal, bıçak, kalem tutucu; sayfa çevirici araçlar. Çeşitli spor ve beden eğitimi araç ve gereçleri.

— Kazalara karşı herkes sigortalı. Sakatlar ve sürekli hastalara, durumlarına göre (%30 - 100) emeklilik ve 1.500 krona kadar döşeme yardımı. Sakat ve hastaların yolculukları için özel servisler; parasız motorlu ve motorsuz araçlar; okuma yeteneğini yitirenlere, istedikleri kitapların teype alınmış bantları. Çalışabilenlere iş kurabilmeleri için ödünç para.

BOLLUK ÜLKESİ İSVEÇ

— İş kazalarında ölen kişilerin eşlerine, ölenin kazancının 1/3'ü (emeklilikte 1/4'ü), çocuklarına, çocuk başına 1/6'sı.

— Askere alınan erlere günde 8 - 11 kron. Bakmakla yükümlü oldukları kişiler için çeşitli yardımlar. Askerlik sırasında sakatlananlara 150.000 krona kadar iş kurma yardımı.

Partilerin İsveççe adları:

Burjuva partileri:

Merkez Partisi (Centerpartiet)
İlimliler Partisi (Moderata Samlingspartiet)
Halk Partisi (Folkpartiet)

Sosyalist blok:

Sosyal Demokrat Parti (Sveriges
Socialdemokratiska Arbetareparti)
Komünist Partisi ((Vansterpartiet
Kommunisterna)

Parlamentoda üyesi olmayanlardan kimileri:

Hıristiyan Demokratlar (Kristen Demok-
ratisk Samling)
İsveç Komünist Partisi (Sveriges
Kommunistiska Parti)
Devrimci Marksist-Leninist Parti
(Marksist-Leninists revolutionaries KFML-r-r)

— Eşinden ayrılıp yeni ev kuranlara, ilk altı ayda, kendisi için 450 ve 16 yaşın altındaki her çocuk için 100 kron aylık; ikinci altı ayda bu çocukların yarısı. Ayrıca kendisi için 2.000 ve her çocuk için 150 kron doğum yardımı.

BOLLUK ÜLKESİ İSVEÇ

— Az gelirli ailelere ayda 75 krandan 875 krona kadar konut yardımı.

— Yeni iş edinmek üzere kurslara katılanlara evliyse 705; yalnızsa 655 krona kadar aylık. Kurslar evine uzaksa ayrıca evliye 375; yalnızsa 225 kron aylık ek.

Kimi ülkelerin, kimi konularda karşılaştırılması (1972):

	1.000 kişiye düŖen telefon	1.000 kiŖiye düŖen tv	KiŖi baŖına düŖen kâğıt (kg.)
İSVEÇ	576	333	193
Norveç	320	241	123
Danimarka	377	282	151
Finlandiya	295	256	140
ABD	628	474	279
B. Almanya	268	293	130
İngiltere	314	305	129
Fransa	199	237	105
Japonya	315	225	124
Rusya	53	162	29
İsviçre	535	239	144
Kanada	499	349	166
Hollanda	299	243	137
Avustralya	340	227	125
Türkiye	19	4	9

— BaŖka yerden iş bulanlara, evliyse 1.500; yalnızsa 750 krandan baŖlamak üzere yol parası.

— İşsiz kaldığı ilk 300 (55 ve yukarı yaşlılar 450)

BOLLUK ÜLKESİ İSVEÇ

gün, kazançlarının %90'ı, daha sonra günde 35 kron ve çeşitli yardımlar.

Çalışanlara dört haftalık paralı tatil. Az gelirlilerin çalışmayan eşlerine tatil olanakları.

— Çalışan anne ve babaların hasta çocuklarına bakım yerleri.

— Evlenenlere; karı-koca gibi yaşayanlara ve bir başına oturan çocuklu kişilere, beş yılda ödenmek üzere 7.000 kron döşeme kredisi.

— Ev yaptıranlara, otuz yılda ödenmek üzere, yapım değerinin %70'ine kadar kredi.

— Sakat çocuklar ve altı yaşındakilerin tümüne oyun okulu.

— Temel okul ve liselerdeki öğrenim giderleri (Kitap - detfer vb. giderler, sağlık bakımı, öğle yemekleri, okula gidip gelmek için araç ya da yolluk, tatillerde dinlenme kampları).

— 16 yaşından sonra okumayı sürdürenlere ayda 125 kron. Okula gidip gelmek için araç gerekiyorsa ayda 75 - 165 kron; okulun bulunduğu yerde bir başına oturuyorsa ayda 150 - 260 kron yardım ve ayrıca 3.900 krongan 10.000 krona kadar ödünç para⁽¹⁾.

— Kimi sanat okullarında okuyanlara, okuldan okula değişen çoklukta aylık.

(1) Ödünç işlemlerinde öğrencinin imzasından başka bir güvence aranmaz. Alınan para ilke olarak yirmi yılda ödenmekle beraber, öğrencinin para kazanmağa başladığı üçüncü yılla ellinci yaşı arasında bölüştürülür. Geliri olağanın altında, hastalık, işsizlik gibi devrelerde ödeme işi durdurulur. Erken emeklilik ve ölümlerde ödeme yapılmaz.

BOLLUK ÜLKESİ İSVEÇ

— Üniversite ve kolejlerde okuyanlara yılda 11.900 kron ödünç para ve ayrıca yukarıdakilere (16 yaş) benzer yardımlar.

— Tatillerinde çalışan öğrencilere vergisiz ödeme.

— Öğrencilere, boş zamanlarını değerlendirme merkezleri; tatil olanakları.

— İsveç dışında okuyanlara burslar.

Bütün bunların yetişmediği durumlarda yardıma hazır sosyal kuruluşlar ve sayısız olanaklar.

PATATES ÇAĞI

Yıl 1956. İlçemin uzak köylerinden birine öğretmen olarak gidiyorum. Köyün imamlığını da yapan muhtarın konuk odasında, duvara kocamanca yazılmış şu iki dize çarpıyor gözüme ilk:

«Ey misafir kıl namazın, kible bu caniptedir,
İşte leğen, işte ibrik, işte peşkir iptedir!»

Ve sonra şu dörtlük:

«Bu haneye gelen kişi,
Yesin ekmek ile aşı.
Eğer namaz kılmaz ise,
Yesin toprak ile taşı!»

Köyde kaldığım bir ders yılı süresince hep ekmeği düşündüm. «Ekmek» dedikleri, kepek; mısır koçanı ve patates karışımıydı. Bu karışımı sağlayabilmek için, köyde çok üretilen patates, katır sırtına vurulup üç dört gün dolaştırılarak kepek vb. yiyeceklerle değiştiriliyordu. Katır edinmeyenler eşekle yetiniyor, kendi sırtlarına da yük alıyorlardı. Bölgede bol yetiştirir-

BOLLUK ÜLKESİ İSVEÇ

len kimi yemişlerin serüveni de patates gibi olduğundan, köyün «kervan»ları yıl boyunca yollardaydı. Kervanların yollarda olduğunu çoktandır biliyordum ama, savaşın «ekmek savaşı» olduğunu duymamıştım. Ve bende o zamanları, kişilerin ekmeğe yemeden de yaşayabileceklerini düşünebilme olanağı yoktu.

Yıl 1971. İlçemden iki ilçe ötede, bir dönemece girerken, yüklü bir katırın ürkmesiyle, kaloriferli ve radyolu arabamı içim burkularak durduruyorum. O yağmurlu kış gününde, kervan sürücülerinin kiminde yağmurluk bile yok. Köyden 45 km. uzakta tanış çıkıyoruz. Daha yürüyecek 30 km'leri var. Patatesler kepek ya da mısırla değiştirilecek. Muhtar ve tanıdıklardan kimileri «rahmetli» olmuşlar, kalanlar onbeş yıl önceki gibi savaşı sürdürüyorlardı.

Yenidünya'dan (Amerika) İngiltere'ye getirilen patates, İsveç'te 1724 yılında yetiştirilmeye başlandı. Kıtık yılları olan o yıllarda açlıktan ölen köylüler, bu yeni bitkiden kuşkulananarak yaygınlaşmasını geciktirdiler. Direniş 1730'larda kırıldı. O da yemeklik değil, içki içindi. Patatesten, çok sert bir içkinin yapımına başlanmıştı. Bir de hayvan yemi olarak yararlanılıyordu. Patatesin yaygınlaşarak ekmeğin yerini almaya başlaması yüz yılda (1820'lerde) gerçekleşti.

Ünlü İsveç ozanı Esaias Tegnér (1782 - 1846), İsveç'in yoksulluk yıllarını şu üç sözcükle tanımlar: «Barış, üreme ve patates.» Bugün «bolluk ülkesi» olan İsveç'te, patatesten ekmeğe dönüş yapılmamıştır.

Ek iş olarak arasına çalıştığım restoranda kasaya

günde 4.000 kron kadar para girerken, yalnızca üç dört kg. ekmek harcanırdı. Bizim anladığımız anlamda ekmek yiyen; restoranda olsun, evinde olsun, ekmeği yemeğe katık eden tek İsveçliye rastlanmaz. Restoranlarda tüketilen patatesi ekmeğe oranlarsak, her kilo ekmeğe karşılık, bir çuval patates koyacağız. Patates çoğu kez soyulmuş, yağda kızartma olacakları uzun uzun dilimlenmiş; yarı kızartılmış ve dondurulmuş olarak getirilir restorana. Haşlama ve bol yağda kızartmasından başka bir de püresi yapılır. Sulu yemek yapılmaz patatesten.

Biri Avusturya'da, öteki Hollanda'da çalışan iki arkadaşımın, ekmek yedikleri (pansiyoner olarak oldukları evin çocuklarının ekmeğe alışma olasılığı) gerekçesiyle evden çıkarıldıklarını da şuracığa ekleyeyim. Bu ülkelerdeki bolluğu görünce, bu çeşit davranışların nedenini anlamak güç oluyor.

İsveç'te ekmeğin şekersiz «Alman» ya da «Fransız» ekmeği adıyla satılıyor. Biz Türkler ve kimi yabancı işçiler patatese alışamadığımızdan ve de pazarlanan ekmeğin şekerli olması nedeniyle, kendimiz pişiririz ekmeği evlerimizde. Bir başına yaşayan kimi Türk erkekleri bile hamur yoğurup ekmek pişirmesini bilirler. Ama gelgelelim un, 2 ve 2,5 kg'lık küçük paketlerde pazarlanır. Mağazadan on paket birden kaldırıncaya, tüm gözler üzerimizdedir.

Bir gün restoranda 25 kg'lık un çuvalının varlığını farkedince patrona başvurmakta gecikmedim. Toptancılar fırın, pastane ve restoranlar için pazarlıyorlarmış 25 kg'lık çuvaları. Patronun aracılığıyla bir çuval un edinerek mağazaya taşınmaktan kurtuldum. Beş kişiyiz evde. İki hafta kadar sonra unun bittiğini, bu kez

BOLLUK ÜLKESİ İSVEÇ

iki çuval istediğimi söyledim patrona. Adam şaka sandı önce. Üsteleyince de bön bön baktı yüzüme ve:

— «Biz dört kişi bir çuval unu üç yılda bile tüketemeyiz!» dedi.

Ülkede üretilen kimi bitkiler üzerine sayılar (1973):

	Ekim alanı (hektar) ¹	Bir hektarın verimi (kg)	Toplam üretim (bin ton)
Buğday	283.000	4.600	1.335
Çavdar	94.000	3.450	322
Arpa	622.000	2.950	1.768
Yulaf	525.000	2.550	1.209
Karışık	76.000	2.280	162
Patates	53.000	22.000	947
Şeker pancarı	42.000	43.020	1.781

(1) Bir hektar = 10.000 metrekare

İsveçli patatesten başka, üzerine tereyağı sürülmüş kurutulmuş ekmek dilimleri (özellikle çavdar peksimeti) de yer. Ve İsveç deyince akla gelen üç sözcükten ikisi «seks» ve «sosyalizm»se, üçüncüsü «smörgås» dedikleri bir çeşit sandviçtir. Yemekler, öteki Avrupa ülkelerinininkine benzemez. Evdeki yemekler çoğu kez hazır yiyeceklerle geçiştirilir. Yiyecekleri uzun süre saklama yöntemleri ve konservecilik çok geliştirilmiştir. Konutların yarısından çoğunda, buzdolabından ayrı olarak, dondurulmuş yiyecekleri saklayacak buzluk bulunur.

BOLLUK ÜLKESİ İSVEÇ

Çağ, patates çağı değil yalnızca. Ülke soğuk. Toprakaltı bitkilerinden patatesten başka şeker pancarı, havuç ve bir çeşit şalgam bol bol yetiştirilip değerlendiriliyor. İsveçli bol bol süt içiyor (1971'de kişi başına günde 723 gram). Küçük kentlerde bile süt fabrikaları kurulu. Mağazalarda bir, iki litrelik ve daha küçük karton kutularda pazarlanan sütün %80'inin su olduğunu ve içinde yalnızca %3 oranında saf süt bulunduğunu çoğu bilmez. Saf süttten daha yararlı olduğu söylenen bu karışım maya (yoğurt) da tutar. Tek tip ve adla pazarlanan tereyağının (smör) durumu da süttten ayrı olmasa gerek.

Yüzyılımızın başında tahıl, isteği karşılamıyordu. Hayvansal yiyecekler, süthaneler yetersiz; sürülebilir topraklar verimsizdi. Yiyecek ve endüstriyel hammaddenin çoğu dışardan sağlanıyordu ki, buna petrol ve kömür de eklenince, orman ürünleri; demir ve makineden sağlanan geliri götürüyordu. Bugün İsveç, dışarıya tahıl satan bir ülkedir! 1972'de dışardan (17 bin ton patates,) 17 bin ton pirinç ve 31 bin ton mısır almasına karşın 65 bin ton çavdar, 265 bin ton buğday ve 291 bin ton arpa satmıştır.

1930'ların tarım politikası iki ana amaca dayanır:

1 — Savaş zamanlarındaki kuşatılma da düşünülerek, tarım ürünlerinin %80'ini ülke içinden karşılamak.

2 — Tarım kesiminde çalışanların gelirlerini, öteki kesimlerde çalışanların gelirleri düzeyinde tutmak.

Bugün bu amaçlar artığıyla gerçekleştirilmiştir. Topraklarının %10'undan azı sürülebilir, sürülen toprakların da dörtte üçüne hayvan yemi ekilen İsveç'te, yiyeceğin %85'i (1970) ülke içinden karşılanabilmektedir. (Verimli olmayan kimi küçük çiftliklerin ormana

BOLLUK ÜLKESİ İSVEÇ

dönüşmesine izin verilerek bu oran %80'e kadar düşürülebilecektir) Bu sonuç, tarım ürünlerinin dünya pazarlarından %70 daha pahalıya elde edilmesiyle gerçekleştirilmiştir. Çiftçilere çeşitli yardımlar ve toplam iki milyar kron kredi güvencesi verilmiştir. Yardımlardan en çok, ülkenin soğuk olan kuzeyinde oturan çiftçiler yararlanır. 1973 - 1974'te et-süt üreten; domuz yetiştiren çiftçilere fiyat desteği olarak 74 milyon kron (bağış) verilmiştir. Tarım gelirlerinin %80'i hayvancılıktan karşılanmaktadır. 700.000 inekten her biri yılda ortalama 4.450 kg süt verir. 12 milyon tavuktan 107 bin ton yumurta alınır (1973).

Kimi ülkelerdeki yiyecek fiyatlarında artış yüzdesi:

	1960 - 70	1973
İSVEÇ	3,7	7,6
Norveç	3,9	7,6
Batı Almanya	2,6	7,9
Fransa	4,0	8,5
ABD	2,6	8,8
İngiltere	3,9	10,5
Danimarka	6,1	12,5
Finlandiya	5,4	15,5
Japonya	5,3	17,0

Tarım kesimindeki yapım ve pazarlamanın %80'den çoğunu kooperatifler yapar (ette %85, sütte %99). Avrupa'nın en modern tarımının yapıldığı İsveç'te kooperatiflerin payı çok büyüktür. 1850'den beri var olan tüketici kooperatifleri, az gelirli, özel kesimin fiyat patlamasına karşı korur. İsveç'te yapımcılar istedikleri

BOLLUK ÜLKESİ İSVEÇ

fiyatları koyamazlar. Buna karşın, yalan yanlış reklâmlara karşı korunurlar.

Alışverişin %90'ı self servis'tir. İlk self servis 1947'de açılmıştır. Son yıllarda kentlerin çevresinde ve dışında büyük park kolaylıkları bulunan mağazalar yaygınlaşmaktadır. 1974'te 2.500 metrekareden çok alan kaplayan 36 mağaza bulunuyordu. Kooperatiflere karşı ayakta duramayan kimi küçük satış yerleri ya kapanmakta ya da bir örgütün zincirine eklenmektedir. 1960'ta 70.000 olan satış yeri sayısı 1970'te 50.000'e inmiştir. Restoranlar hızla kafeteryaya dönüşmektedir. Her alandaki küçük ve yararsız kuruluşların kapanmasına karşın, çok özel konularda çalışan küçük dükkânlar (butik) çoğalmaktadır. Kimi kooperatif ve özel kuruluşların, ülke düzeyine yayılmış binlerce satış mağazası bulunur. Alışverişin %27'si üç büyük mağaza zinciri aracılığıyla yapılır. Kimi mağazalar kimi pazarları da açtır. Restoranların mutfakları, yemek salonu büyüklüğüne yakındır. Ocak ve fırınlar da elektrikle çalışır. Bir restorandaki elektrik sigortası sayısı, o restorandaki sandalye sayısından çoktur.

Güney ve orta İsveç oldukça tarıma elverişlidir.

Tarımla uğraşanların yüzde oranı 1870'te 72'yken, 1929'da 40'a; 1960'ta 14'e; 1968'de 8'e ve 1973'te 5'e düşmüştür. Gençlerin tarımı bırakmaları nedeniyle çiftçilerin yaş ortalaması 55'i bulmaktadır. Birçok küçük çiftlik, şimdiki işleticisinden sonra kimsesiz kalacak; kimileri ormana dönüşecektir. Özel çiftliklerin sayısı yirmi yılda 162.000'den 100.000'in altına düşmüştür. Ülkede 47.384 biçerdöver ve 182.554'ü (1973) tarım amaçları için kullanılan 1.382.000 (1968) traktör bulunur.

Golf Streem sıcak su akıntısı (ve batı yelleri) et-

BOLLUK ÜLKESİ İSVEÇ

kisiyle ülkenin iklimi, benzer paraleldeki ülkelerden daha yumuşaktır. Kar, topraklarının %15'i Kuzey Kutup Dairesi içinde bulunan ülkenin kuzeyinde 7-8 ay; Stokholm çevresinde 2-3 ay ve güneyde birkaç hafta kalır. Ağaçlar, güneyde 60-80; kuzeyde 120-150 yılda büyür. Baltık'ın kuzey bölümü (Bothnia körfezi) ve göllerin çoğu kışın donar. Halkın %90'ı ülkenin yarısından güneyde yaşar.

	Kimi uluslar ne kadar kahve, çay, kakao ve tütün tüketiyor (1972'de kişi başına kg. olarak):			
	Kahve	Çay	Kakao	Tütün
İSVEÇ	12,90	0,24	1,25	1,64
Danimarka	11,75	0,36	0,87	3,03
Finlandiya	11,30	0,11	0,95	1,54
Norveç	9,23	0,14	1,30	1,45
Hollanda	8,26	0,67	8,91	3,56
İsviçre	7,78	0,23	2,61	4,64
ABD	6,22	0,33	1,28	3,24
Batı Almanya	5,11	0,15	2,23	2,36
Fransa	4,80	0,07	0,82	2,02
Kanada	3,92	0,96	0,82	3,68
İtalya	3,07	0,05	0,77	1,53
İsrail	2,66	0,93	0,43	1,99
Doğu Almanya	2,51	0,10	1,07	1,41
Macaristan	2,13	0,09	1,06	2,25
İspanya	2,15	0,02	1,01	2,40
İngiltere	1,77	3,85	1,58	2,36
Yugoslavya	1,73	0,04	0,56	1,69
Yunanistan	1,38	0,02	0,56	2,12
Çekoslovakya	1,14	0,08	1,25	1,72
Polonya	0,96	0,26	0,66	2,35
Japonya	0,63	0,98	0,34	1,88
Rusya	0,17	0,35	0,47	1,31
Türkiye	0,09	0,64	0,03	1,70

BOLLUK ÜLKESİ İSVEÇ

Yılda 245.000 ton balık tutulur (kişi başına 30 kg). 4.646 kişi balıkçılıkla geçinir. Bunlardan %15'i göllerde avlanır. Balıkçıların kullandığı gemilerden 1.250'sinin motoru 30 beygir gücünden çoktur. Gemiler, otomatik dümen tutucu; balık bulucu, radyo-telefon gibi araç ve gereçlerle donatılmıştır. 800 gemide tarak ağı (trol) bulunur. Kış balıkçılığı için 400 kar temizleyicisi kullanılır.

Ülkede yetişmeyen yemiş ve sebzeler de öteki gelişmiş ülkelerde olduğu gibi bol bol pazarlanır. Herkesin her istediğini yiyebileceği kadar satınalma olanağı vardır. Yeter ki, nasıl yenileceğini bilebilsin, tadını alabilsin.

İsveçli turşuyu şekerli, domatesi, hıyarı tuzsuz yer; sütü soğuk içer. Et tabağında reçel de bulunur. Balığın şekerlisi de olur. Kanımızca, örneğin domatesin tuzsuz yenilmesinin nedeni (yanlış anlaşılmasın) sonradan görmüştür. İsveç yoksul bir ülkeyken, birdenbire bolluk ülkesi oluverince, her şey gibi bol bol pazarlanan domatesi satınalan İsveçli, üzerine tuz ekileceğini öğrenememiş ve öylece yemeye alışmış olabilir. Hiç alışmayanlar da var: Restoranlarda çokları tabaklarındaki bir yaprak marulu, bir dilim hıyarı ve bir parça domatesi (ki, yemek ve sayılan bu çeşitler bir tabaktadır) yemeden bırakırlar. Oldukça pahalı sebzelerdir bu sayılanlar.

İlginç bir anım var bu konuda:

İzin dönüşünde ikişer kiloluk birer karpuz armağan etmiştim iki İsveçli aileye. Restoranın patronuna da iyisinden iki kavun, Karpuz ve kavun (çoğunluğu dilim dilim de olsa) mağazalarda bol bol pazarlandığından herkesin yediğini sanıyordum. Ailelerden birinden, kar-

BOLLUK ÜLKESİ İSVEÇ

puzun nasıl yenileceğini (kabuklu ya da kabuksuz), ötekinden de tüm karpuzun bir kezde yenilip yenilemeyeceğini (mideye zararı yönünden) sordular. Kavunlara gelince: Önce bir iki gün süründü restoranda. Belki anlatamamışımdır diye, kavunları kendisi için verdiğimi, eve götürüp yemelerini yeniden söyledim patrona. Kavunlara ters ters bakmasından, almak istemediği ve beni de kıramadığı anlaşılıyordu. Birkaç gün daha geçince eşimin (orada çalışırdı) üstelemesiyle birini kesivermişler işçilere. Eşim ancak iki dilim yiyebilmiş utancından. Ötekiler tadına bakıp bakıp atmışlar çöpe. İkinci kavunu dilimleyip satmış patron. 45 kron tutmuş.

Bir Finlandiya yolculuğumda da geçti bir kavun olayı: Çalıştığım kâğıt fabrikası «bilgi ve görgümüzü artırma» gezisine götürmüştü bizi. Kimi kâğıt fabrikalarını gezmiştik. Gidiş ve dönüşte, feribottaki yemek saatlerinde «ne yersen serbest»ti. (Bu tür yemekler kuzey ülkelerinde çok yaygındır. Eline tabağını alan kişi, ortadaki yemeklerden dilediği kadar koyar. Doymazsa yine alabilir. Ücret, iki porsiyon yemekten daha ucuzdur) Yemeğin ardından yemiş olarak kavun da almıştım ben. Hemen herkes ikinci, üçüncü kez yemek ya da yemiş alıyordu. Ben ikinci kez kavun alınca, masadaki İsveçliler, tabağımı birbirlerine göstererek gülüşmüşlerdi. Açgözlülüğüm yerine, kavun denilen «zık-kım»ı nasıl yiyebildiğimle ilgilenmiş olabilecekleri çok sonra aklıma geldi.

BOLLUK ÜLKESİNİN KURULUŞU

19. yüzyılın ortalarında batı Avrupa ülkeleri endüstrileşme dönemine girdiklerinde, halkının %90'ı köylerde yaşayan yoksul bir tarım ülkesiydi İsveç. Ne bir karış sömürgesi, ne bir avuç kömürü ve ne de bir damla petrolü vardı. Altı aydan uzun kış, bereketsiz topraklar, kalabalık çiftçi aileleri, topraksız köylüler ve kıtlık yılları. Ve dalga dalga başka ülkelere göç.

Dışarda yulaf ekmeğini bile zor bulan İsveçli, önemsiz bir suç işleyip de tutuklarenine girdiğinde kendini şölende sanıyordu. 1867 ve 1868 yıllarındaki üstüste iki yıllık kıtlık sırasında, bir hayvan tüccarının Lübeck'de yayımlanan bir Alman gazetesinde, İsveçli işçi satınalmalarını isteyen ilânı ilginç bir belgedir. İlânda, büyüklerin 37 Prusya riksthaler'ine, genç; çocuk ve hizmetçi kızların daha ucuza satınalınabileceği, yol paralarının işverenlerce; gebelik devresine giren kadınların dönüş ve yerlerine geleceklerin de geliş giderlerinin hayvan tüccarınca karşılanacağı belirtilmektedir.

BOLLUK ÜLKESİ İSVEÇ

Göç 1840'larda başladı. 1850'de 15.000 olan sayı, 1869'da 95.000'e ulaştı. Özellikle Alman ve İngiliz kuruluşları, Atlantik'in öteki yakasına sürekli seferler düzenliyorlardı. Yalnızca Liverpool'daki bir gemi ortaklığının, İsveç'in çeşitli kentlerinde yüzden çok bürosu bulunuyordu.

1900'de yalnız Şikago'da 49.000 İsveçli yaşıyordu. 1910'da Amerika Birleşik Devletleri'ndeki (ABD) İsveçlilerin sayısı 665.000'di (İsveç nüfusunun 1/5'i) ve ABD'ndeki ikinci kuşak (Amerika doğumlu) İsveçlilerin sayısı bu sayının çok üstündeydi.

19. ve 20. yüzyılın kralları:

1792 — 1809	Gustav IV Adolf
1809 — 1818	Karl XIII
1818 — 1844	Karl XIV Johan
1844 — 1859	Oscar I
1859 — 1872	Karl XV
1872 — 1907	Oscar II
1907 — 1950	Gustav V
1950 — 1973	Gustav VI Adolf
1973 —	Karl XVI Gustaf

İsveç endüstrisi 19. yüzyılın ortalarında gelişmiş ülkelere «hammadde patlaması»yla, İsveç denetimi dışında ve büyük bir uyumlulukla gelişmeye başladı. Avrupa'da birçok kilise ve kamusal yapının çatısı Falun (İsveç) bakırıyla kaplıdır. Demir 14. yüzyıldan beri ilkel olarak (odun kömürüyle) işleniyordu. 18. yüzyılın sonlarında İngiltere'de demirin işlenmesinde maden kömürünün kullanılma yönteminin bulunmasıyla İsveç demir çeliğinin niteliği yüksek düzeye çıktı. Kerestenin dış

BOLLUK ÜLKESİ İSVEÇ

pazarlarda alıcı bulmaya başlamasıyla da, yüzyıllardır halk masal ve öykülerini zenginleştiren; çevresel yapı gereci ve yakıt olarak kullanılan ormanlar birdenbire değer kazandı. Bir üçüncü kaynak da bulunmuştu: Akarsular. Kereste ve demir, hızla endüstrileşen Avrupa'da kolayca alıcı buluyor, akarsular kerestelerin li-manlara ucuza inmesini sağlıyordu. Norland (kuzey İs-veç) kısa sürede bir işçi cenneti oluvermişti.

20. yüzyıl başbakanları:

1900 — 1902	F. V. von Otter
1902 — 1905	E. G. Boström
1905 —	J. Ramstedt
1905 —	Ch. Lundaberg
1905 — 1906	K. Staaff (Halk Partisi)
1906 — 1911	L. Lindman (İlmhilar Partisi)
1911 — 1914	K. Staaff (Halk Partisi)
1914 — 1917	Hj. Hammarskjöld
1917 —	C. Swartz (İlmhilar Partisi)
1917 — 1920	N. Edén (Halk Partisi)
1920 —	Hj. Branting (Sosyal Demokrat)
1920 — 1921	L. De Geer
1921 —	O. v. Sydow
1921 — 1923	Hj. Branting (Sosyal Demokrat)
1923 — 1924	E. Trygger (İlmhilar Partisi)
1924 — 1925	Hj. Branting (Sosyal Demokrat)
1925 — 1926	R. Sandler (Sosyal Demokrat)
1926 — 1928	C. G. Ekman (Halk Partisi)
1928 — 1930	A. Lindman (İlmhilar Partisi)
1930 — 1932	C. G. Ekman (Halk Partisi)
1932 —	F. Hamrin (Halk Partisi)
1932 — 1936	P. A. Hansson (Sosyal Demokrat)
1936 —	A. Pehrsson (Merkez Partisi)
1936 — 1946	P. A. Hansson (Sosyal Demokrat)
1946 — 1969	T. Erlander (Sosyal Demokrat)
1969 —	O. Palme (Sosyal Demokrat)

BOLLUK ÜLKESİ İSVEÇ

Eklenmelidir ki, göçlerin yıkıcılığı, geride kalanların çalışma güçlerini kamçıyordu. Yüzyılımızın başlarında çoğu para ve teknik bilgiyle Amerika'dan geri dönen İsveçlilerin sayısı 200.000'e yaklaşıyordu. Endüstri alanında sayısız örnekler de verilmişti: Su altında kablo döşeme, bilya yatakları, deniz pervanesi, asetilen gaz üniteli deniz feneri, tek parçalı buzdolabı, kutu kibrit, santigrat ısıölçer, dinamit hamuru, otomatik telefon, üç girişli elektrik motoru, yağ ve kaymak ayırıcıları... birer İsveç buluşu olarak ortaya çıkıyordu. 1870'le 1913 arasındaki endüstriyel büyümede İsveç'i yalnızca Japonya geçebilmişti.

Sosyal harcamaların nereye yapıldığı (milyon kron):

	1960	1970	1973
Hastalık	2.805	13.785	18.205
İşsizlik	280	1.625	2.570
Yaşlılık ve sakatlık	2.740	10.610	16.620
Aile ve çocuk	1.455	4.410	7.840
Ötekiler	335	735	1.655

İsveç'teki «emekçi» sınıfının gelişimi İngiltere, Fransa ve Almanya gibi ülkelere benzemiyordu. Ülkeye endüstri geç girmişti. İkincisi, endüstrileşme daha çok ormandan başladığından, ilk endüstri odak noktaları (bruk'lar) kentlerin dışında, orman ya da tarım «ağa»larının toprakları içinde oluşuyordu. Bolluk ülkesinin beşiği olan bruk'lar, yapılarıyla beraber çoğu kez, çok kuvvetli olan tek kişilerindi. 19. yüzyılın sonlarına kadar, patronun izini olmadan işyeri değiştiremezdi. Yüzyıllardır köylülerin çiftliklerde uygula-

BOLLUK ÜLKESİ İSVEÇ

dıkları ortaklaşalık kimi bruk'lara da geçti. 1860 ve 1870'lerde kimi işçi sendikaları kuruldu. 1879'da Sundsvall'da 5.000 işçi greve gitti. Grevcilerin üzerine askerler ve başka yerden getirilen grev kırıcıları acımasızca sürüldü. Sonuç olarak birçok grevci işinden ve evinden oldu.

Marksist'lerle (Marxist) öteden beri ilişkisi bulunan August Palm, 1881 yılında Danimarka'dan Malmö'ye geçerek, işçi sendikaları içinde toplumcu düşünceleri yaymağa başladı. Palm, başlangıçta çok az başarı sağlayabildi. Alman Sosyal Demokrat Parti'sinin (SDP) parti tüzüğü ve öteki yayınları İsveççeye kötü çevrilmişti. Dağınık durumda olan sendikalar, sosyalist eğilimli görülmeyi istemiyorlardı.

Sosyal harcamaların kaynağı (milyon kron):

	1960	1970	1973
Devlet	3.360	12.150	18.070
Belediyeler	2.145	10.870	16.205
İşçi ve işveren	2.560	12.940	18.515
Öteki kaynaklar	450	4.795	5.900

Palm, siyasal karargâhını Stokholm'e taşıyarak «Social Demokraten» (Sosyal Demokrat) adlı gazetesini çıkarmaya başladı. İki yılda çevresinde 26 seçkin kişi oluşturdu. Bu 26 kişi, İsveç sosyal demokrasisinin ilk büyük kişileri oldular. Riksdag'a (parlamento) ilk Sosyal Demokrat milletvekili(1896), hükümete ilk Sosyal Demokrat bakan (1917) ve ilk Sosyal Demokrat başbakan (1920) bu 26 kişi arasından çıktı.

BOLLUK ÜLKESİ İSVEÇ

1889'da kimi sendika temsilcileri Stokholm'de toplanarak İsveç'in ilk modern partisi olarak Sosyal Demokrat Parti'yi (SDP = Sveriges Socialdemokratiska Arbetareparti — İsveç Sosyal Demokrat İşçi Partisi) kurdular. Ama 250 kadar sendikadan yalnızca 50 kadarı partiyi destekledi. 1898'de İşçi Sendikaları Konfederasyonu (LO=Landsorganisationen i Sverige) kurulunca, tüm sendikaların üç yıl içinde SDP'yi desteklemesi kararı alındı. İsveç işçi hareketi bugün bile iki başlıdır: SDP ve LO. Ülkenin ikinci büyük gazetesi (Aftonbladet) LO'nundur. Ülkedeki yapıların ve kooperatiflerin %20'si LO'nun elindedir.

	Kimi ülkelerdeki her 1.000 işçide kayıp işgünü:		
	1964 - 1973 ortalaması	1972	1973
İSVEÇ	43	3	3
B. Almanya	43	3	40
İngiltere	633	2.160	570
Fransa	277	300	330
ABD	1.247	870	770
Japonya	217	270	210

Sosyal Demokrat'lar emekçi sınıfı dışındaki halkın da ekonomik, sosyal ve kültürel mutluluğunu düşünmek; «halkın partisi» olmak zorundaydılar. Endüstrileşme hızlı oluyor ve üç kuşağa şöyle yansıyor: Büyükbaba çiftçiyken, baba mavi yakalı (fabrika işçisi); oğul da beyaz yakalı işçi (memur) olabiliyordu.

1902'de kuzeyin buz tutmayan limanı Narvik'in (1905'te Norveç'e bağımsızlık verilene dek, bu kent İsveç'indi) Kiruna'ya demiryolu ile bağlanmasıyla dış ül-

BOLLUK ÜLKESİ İSVEÇ

kelere demir satışı hızlandı. Yılda 24 milyon tonluk üretimle bugün Kiruna, dünya maden ocaklarının en büyüğüdür. Yanındaki Malmberget yatakları ile ülke üretiminin %90'ı bu bölgeden sağlanır. Taşıma, demiryoluyla Narvik (Kuzey Denizi) ve Luleå (Baltık Denizi) üzerinden yapılır. Orta İsveç'teki zengin demir yatakları işletilmemektedir. Yıllık 35 milyon tonla dünya demirinin %4'ü İsveç'ten çıkarılır. Demir üretiminde Avustralya, Brezilya, Kanada ve Rusya'dan sonra beşincidir. Demir ve çelik işleyen kuruluşlardan kimileri şunlardır: Atlas Copco, Sandvik, Avesta, Fagersta, ASEA, Trelleborg ve Sala Maskin.

Trafikteki toplam binek arabalarının marka ve yüzdesi:		
	1960	1972
1 — VOLVO	20,7	27,0
2 — Volkswagen	16,4	16,7
3 — Opel	13,4	12,8
4 — SAAB	5,1	12,1
5 — Ford	11,9	9,7
6 — Mercedes	3,7	4,0
7 — Renault	1,7	3,1
8 — Peugeot	1,4	3,1
9 — Leyland (BMC)	5,9	2,6
10 — Fiat	2,6	1,8
11 — BMW	0,1	1,1
12 — Vauxhall	1,9	1,0
13 — Simca	1,6	0,8
14 — Audi	—	0,7
15 — Chevrolet	1,6	0,4
16 — Citroën	—	0,4
Ötekiler	12,0	2,7
TOPLAM	100,0	100,0

BOLLUK ÜLKESİ İSVEÇ

Kereste 1840'tan beri alıcı buluyordu. Kâğıt yapımında yeni yöntemler geliştirildi. Dünyada ilk kimyasal kâğıt hamuru fabrikası 1872'de Bergvik'te kuruldu. Kâğıt hamuru satışında 1914'ten beri birinci sırayı elinde tutmaktadır.

1975 - 1976 devlet bütçesi giderleri:		
	Milyon kron	Yüzde oranı
Sigorta ve emeklilik	18.190	19,6
Eğitim ve araştırma	12.890	13,9
Savunma	10.280	11,0
Ulaştırma ve enerji	7.670	8,2
Çocuklu ailelere destek	5.600	6,0
İşçi hareketleri	5.130	5,5
Ulusal denge	4.500	4,8
Konut yardımı	4.33	4,6
Az gelirli belediyelere yardım	4.020	4,3
Sağlık ve sosyal servisler	3.770	4,0
Yargı, polis ve tutukevleri	3.490	3,7
Az gelişmiş ülkelere yardım	2.860	3,1
Yiyecek vb. için fiyat desteği	2.600	2,8
Çeşitli	7.890	8,5
TOPLAM	93.220	100,0

Sosyal reformlar dizisi yüzyılın başında başlar. Norveç sorunu ardarda başarılı hükümetleri işbaşına getirdi. 1906'da Norland'ta köylülerin ekonomik olmayan küçük çiftliklerinin büyük kereste kuruluşlarınca ucuz kapatılması önlendi. 1907'de Laponya'daki (ülkenin en kuzeyi) Grängesberg demir madenlerinin yarısı kamulaştırıldı. Bir kurul kurularak İngiltere, Danimarka

BOLLUK ÜLKESİ İSVEÇ

ve Almanya'daki emeklilik konuları derinlemesine incelendi. Göçlerin nedenleri araştırıldı.

1909'daki büyük greve 300.000 kişi katıldı. Ama grev yine işçiler için yenilgiyle sonuçlandı. Sendikada etkinlik gösteren birçok işçi işinden oldu.

1975 - 1976 devlet bütçesi gelirleri		
	Milyon kron	Yüzde oranı
Gelir, anamal, iş, sosyal güvenlik vergileri	33.210	40,8
Ulusal kalkınma (VAT) vergisi(1)	17.800	21,9
İşverenler vergisi	5.985	7,4
Motorlu araçlar vergisi	3.725	4,6
İspirtolu içkiler vergisi	3.485	4,2
Enerji vergisi	2.195	2,7
Tütün ve sigara vergisi	2.010	2,5
Gümrük vergisi	1.015	1,2
Bira ve hafif içkiler vergisi	645	0,8
Anamal (devlet) gelirleri	4.760	5,9
Çeşitli	6.485	8,0
TOPLAM	81.315	100,0
Bütçe açığı	11.905	
TOPLAM	93.220	

(1) İsveçte satın alınan her şeye %17,65 vergi ödenir. İspirtolu içki, yakıt, taşıt, sigara gibi şeylere özel gümrük uygulanır.

1913'te 67 yaşını bitiren herkese emeklilik (dünyada ilk) tanındı. Öğretmenlerin aylıkları yükseltildi. Kadınların geceleri çalışması yasaklandı. Dükkânların açıl-

BOLLUK ÜLKESİ İSVEÇ

İş ve kapanış saatleri sınırlandı. 1916'da haftalık çalışma (çiftçiler dışında) 48 saate indi.

Birinci Dünya Savaşı yıllarında 1916'da şeker; 1917'de ekmek, un ve içki karneye bağlandı.

1920'de SDP, Halk Partisi'nin (Folkpartiet) desteğiyle hükümeti kurdu. Seçim nedeniyle çok kısa ömürlü olan bu hükümetin başbakanı Hjalmar Branting'ti.

İsveç'e ilk motorlu araba 1891'de girdi. 1939'da ülkede 250.000 araba bulunuyordu. İlk uçak 1910'da görüldü. 1924'te sürekli hava uçuşları başladı. Radyo 1922'de yayıma başladı, 1924'te devlet denetimine girdi. Radyo ve tv, bugün bile devlet denetiminde olan bir özel kuruluştur. 1907'de çalışmaya başlayan İsveç sineması Greta Garbo, Ingrid Bergman gibi ünlüler yetiştirmiştir.

İşçi örgütleri:

1.800.000 üyeli İŞÇİ SENDİKALARI KONFEDERASYONU'ndan (LO — Landsorganisationen) başka, emekçilerin dört örgütü daha vardır:

1 — 780.000 üyeli MEMUR SENDİKALARI BİRLİĞİ (TCO = Tjänstemännens Centralorganisation)

2 — 120.000 üyeli YÜKSEK ÖĞRENİMLİLER BİRLİĞİ (SACO = Sveriges Akademikers Centralorganisation)

3 — 20.000 üyeli YÜKSEK MEMURLAR BİRLİĞİ (SR = Statstjänstemännens Riksförbund)

4 — 20.000 üyeli karışık bir birlik olan İŞÇİLER BİRLİĞİ (SAC = Sveriges Arbetares Centralorganisatione)

Bolluk ülkesinin kurulduğu 1932-1946 yıllarının başbakanı Per Albin Hansson, Malmö'lü bir duvar örücü-

BOLLUK ÜLKESİ İSVEÇ

sünün oğluydu ve yalnızca dört yıllık ilkokulu bitirebilmişti. Önce SDP saflarında «haberci» olarak çalışmaya başladı. 1903'te «SDP Gençlik Örgütü»nün kuruluşunda emeği geçti. Daha sonra atılgan ve taktikçi bir parlamenter oldu. 1928'den ölümüne kadar partisinin başkamydı. 1946'da «İskandinav Ülkeleri Bakanları» toplantısından sonra, tramvaydan inip, yaya olarak evine dönerken kalp yetmezliğinden öldü.

«Per Albin» ve arkadaşları, toplumun tüm üyelerinin hiç bir sınıf ve topluluğa baş eğmeden yaşayabilecekleri bir İsveç düşünüyorlardı. J. M. Keynes'in kimi ekonomi - politik kuramlarından da etkilendiler. İşsizliğin önüne geçmek için yapılar, yollar yapımı gibi yararlı işlere girişilecek; kaynak, ödünç ve vergilerden sağlanacaktı. 1932 seçim kampanyalarında bunları dile getirdiler. 1933'te uygulama başladı. Krediler silâh gibi kullanılıyor, işsizliğin çok görüldüğü yerlerde yapım başlıyordu.

İşveren Örgütleri:

1.300.000 üyeli İSVEÇ İŞVERENLER KONFEDERASYONU'ndan (SAF = Svenska Arbetsgivareföreningen) üç işveren örgütü daha vardır:

- 1 — Devletin İşveren Örgütü (Staten Avtalsverk)
- 2 — Belediyelerin İşveren Örgütü (Svenska Kommunförbundet)
- 3 — Kooperatiflerin İşveren Örgütü (Kooperationen Förhandlingsorganisation)

İsveç İşverenler Konfederasyonu (SAF = Svenska Arbetsgivareföreningen) İşçi Sendikaları Konfederasyonu'ndan (LO) dört yıl sonra (1902) kuruldu. SAF'ın

BOLLUK ÜLKESİ İSVEÇ

bugün 25.000 kadar işyerinde 1.300.000 üyesi bulunur. Mavi yakalı işçilerin %90'ı LO'ya üyedir (1.800.000).

1920 ve 1930'larda grev ve lokavt'lar yaygınlaştı. 1931'de Adalen'de grevciler üzerine askerlerin sürülerek beş işçinin öldürülmesi olayı unutulmamaktadır.

1938'de LO ile SAF, Saltsjöbaden anlaşmasını yaparak İsveç'i aralarında bölüştüler (!). Anlaşmaya göre, ilk görüşmeler başarısızlıkla sonuçlanırsa, taraflar bir haftalık süre içinde grev ya da lokavta gidemiyorlar. Bir haftalık düşünme süresi içinde, hükümetçe atanan arabulucular işi olgunlaştırıyor. Bir hafta sonunda bir anlaşmaya varılamazsa, 7 üyeli «İş Mahkemesi»ne gidiliyor. İş Mahkemesinin 2 üyesi LO, 2 üyesi de SAF temsilcisinden oluşuyor. Saltsjöbaden anlaşması, İsveç iş yaşamına büyük işlerlik getirmiştir. Başlangıçta, tarafların uzlaşmaz gibi görünen bildirileriyle başlayan tartışmalar, çoğu kez anlaşmayla sonuçlanır. Doruktaki anlaşma uyarınca, ücret artışlarının çeşitli iş kollarına nasıl bölüştürüleceği, ilgili sendikalarca tartışılarak karara bağlanır. Bir işyerinde çalışan işçilerin tümü tek sendikaya bağlıdır. Örneğin, bir metal işyerinde çalışan bir marangoz «Metal İşçileri Sendikası»na üyedir. LO ile SAF arasında yapılan anlaşmalar iki üç yıl sürelidir.

LO ile SAF'ın da içinde bulunduğu bir başka örnek kuruluş ÅMS'tır (Arbetsmarknadsstyrelsen = İş Pazarı Yönetmenliği). ÅMS, özellikle «Kuzey Gelişme Alanı» içindeki işsizleri eğiterek, iş dengesi sağlamağa çalışır. Ülkenin üçte ikisini kaplayan Kuzey Gelişme Alanı içinde nüfusun %17'si yaşar. Kimileri Norland'a «İsveç'in kuzey kolonisi» der. Onlara göre, güney İsveç «anayurt»tur. Kuzey, maden; orman ürünleri ve elektrik

BOLLUK ÜLKESİ İSVEÇ

için su verir, karşılığını çok az olarak alır. Elimin altında İsveç Eğitim Bakanlığı'na bağlı bir kuruluşça hazırlanan «İşte İsveç» (Det här är Sverige) adlı bir kitap var. Kitabın 19. sayfasındaki bir haritada Östersund kentinin yeri noktalanmış. Haritanın altında şu açıklama var: «Östersund, Jämtland ilinin bir kentidir. Jämtland kuzey İsveç'tedir. Jämtland'lular, kendileri için küçük bir hükümet ve parlamento istiyorlar...» Kendilerini bu ülkeye (!) veren Jämtland'lı gençler, il sınırları dışında bile, göğüs ve sırtlarında «Jämtland Cumhuriyeti» (Republiken Jämtland) yazılı fanilalarla dolaşabiliyorlar.

Topraklarının yarısından çoğu ormanlarla kaplı olan İsveç'in, dünya orman alanlarının %1'inden daha azını elinde tutmasına karşılık, ağaçların çeşitliliği (Ladin %47, çam %37), uzun lifli oluşu, uzun sürede büyümesi, kesim ve taşıma kolaylıkları bakımından ormanlarının ekonomik değeri yüküktür.

Dünya pazarlarının kâğıtta %10, kerestede %15, kâğıt hamurunda %18,5'ini karşılar (1972). Toplam dış satışların %25'i orman ürünleridir.

Ormanların %20'si devletin, %5'i belediyelerin ve %75'i özel kesimindedir.

Yılda 70 milyon m³ kesime karşılık 77 milyon m³ büyüme olur.

AMS, İş Bulma Kurumu gibi değil de, halka yardımcı bir servis olarak çalışıyor. (Ülkede ayrıca İş ve İşçi Bulma Kurumu bulunuyor) Örneğin, kuzey İsveç'te, toprağı kendisini geçindiremeyen (çalışmak üzere güneye de inmek istemeyen) çiftçiler, yeni bir iş edin-

BOLLUK ÜLKESİ İSVEÇ

mek sorunuyla başbaşa kalırlar. AMS, bu kişileri iki hafta ile iki yıl arasında değişen süreler içinde eğitir. AMS, 140.000 kişiyi eğitebilecek güçtedir (1973).

İsveç, İkinci Dünya Savaşı'nı, Birinci Dünya Savaşı'na oranla daha az sıkıntılı geçirdi. Savaşın hemen başından bitimine dek (1939 - 1945), Komünist Partisi dışındaki dört parti ortaklığınca yönetildi İsveç.

1942'de kira denetimi başladı. 1944'te herkese işsizlik ve hastalık sigortası, çocuk parası (1937'de koşullu olarak başlamıştı), eşit eğitim olanağı, daha kısa çalışma haftası ve gerçek kazancın yükselmesi gündeme alındı. Seçimlerden sonra, ulusallaştırma ya da yararlılaştırma «kurulu» kuruldu. Bir işi özel kesim daha iyi yapıyorsa serbest bırakılacaktı. Devlet, parasal değil, sosyal nedenlerle endüstriye giriyordu. Sosyalist olmayan partiler, ulusallaştırma programının barış döneminde de yaygınlaşma olasılığından korkmakla beraber, SDP'yi geniş çapta desteklediler. 1932'de %31; 1940'ta %9 olan işsizlik oranı 1950'de %2'ye düştü.

Devlet, 1950'lerde geniş bir alana yayılmış bulunan ve gün geçtikçe kaybeden Uddevalla tersanelerini; 1957'de ülkenin en büyük demir madenlerini elinde tutan LKAB'ın %95'ini ve 1969'da ilâç yapan AB Kabin'in %65'ini satın aldı. 1970'te Devlet Holdingi (Stadsföretag AB) kurularak, tümü ya da bir bölümü devletin olan yirmi kadar kuruluşun tek elden yönetimi sağlandı. Kimi iş çevreleri, bu uygulamayı «Sosyal Demokrat'ların arka kapı sosyalizmi» olarak nitelediler.

İsveç'in yarım yüzyılda verdiği örnekte, işlerin iyi örgütlenmesi yanında, İsveçlinin hoşgörülü oluşu ve çok şeyi anlayışla karşılamaasının büyük payı vardır. İşçilerle işverenler arasındaki anlaşmazlıklar pazar-

BOLLUK ÜLKESİ İSVEÇ

lıkla giderilmiş, önemli grev ve lokavt olmamıştır. SDP'nin kimi kez bir başına hükümeti yürütmesine karşın, endüstrinin özel kesimde kalması; krallık kuruluşunun tehlikeye düşmemesi, bu «uzlaşma ülkesi» kişilerinin başkalarının haklarına da saygılı olduğunu ortaya koyar.

Bugün 60 - 65 yaşlarındaki İsveçliler bile, şimdiki gençlerin yaşamlarına bakarak, İsveç'in yoksulluk yıllarını (çocukluk ve gençliklerinde çektikleri sıkıntıları) anlata anlata bitirememektedirler. Onlar ki, daha çocuk yaşta, büyükleriyle beraber tarlada çapa kazmış; ormanda hızar çekmiş ve açlıktan ağaç kabukları (bir çeşit soymuk) yemişlerdir.

KÖY ENSTİTÜLERİ DÜŞÜ

Din Bilgisi'ydi ders. Kürsüde oturan öğrenci, önündeki kitaptan, bilmem hangi misyonerin nerelerde bulunduğu üzerine arkadaşlarına sorular yöneltirken, durmadan sandalyesini sallandırıyor; ellerini dağınık uzun saçlarında dolaştırıyordu.

Ayrıydı sırası her öğrencinin. İsteyenler, sıraların parmaklıkları arasından ayaklarını uzatıp özgürce oturabiliyor; kıyılardakiler, sıraların üzerine yan oturup, sırtlarını duvara yaslama haklarını kullanabiliyorlardı. Ya, sıraların ötesinde berisindeki Beatles; Rolling Stones; Animals; Shadows'ların koca koca resimleri, karikatürler, yazılar ve oklarla yaralanmış yüreklere ne buyurulurdu?

Bir başkaydı dersin bitimi: Yerimden kalkıp, meşin ceketli öğretmenle konuşmak üzere kürsüye doğru ilerlerken, benden önce davranmıştı kızlar. Nereden çıktığını göremediğim bir pikap konduruldu kürsüye ve dönmeğe başladı plâk.

«— Beğendiğin kızla danset!» dedi öğretmen. Çok-

tan dönmeğe başlamıştı gençler. Bir başka topluluk, kocaman bir gitarla, sınıfın bir köşesini tutmuştu. Kimi kızlar ellerinde ayna, kaşlarına rastık; gözlerine sürme çekiyorlardı uluorta.

Temel okulun 6. sınıfındaki coğrafya derslerinde ülkeler (ve kıtalar) coğrafyası sürdürülüyor. Doğu, batı, kuzey, güney ve orta olmak üzere beş bölümde işlenen Asya'ya, tam sayfa bir İstanbul fotoğrafının (Haliç'ten Süleymaniye'nin görünümü) eklendiği (ve Türkiye, Suriye, Lübnan, Ürdün, İsrail, S. Arabistan, Kuveyt, Irak ve İran'ın işlendiği) «Batı Asya» bölümünün başlıkları:

Çöllere ve yeşillikler — Minareler kenti İstanbul (yazısı karşı sayfada). — Arap ülkeleri çöldür. — Göklerden çekirge yağar. — Kum fırtınası geliyor. — Mekke Müslümanların kutsal kentidir. — Kutsal taş (Kâbe). — Arap ülkeleri petrol zengindir. — İsrail. — Kibutz'lar ve kooperatif tarımı. — Çölde çiçek açıyor (İsrail). — Bir eski ülke (İran). — Çoğu kızlar okula gidemez (İran). — Tüm kervan yok oldu (İran). — Biliyor musunuz? (Genel) — Kısaca Batı Asya.

Sözü edilen coğrafya kitabında Türkiye üzerine aşağıdaki sorulara da yer verilmiştir (Ama bu ders kitabına dayanarak - başka kaynaklara başvurulmaksızın - bu soruları yanıtlama olanağı yoktur):

- 1 — Türkiye'nin kuzeyindeki ve güneyindeki denizlerin adları nedir?
- 2 — Türkiye'nin başkenti neresidir?
- 3 — Hangi altı ülke Türkiye'nin komşularıdır?
- 4 — İstanbul'daki boğazın adı nedir?(1)

(1) İstanbul boğazının İsveççe adı «Bosporen»dir.

Yıl 1965'ti. İsveç'in küçük bir kent (Vansbro) temel okulunun (ilkokul) 7. sınıfındaydım ve eğlenememek-

ten başka hiç bir tasaları olmayacakları sanılan yarının uzun saçlılarını düşünme olanaklarını bulabiliyordum.

Minareler Kenti İstanbul

İstanbul Türkiye'nin en büyük kentidir. Hangi kıt'adadır? Eskiden İstanbul'un adı Konstantinopol'dü ve ülkenin başkentiydi.

İstanbul tipik bir doğu kentidir. Evler alçak, kimi yerlerde sokaklar arabaların geçemeyeceği kadar dardır.

Alışveriş pazarlardan yapılır. Kuyumcular sokağı, kunduracılar sokağı gibi her iş kolunun ayrı bir sokağı vardır.

İstanbul'da bine yakın cami bulunur. Cami, Müslüman'ların kilisesidir. Müslümanların dini İslâm'dır. Dışardan bakınca, camilerin çatısının bir yarım portakala benzer kubbe olması kuraldır.

Camilerin bir ya da birden çok minaresi vardır. Yüksek ve sivri kuleler olan minarelerden, günde beş kez dua (namaz) için bağıarak dua (ezan) okunur. Bağırma, dört yöne dönerek yapılır. Büyük camilerde bağırma yerine hoparlörler kullanılır.

Bir Müslüman'ın camiye girmeden önce ayaklarını, ellerini ve yüzünü yıkaması gerekir. Ayakkabılar kapının dışında bırakılır. Camilerin tabanında, üzerinde dua okurken diz çökülen görkemli halılar yayılıdır.

(Mellanstadiet Geografi 3 M, sayfa, 22-23)

Sonra bir gün yolum, bir temel okulun marangoz atelyesine düşünce, acı bir burukluk girdi içime. Tam 16 marangoz tezgâhı ve ağaç işçiliği için çeşitli makine ve gereçler. Öğrenciler, çoğunluğu bir önceki dersten kalan ellerindeki işleri işlerlerken, Köy Enstitüsü yıllarımı ansittılar bana, uzun uzun.

BOLLUK ÜLKESİ İSVEÇ

3 - 6 yaş çocuklarının okul öncesi «oyun» okullarına girer girmez, karşımda çocukların boylarına göre yapılmış marangoz tezgâhını görünce bile, kendimi birdenbire Köy Enstitülerinin sıcak havasında buluveriyorum. Bir oyun havası içinde kızlar da erkekler gibi çekiç; testere; rende gibi araçları kolaylıkla kullanabiliyorlar. Dikiş dikiyor, resim; elişleri; oyuncaklar yapıyor, yemek pişirebiliyorlar. Temel okuldaki tekstil, ağaç ve metal işlerinde de çoğu kez, erkek ve kız ayırımı yapılmaksızın dersler bir arada yapılır. Kızların masa yapıp eve götürmeleri; erkeklerin de kendilerine pantolon, ceket dikmeleri olağandır.

Hangi sınıfa girsem, Türkiye üzerine bir şeyler veriliyordu öğrencilere. Kimi kez bir Türkiye haritası çizmem, kentimin yerini göstermem isteniyordu. Sonra Türkiye ile İsveç arasındaki benzerlikler - karşıtlıklar araştırılıyor; Türkiye'ye nasıl gidileceği saptanıyordu. Fırsat eğitimi'ydi uygulanan.

1963 yılında Belçika'da, Brüksel yakınlarındaki Machelen Froebel ilkokulunda, 4. sınıf öğrencilerinin sınavta yaparak bana armağan ettikleri kol düğmelerini özenle sakladım.

İsveç bir reformlar ülkesidir de. Birçok alanda olduğu gibi, eğitimde de ulusal çıkarlar doğrultusunda sık sık reformlar yapılmıştır. İlkokul 1842'den beri zorunludur. İsveç kalitesinin bir parçası olan eğitim, herkesin yeteneğine göre, eşit fırsatlardan yararlanabilmesini sağlar. Öteki gelişmiş ülkelerin eğitimcileri İsveç'te uygulanan yöntemlerin sonuçlarını merakla beklemektendirler.

1936'da 7 yıl olan temel okul, 1950; 1960 ve 1962 reformlarıyla aşamalı olarak 9 yıla çıkarıldı. 7 yaşından

BOLLUK ÜLKESİ İSVEÇ

16 yaşın doldurulmasına dek okula gitme zorunluluğu vardır. Temel okul, 3'er yıllık üç bölüme ayrılmıştır.

Birinci bölümde (1, 2 ve 3. sınıflar) okuma-yazma yeteneği kazandırma ve aritmetik vardır. Ek olarak müzik, beden eğitimi ve çevre bilgisi öğretilir. Ayrıca 3. sınıfta haftada iki saat İngilizce, iki saat de el işleri (tekstil, ağaç ve metal) vardır. Birinci sınıfta 20, ikinci sınıfta 22 ve üçüncü sınıfta 30 ders saati öğrenim yapılır.

Azınlık ve yabancı öğrencilerin anadillerini öğrenmeleri amacıyla haftada iki saat özel öğretim yapılır. Anadilini iyi bilen kişinin, İsveççeyi daha kolay öğreneceği düşünülmektedir.

İkinci bölümde (4, 5 ve 6. sınıflar), birinci bölümdeki konulara ek olarak tarih, coğrafya ve doğa bilgisi öğretilir.

Son bölümde (7, 8 ve 9. sınıflar), fizik, kimya ve biyoloji dersleri de vardır. Bu bölümde her dersin öğretmeni ayrıdır. Haftada 35 olan ders saatlerinin 29'u zorunlu; 4'ü seçimlik derslerdir. 2 saat de, öğrencinin ilgi duyduğu başka alanlarda çalışabilmesi için ayrılmıştır. Seçimlik dersler yabancı dil (İngilizcenin yanı sıra Almanca ya da Fransızca) ya da şu üç daldan biridir: Ekonomi, güzel sanatlar ve teknoloji. Seçimlik derslerde, birden çok konuda çalışma olanağı vardır. Örneğin güzel sanatlardan dram, ritim, müzik, yazın, resim, model, fotoğraf ve film konularından biri ya da birkaçıyla ilgilenilebilir.

8. sınıfta yaşam'a yönelme uygulaması başlar. Öğrenci, seçtiği dalla ilgili üç işyerine inceleme gezisi yapar.

BOLLUK ÜLKESİ İSVEÇ

9. sınıfta, seçilen dalla ilgili bir işyerinde 14 gün çalışma zorunluluğu vardır. Böylece, öğrencinin, denemeye giriştiği iş dalındaki çalışma koşulları üzerine biraz olsun bilgisi olsun istenmiştir.

Öğrenci isterse, 8. ve 9. sınıfta haftada bir saat daktilo dersi alabilir.

Dersler haftada beş gün, ders yılı 40 haftadır. Sınıfta kalma yoktur. Gereksiz bilgiler öğretilmez ve genellikle ev ödevi verilmez. 3, 6, 7, 3 ve 9. sınıfların bitiminde karne; son karneyle de temel okulu bitirme belgesi (diploma) verilir.

Okullardaki geçerli kurallar müdür, öğretmen ve öğrenci üçlüsünün kararları ile alınır. Kimi temel okullarda, öğrencilerin sigara içebilmeleri için özel yerler (rökruta) ayrılmıştır. Uzun saç askerlikte bile serbesttir. Boş zamanları değerlendirmek amacıyla okullarda el işleri, tiyatro, müzik, beden eğitimi gibi çalışmalar yapılır. Kimi yerlerde plak dinleme, masa tenisi (ping pong) oynama, dans etme gibi gereksinimleri karşılamak amacıyla gençlik evleri (ungdomgård) bulunur. Hemen her sınıfta piyano bulunur. Kimi okulların içinde yüzme havuzu vardır. Havuzu bulunmayan okullar, havuzlu okul ya da öteki kuruluşlardan yararlanırlar.

Öğrenciler yılda bir kez çevre temizliği çalışmalarına katılırlar. Okulların kapanışına yakın bir günde, çevre yollarının kıyılarındaki artıklar çöp torbalarına doldurularak yol kıyılarına bırakılır.

Lise ve dengi okulları 22 dalda ve 2 - 4 yıl sürelidir. Temel okulu bitirenlerin %78'i bu okullara girer. Öğrenci, gireceği dalı, temel okulun 8. sınıfında seçer. İki yıllık okullar, genellikle iş okulları olup, üniversiteye giriş hakkı vermez. 1968'den beri lise ve dengi okulları

BOLLUK ÜLKESİ İSVEÇ

bitirenlerin her yıl 30 nisanda beyaz kep giymeleri gelenekselleşmiştir.

Özel okullar pek yer tutmaz. Temel okulun son bölümü ve lise ayarında on kadar özel okul bulunur. Bunlardan dördü devletin yönetimine geçmiştir. Bu okullarda, uzaklarda (genellikle İsveç dışında) oturanların çocukları okur.

Üniversiteye giriş sınavlarıdır. Her yaş gurubunun %31'i üniversiteye girer (1950'de %5). Öğrencilerin %44'ü kadındır (1973). Uppsala üniversitesi 1477'de, Lund 1668'de kurulmuştur. Uppsala «üniversite kenti» dir.

İsveç'te yaşlıların eğitimine çok önem verilir. Yüz'den çok, devlet yardımlı halk koleji (folkhögskola) vardır. Ayrıca çeşitli kurslar ve mektupla öğretim yöntemi uygulanır. Yaşlılara eğitimin gerekçesi «İsveçte Yabancılar» (Invandrate i Severige) adlı kitapta şöyle açıklanmaktadır:

«Bugün İsveç'te gerek çok iyi öğrenim görmüş genç kuşakla yaşlılar arasında, gerekse zamanla yalnızca pek küçük bir grubun ilkokul sonrası öğrenime olanak bulabildiği yaşlı kuşak içinde büyük öğrenim eşitsizlikleri vardır. (...) Son yıllarda, yaşlı kuşağın eğitimi için daha çok yatırım yapılması kavranmış bulunuyor. Bu yolla yaşlı kuşak, kendisi yararlanmaksızın, eğitim için vergi ödeme zorunluluğunda da kalmamış oluyor.»

SEKS EĞİTİMİ

Seks konusunda yalnızca İsveç'te söz edebileceğimi su götürmez bir gerçek olarak biliyordum. Ancak, İsveç'e geldiğim ilk günlerde, çevresinden kuşkusuz sevişen çiftleri Avrupa'nın öteki ülkelerinde bıraktığım kamsına vardım.

Her ne kadar İsveç'e geldiğim ilk günlerde yatacak yer ve iş bulma çabasından başka şeyler düşünebilmek olanağım yoktuysa da, bir soru takılmıştı kafama: Benden İsveç üzerine bir tek yazı istense başlığı ne koyardım? Ne seks konusu, ne de «çılgın» gençliğin davranışları ilginç olabiliyordu. İşte İsveç'e geldiğim üçüncü ayındaki başlığım: «Adalar, yarımadalar ve beton direkler üzerine kurulu kent: Stokholm». Ve bu başlığın içine bir de «ışık» sözcüğünü sıkıştıracaktım.

İsveç'te onuncu yılımı gerilerde bıraktım ve artık «su götürmez» gerçeklerden söz edebileceğim.

İsveç'te kamu ve özel birçok kuruluş, seks eğitimi üzerinde çalışır. «Uygunsuz» resim ve fotoğraflar vitrinlere kadar konulur. İsveç magazin dergileri, İsveç

BOLLUK ÜLKESİ İSVEÇ

kralının hovardalıklarını fotoğraflarıyla sergiler. Evlenme kurslarının, seks tatillerinin, seks sağlığı üzerine konuşmaların düzenlenebildiği ülkedir İsveç.

Seks ve öteki konularda bilgi için kimi kurumlara başvurmuştum. Gelen kitaplardan birinde seksüel ilişki çeşitleri resimleriyle verilmişti. «Sekste Çeşit ve Yenilik» adındaki bu kitap «Ulusal Seks Eğitim Birliği»nden (RFSU = Riksförbundet för Sexuell Upplysning) geliyordu.

Ülkede «genelev» yoktur. Elli yaşını doldurmamış kadınların %20'si hiç evlenmemiştir. İlk evlilik yaşı ortalaması, kadınlarda 24,6; erkeklerde 26,9'dur (1973). 1974'te 44.835 evlilik kutlanmış, 26.765 boşanma olmuştur. Boşanmayı taraflardan ikisi de isterse başka neden aranmaz. İstek tek yanlı olursa, istekli, boşanma dilekçesini verdiği tarihten bir yıl sonra boşanmış sayılır. Eşler, boşanma olasılığını düşünerek (bölüşme kolaylığı bakımından), ortaklaşa satınaldıkları ev eşyalarının işlemlerini bile, karı ya da kocanın adına ayrı ayrı yaparlar. Bugün evli kadınların %60'ı evi dışında tam ya da yarım işgünü çalışır (bu oran 1930'da %10'dan az; 1950'de %15'ti). Kadınlar, ordu ve toprakaltı dışında her alanda çalışabilir ve erkeklerle eşit işte eşit para alırlar. Parlamentoda 75 (1975) kadın üye bulunur (%21). 19 bakandan 3'ü kadındır. 4,2 milyon işçiden 1,785 milyonu (%42,5) kadındır.

İlk gebeliklerindeki İsveç kadınlarının üçte ikisi evli değildir. Evlilik dışı doğum yapan kadınların üçte ikisi, çocuğun babasıyla beraber oturur. 1974'te ilk çocuklarını doğuran kadınların %27'si evli değildi. Toplumun baskısıyla, çocuk yoldayken evlenenler bu oranın dışındadır. 1974'te çocuk aldırma güvencesi getiril-

BOLLUK ÜLKESİ İSVEÇ

di. Buna göre, çocuk aldirmek için, gebeliğin 12. haftasına kadar, kadın kendisi karar verir. 18 haftalığa kadar özel kolaylıklar getirilmiştir. 18 haftalıktan sonra, ilgili kuruluşların izini gereklidir.

1940'ta 20 ile 40 yaşları arasındaki erkeklere sorulan «ilk seksüel ilişkiyi kiminle yaptınız?» sorulu kamuoyu yoklamasından yüzde olarak şu sonuç alınmıştır:

Eşiyle	0
Nişanlısıyla	5
Kız arkadaşıyla	33
Rasgele biriyle	62

Bu kamuoyu yoklamasını 16 - 50 yaşlarındaki kadınlar şöyle yanıtlamışlardır:

Eşiyle	3
Nişanlısıyla	27
Erkek arkadaşıyla	64
Rasgele biriyle	6

Gallup Enstitüsü, 1947'de «evlenmemiş kişilerin seksüel ilişkide bulunmalarının doğru olup olmadığını» yettişkinlerden sordu:

Yanlış	39
Sürekli olursa doğru	30
Arasıra olursa doğru	11
Yanıtlamak istemem	9
Bilmiyorum	11

«Eşlerin birbirlerini aldatmamaları mutluluğun ön koşulu mudur?» (Gallup, 1947):

Evet	90
İstenir ama ön koşul değil	5
Farketmez	2
Yanıtlamak istemem	1
Bilmiyorum	2

BOLLUK ÜLKESİ İSVEÇ

1964'te Örebro'da 18 yaşındaki 500 genç arasında yapılan soruşturmada, erkeklerin %57'si, ilk seksüel ilişkide buldukları yaşı 16; kızların %46'sı 17 olarak yanıtlamışlardır.

Eğitim bakanlığının 1969'da yayımlanan bir raporunda, erkeklerin %95'i ilk seksüel ilişkiyi 16,6 yaşında yaptıkları açıklanmıştır. Bu yaş, kızlarda 17,2'dir. Yine bu raporda, erkeklerin %87'si ve kızların %91'inin, evlenmeden önce seksüel ilişkide bulunulmasını olağan karşıladıkları belirtilmiştir.

Kimi ülkelerdeki çocuk doğumu, çocuk ölümü ve ortalama ömür sayıları (1972):

	1.000 kişiye düşen doğum	1.000 çocukta bir yaşına kadar ölüm	Ortalama ömür	
			Erkek	Kadın
İSVEÇ	13,8	10,8	71,9	77,0
Norveç	16,3	13,1	71,1	76,8
Danimarka	15,2	14,0	70,8	75,7
Finlandiya	12,7	11,3	65,4	72,6
B. Almanya	11,4	22,5	67,6	73,6
İngiltere	14,9	18,0	68,8	75,1
Fransa	16,9	13,3	68,6	76,1
Japonya	19,2	12,4	69,1	74,3
Rusya	17,8	22,6	65,0	74,0
Hollanda	16,1	11,2	71,0	76,7

İsveç'in ilk «seks doktoru» Rosmarie Eliasson, 1963'te «İsveç'in Kinsey Raporu» olarak değerlendirilen 300 sayfalık incelemesini yayımlamıştır.

Rosmarie, raporunun bir yerinde, Stokholm'de 16 ile 25 yaşları arasındaki 1.297 genç üzerinde yaptığı

BOLLUK ÜLKESİ İSVEÇ

araştırmaya dayanarak, erkeklerle kadınlar arasındaki eşitsizliklerden yakınmakta ve bu konuda şu sayıları vermektedir:

— Kadınların %25'i babalarını çıplak olarak görmemişlerdir. Bu oran erkeklerde %10'dur.

— Erkeklerin %60'ı dört ya da daha çok kadınla seksüel ilişki kurmuşlardır. Bu oran kadınlarda %31'dir.

— Erkeklerin %22'si, ilk seksüel ilişkiyi kurdukları kızla bir daha ilişki kurmamışlardır. Bu oran kızlarda %7'dir.

— Evlenmeden önce, eşinden başkasıyla ilişki kurmayan bir tek evli erkek çıkmıştır. Bu sayı kadınlarda üç'tür.

İsveç'te çok yaygın olan Fin hamamında (sauna), kadın - erkek tüm aile, dahası dost aileler bir arada ve çıplak olarak yıkanır.

Kilise, seksüel ilişki ve doğum kontrolünün evlenmeden önce yapılmasına karşıdır. 1964'te yarı kamusal «Vår Kyrka» (Kilisemiz) adlı derginin yayımcısı Carl Gustaf Boethius, yaptığı bir tv konuşmasında, gerçekçi olunmasını; evlenmeden önceki seksüel ilişkilerin kili-sece anlayışla karşılanmasını savunmuştu. Boethius, ülkedeki papazların dörtte birinden destek sağlamışsa da, kilisenin kamusal tepkisi, onun yanlış yolda olduğu ama kişisel düşüncesini söyleyebileceği yolundaydı.

Çokları, İsveç'teki evlilik dışı ilişkilerin yaşam düzeyiyle oranlı olduğunu sanır. Oysa İsveç yoksul bir ülkeden, evlilik dışı ilişkilerden doğan çocuk oranı bu-

BOLLUK ÜLKESİ İSVEÇ

günkünden pek aşağı değildi. Örneğin 1850 ile 1900 yoksulluk yılları arasındaki oran %16.

İsveç okulları için «seks eğitimi» konusunda ilk el kitapları 1940'ta yayımlanmış, seks eğitimi 1956'da tüm okullarda zorunlu olmuştur. Okullardaki bu seks derslerini, başlangıçta tepkiyle karşılayan gruplar oldu. Örnek olarak birçok din adamının da desteğiyle 140 doktorun hazırladığı 200.000 imzalı bildiri gösterilebilir. Bugün bile kimi gruplar, öğrencilerini seks filmlerine götüren öğretmenleri kınamaktadırlar.

Aşağıda, İsveç okulları «Seks Öğretimi Kılavuzu» (Handledning i Sexualundervisning) adlı kitaptaki temel okul için «örnek dersler»den kimi parçalar bulacaksınız. Kitabımızı (Bolluk Ülkesi İsveç) tutucu çevrelerin baskısından korumak amacıyla, bu parçaları ılımlı'lardan seçtiğimizi özellikle belirtmek isteriz. Okullardaki seks eğitimi, öğrencilerin yaşları oranında derinleştirilmekte, film; resim ve şenalar kullanılmakta, dersler kız ve erkek öğrencilere bir arada verilmektedir.

1, 2. ve 3. sınıflar:

«Annenin bedeninin içinde çok sayıda küçük yumurta bulunur. Bu yumurtalar, tavuk yumurtasına benzer! Toplu iğne başından küçük, kabuksuz ve ince bir zarla kaplıdırlar. (...) Dokuz tam ay, bebek annenin karnında yatar. Bebek büyürken anne de değişir: Karnı daha büyük olur. Bebeği taşıırken ağırlığını duyar. Dokuz ay dolunca bebek, annenin karnındaki odaya sığmayacak büyüklüğe erişir. Anne acı çeker. O zaman anne ve baba, bebeğin doğacağını anlarlar.

Anne ve baba, bebeğin erkek mi, kız mı olacağını sabırsızlıkla beklerler. Eğer kızsaa, annesi gibi bacakları arasında küçük bir açıklık bulunur. Erkeklerin bacakları arasında açıklık olmaz. Onun yerine, parmak kadar büyüklükte 'peni' bulunur.

(...) Size, bir bebeğin nasıl dünyaya geldiğini anlattım. Yalnız, size söylemediğim bir şey var: Annenin karnındaki o küçük yumurta, birdenbire nasıl büyümeğe başlıyor? Bunun nasıl olduğunu açıklayabilmek için, biraz da baba üzerine konuşacağız:

Yasalarda evlilik dışı ilişkiler:

- 1734 yasına göre, evlilik dışı seksüel ilişkide bulunan kadınlara ölüm cezası verilmeğe başlandı.
- 1739'da ölüm cezası kaldırıldı.
- 1886'da, evlilik dışı seksüel ilişkide bulunan kadınlardan 2 gümüş «riksdaler» para cezası alınmağa başlandı.
- 1915'te para cezası kaldırıldı.
- 1920'de kocanın, karı üzerindeki baskısı kaldırıldı.
- 1937'de, evlilik dışı ilişkide bulunmak, suç olmaktan çıktı.

Babannın bedeninin içinde de 'sperma' denilen, kimi küçük tohumlar vardır. Bu tohumlar, annenin yumurtalarından küçük ve yumurtaların büyümesi için gereklidirler. Babadan bir sperma ile anneden bir yumurta beraber büyür. İşte bebeğin oluşu böyledir.» (Buraya bir araç konulup altyazıya şunlar yazılmış: «Bu sırada, nasıl gebe kalındığı üzerine, öğrencilerin sık sık sorular sordukları görülmüştür. Bu, sınıfın ko-

nuya ilgisini belirtir. Eğer öğretmen kendini yürekli bulursa, şöyle bir açıklama yapabilir:...»)

4, 5 ve 6. sınıflar:

«Aybaşı, bir kızda doğal olgunluğun ve çocuk doğurabileceğinin belirtisidir.

Çocuklar (erkek)! Sizin de, aybaşı üzerine bir şeyler bilmeniz gereklidir. Aybaşı olmakla, çocukluktan kadınlığa geçen kızlara karşı daha anlayışlı davranmanız beklenir.

Kimi kez, uyku sırasında da sperma çıktığı görülür. Buna 'hamamcı olma' denir.

Masturbasyon, seksüel organlarla bilinçli olarak oynayarak, hoşluk duygusu sağlanmasına denir. Bunu erkekler de, kızlar da yapar. Masturbasyon, bir zamanlar hastalık sayılıyordu.

Aybaşı üzerine konuşurken, aşılanmamış yumurtaların gövde dışına atıldığını görmüştük.

(...) Kız ve kadınların önünde, seksüel organlarını sergilemeyi seven adamlar vardır.

Kimi adamlar da henüz yetişmemiş kızlara karşı özel ilgi duyarlar. Bu adamlar, küçük kızların üzerlerindeki giysileri çıkarttırmağa çalışırlar. Bu nedenle kızlar para, arabaya binme gibi çekici durumlar da olsa, yabancılarla gitmemeyi bilmelidirler. Bu adamlar, olanları başkalarına söylememeleri için, çoğu kez kızlara gözdağı verirler.

Kimileri de, karşı seks yerine, kendi seksleriyle ilgilenirler. Böylelerine 'homoseksüel' denir. Erkekler de, kadınlar da homoseksüel olabilirler. Homoseksüeller en çok çocuk ve gençlerle ilgilenirler. Özellikle büyük kentlerdeki genç erkekleri para vb. şeylerle ayartmağa

çalışan adamlar vardır. Homoseksüeller, seksüel organlarıyla oynanmasını isterler.

Üzerinde konuştuğumuz kişiler, çoğu kez hasta ve mutsuz kişilerdir.»

7, 8 ve 9. sınıflar:

«Kızlar, kuracakları yuvanın sorumluluğunu, erkeklerden daha önce düşünebilirler. Bir kızı gerçekten seven erkek, onunla olunca, güven ve mutluluk duyduğunu göstermelidir.

Geliştiğiniz bu yıllarda, doğacak çocuğa yuva ve ona bakabilecek koşulları hazırlamadan, seksüel ilişki de bulunmamalısınız.

(...) Bu demektir ki, sorumluluğun çoğu erkeklerdedir ve kendilerini denetim altında tutmağa çalışmalıdırlar. Kızlar kendilerini geride tutmalı; erkekler bu davranışın değerini bilmelidir.

Denemeler göstermiştir ki, seks ve içki, çoğu kez seksüel ilişkiye gider. (...) Büyümekte olduğunuz bu yıllarda, seksüel ilişkilerden sakınmakla, bir gün kendi yuvanızı sevdiğiniz biriyle kurmak ve mutlu bir yaşam için en iyi davranışta bulunuyorsunuz.

Bununla beraber, çocuk istemeyen erkek ve kadınlar da seksüel ilişkide bulunabilirler. (...) Gebeliği önleme yöntemleri üzerine konuşacağız. Her şeyden önce söylemek gerekir ki, bir kadın, özenli davranılacağı gerekçesiyle, çocuk olmayacağına değin erkeğin güvenmesine kanmamalıdır.»

Seks eğitimi yalnız okullarda kalmaz. Sinemalarda gösterilen seks filmlerine sansür pek girmez. 1967'de yapılan «Meraklıyım» (Jag är Nyfiken) serisinin «Sarı»

(Gul) adlı filmi büyük ilgi gördü. Film, kadınla erkeğin çeşitli seksüel ilişkilerinden başka, birbirlerinin seksüel organlarıyla oynamalarını yakın plan ve net görüntülü olarak vermektedir. Filmii uslu uslu seyreden seyirciler, bir yerinde kendilerini tutamayarak gülüşmektedirler: Stokholm'de, kral sarayının yanbaşındaki kanalın karşısında, kanalın korkuluklarına çıkan çift, pantolon ve kilotlarını çıkararak seksüel ilişkiye başlar. Arka planda kral sarayı olduğu gibi görülmektedir. Saray yavaş yavaş yaklaştırılır. Önde, seksüel ilişkide bulunan çift; arkada, sarayın iki nöbetçi eri kalmıştır. Erler, bu uygunsuz durumu görüyordur ama, elden ne gelir? Bunun burası İsveç'tir! Yalnızca yutkunur, yutkunurlar.

Tv'de bile, kadın ve erkek çırlçıplak, önden çekim ve net görüntülü olarak gösterilir. Tv okul programlarında, başlangıçtan sonuna kadar doğum olayı, önden çekim ve net görüntülü olarak verilir. Bu filmin gösterilmesi, «bir kadının bir başına çocuk doğurup doğuramayacağı» konulu bir açık oturum nedeniyle tv seyircisinin en çok olduğu 20'de yinelenebilir.

Herkese açık olan «seks kulübü» denilen yerlerde, seks filmlerinin yanı sıra canlı gösteriler de yapılır: Soyunma dansları ve bir erkekle bir kadının seksüel ilişkileri çeşitli şekilleriyle sergilenir. Çırlçıplak kadın, seyirciler arasında dolaşır.

Radyolardan da bir örnek verelim:

«Bizler 17'şer yaşlarında iki kızız ve «Posta Kutusu» programında, 16 yaşında bir kızın, tüm geleceğini kötü yönde etkileyeceğinden korkarak, bir erkek arkadaş edinemediğini dinledik. Bizim ikimizin de, seksüel ilişki kurabileceğimiz erkek arkadaşlarımız var. (...)

BOLLUK ÜLKESİ İSVEÇ

Şanslıyız. Nedenini sorarsanız, tüm kötülüklerden arındık. Şimdi, daha bir erkekle ilişki kuramayan o kıza sesleniyoruz: (...)»

İsveç Radyoları 2. programının «Posta Kutusu» adlı yayımlarında bu çeşit mektuplar yayımlanırdı. Yukardaki mektup, bu yayımlardan birinde okunmuş ve şöyle yanıtlanmıştır:

«Bana yazdığınıza teşekkürler. İnaniyorum ki, benim ve öteki yaşlıların öğütlerini uzaklara taşıyan gençlersiniz. Sevi ve özen için can atan 13 - 19 yaş (ton år= teen age) kızları, yaşıt erkeklerden daha romantiktirler. Doğaldır ki, mektubunuz, hiç olmazsa, seksüel ilişkiye başlayacak olgunluğa gelmediklerini sanan kimi kızları etkileyecektir. Bana yazan genç kız gibileri, soğuk ve isteksiz görünme korkusunu bırakıp, geleceklerini kurtarmış olacaktırlar.»

İsveç'te, Bayan Persson'la Bay Hansson, otel yazıcısından çift yataklı bir oda isterlerse, yüzlerine bön bön bakılmaz.

Ülke dışına gezgin yollayan kimi yolculuk büroları, yayımladıkları kimi broşürlerde genç kızları uyarır: «Gebeliği önleyici ilaç ve gereçleri de yanımıza almayı unutmayınız. Yabancı erkeklerde çoğu kez bu ilaç ve gereçler bulunmaz!»

1973'te İsveç'in tekstil kenti Borås'ın 350. kuruluş yılı kutlandı. Bu nedenle hazırlanan bir broşürdeki fotoğraflardan birinin altında şunlar yazılıydı:

BOLLUK ÜLKESİ İSVEÇ

«Borås'ta 71.000 kişi yaşar. Kadınların erkeklerden çokluğu nedeniyle, sürüyle güzel kız bulunduğundan kuşkuya düşülmez. Her zaman taze ve hareketli olan kızlarımıza, özellikle kentin ortasında rastlayabilirsiniz. Ya da, yukardaki fotoğrafta olduğu gibi, turizm bürosunda onlarla karşılaşma olanağı var. Kentin 350. yaşını kutladığımız bugünlerde, kızlarımız, size doğru yolu göstermede içtenlikle ve gönüllü olarak çalışmaktadırlar.»

Bir ara kaldığımız pansiyona, sürekli olarak 8-9 yaşlarında iki kız gelmeğe başlamıştı. Bir gün, kızlardan birine, «kızım, sen çok küçüksün, söyle de ablan gelsin!» demiş bulundum. Kız, ertesi gün geldiğinde, ne dese beğenirsiniz?

«— Ablam geldi, dışarda bekliyor!»

Özellikle yeni oturma ve çalışma izni alacaklara yardım için ara sıra yolum düşer polise. Belledim sorulardan çoğunu da, önceden uyarırım yanımdakini. Bir kez, doğum tarihi ayı ve günüyle bilinecek. İkincisi, ilkokula başlandığından bugüne dek hangi okullarda okunulduğu; hangi işlerde çalışıldığı tarihleriyle bilinecek. Sonra annenin (varsa eşin) kızlık adı (evlenmeden önceki soyadı) bilinecek. Hepsi iyi, hoş da, ille de «çocuğun var mı?» sorusu yanıtlanacak. Son konuğum 16 yaşındaydı ve çok merak sarmıştı belki, bu sorunun sorulup sorulmayacağına değin. Sorulmaz olur mu, soruldu:

«— Yaşın kaç?»

BOLLUK ÜLKESİ İSVEÇ

«— 16.»

«— Evli misin?»

«— Hayır.»

«— Çocuğun var mı?»

Gülmeden çevirememiştim soruyu. Ben sorunun yanıtını bilsem de, yine sormam gerekiyor yanımdakine. Ve soruyorum. Bu kez de kendini zor tutuyor konuğum, «evli değiliz dedik ya! Çocuğun var mı?» diye sormak da ne?» gibilerden.

Yıllardır İsveç'te yaşıyoruz, yine de «efendi gibi» yanıtlayamıyoruz böyle soruları. Bu yüzden olacak, Ulusal Seks Eğitim Birliği (RFSU), Türkler için özel bir danışma bölümü açtı.

Bir anı da restoran işçiliğimden var:

Bir gün, patronun eşi kapıdan sevinçli olarak girdi. Bizi selâmladıktan sonra, doğruca kasada çalışan kocasının yanına giderek «bir iyi haber» ulaştırdı. Sonra geçti telefonun başına kadın, sağa sola mesaj ulaştırmaya başladı. O günkü kadar sevinçli görmemiştik patronun eşini hiç. Ancak akşama doğru ucuzlamıştı haber:

Patronun 13 yaşındaki kızı, ilk kez eve erkek arkadaşını getirmiş de, onun içinmiş bunca sevinç!

BEYİNLER ÖRGÜTÜ

İsveç'le Türkiye arasındaki karşılaştırmayı, okuyucuya bırakmayı çok isterdim. Ne ki, bir tümcelik olsun, söz etmeden geçemeyeceğim:

Biz, verimli topraklar üzerinde yoksulluk içindeyken; onlar, yoksul topraklar üzerinde bolluk içinde yaşıyorlar.

Şöyle de söyleyebiliriz bu tümceyi: Bizde, yönetilen durumunda bırakılan sağduyulu kişiler; onlarda, yönetici kadrolarını çoktan tutmuşlardır.

İlgililer, sorumlular örnek olma; sıkıntılara ortak katlanma çabası içindedirler. Göreve çıkan trafik polisi bile, trafik kurallarına önce kendisi uyar.

Araştırma, inceleme ve İsveçlinin kendini yenilemesi üzerine veri'lere geçmeden önce, okuryazarlığı olmayan bir İsveçlinin öyküsünü izleyelim. 20 kasım 1970 tarihli Expressen gazetesindeki Luleå kaynaklı öykü haberin başlığı şu: «Okuyup Yazması Yoktu.»

«Tümüyle masalımsı olan bu öyküye yetkililer inanamadılar. Ama kuşkusuz doğrudu. Elli yaşında bir ku-

zeyli, hiç okuyup yazması olmadan, yaşamı süresince seçkin işlerde çalıştı. Askerliğini yaptı, aile kurdu. Yaşamı boyunca hiç bir okula gitmeyen bu karacahil, toplumun içinde olağan bir yaşam yaşadı.

Yalnızca saati bilen ve sayıları okuyabilen kuzeylimiz, yüzde yüze yakın olarak bu sakatlığını saklayabildi. Ama durumları düzeltebilmek için, kendini çok zorladığı oluyordu. Şimdi, durumu bilen ilgililer, onu gözünden kaçırmış bulunan önceki ilgililerin yaptığı bu eğitim yanlışını düzeltmek için bir yol bulamıyorlar. İsveç'te böyle bir kişinin bulunabileceğine inanmak bile çok güç. (...)

İşte onun yaşam öyküsü:

Ailenin en yaşlı çocuğu olarak, kuzeyde bir iç köyde doğdu. Yedi yaşına geldiğinde, ilgililer onu okul için aramayınca, evde kalıp çalışmayı sürdürdü. Babası okumaya karşı ilgisizdi. On yaşına gelince, bir çiftlikte iş tuttu. İşini iyi yapıyor, okula gitmemekle yanlış yolda olduğunu da düşünüyordu. Ama or yaşındaki çocuk bu konuyu kiminle tartışacaktı? En iyisi, okuma yazma bilmediğini saklamak için, elinden geleni yapmaktı. Sayıları istem'i dışında belledi. İmzasını da öğrendi. Bu, yaşamının ilk okuluydu.

Askerliği beklediğinden de iyi geçti. İlk üç ayda hiç pürüz çıkmadı. Sonra, dersler ve yazılılar başlayınca iş değişti. İlk yazılıda, önüne beyaz kâğıt konulunca, bir kolayını bulup subaya fısıldadı:

— Okuyup yazmam yok benim!

Subay akıllı adamdı. Durumu bir büyüğüne aktardı. Kuzeyliyi, subayların yemek yediği bölüme verdiler. Askerliğinin sonuna dek orada kalarak, subaylara yemek servisi yaptı. Herkes ondan hoşnuttu.

Sonra madende, ormanda, devlet kesiminde çalıştı. Kazancı iyiydi. Evlendi, çocukları oldu. Sakatlığını karnısı biliyor; kâğıtları doldurma ve iş düzeninde yardımcı oluyordu. Çocuklar durumu bilmiyordu. Kuzeylimiz şöyle açıkladı bunun nedenini:

— Çocuklar yeteri kadar büyüyünce, onlara gerçek durumu söylüyorum. Küçükken söylersem, babalarının okuma yazma bilmediğini, okul arkadaşlarına anlatabilirler!

Şimdi o, en küçük çocuğuna, büyük yazılarla yazılmış 'Lönneberga'daki Emil' (Emil på Lönneberga) kitabını okuyabiliyor. Bu, onun okuduğu ilk kitaptır.

Bugün devlet kesiminde çalışıyor. İşini çok iyi yapın; içki ve sigara da içmeyen bu kuzeyliyi, şefleri ustabaşı yapmak istediler. Sakatlığını çok iyi bilen kuzeylimizin, ustabaşılığını geri çevirmesini herkes büyük şaşkınlıkla karşıladı. (...)»

İsveç'te kişiye ilkokulu bitirme belgesi bulunup bulunmadığını sormak, havasız yaşayıp yaşayamayacağını sormaya eşittir. Okuyup yazması bulunmayan yabancılar bile, dil bilmediklerini öne sürerek, çevirmen aracılığıyla yazılı soruları yanıtlayıp, sürücülük belgesi alırlar.

Almanya'da yolları gösteren haritalar, İsveç'te sayılar ve veri'ler çabuk eskiyor. Bu kitabı gezi notları olarak düşünmüştüm önce. Sonraları kimi sayılar ve veriler ilginç gelmeye başladı. Ama ağır gittiğimden, çabucak eskiyiveriyordu bu sayı ve veriler. Örneğin 1.000

BOLLUK ÜLKESİ İSVEÇ

kişiye düşen telefon sayısı 400'ün altındaydı yazmaya başladığımda. Şimdi 612'ye ulaştı. Bu «şimdi» sözcüğü de iki yıl öncesini (1973 sonu) gösteriyor. Yetişemiyorum sayılara.

1972 - 1973 sezonunda UKW kanalından yayın yapan üç radyo toplam 18.421; iki kanal tv toplam 5.252 saat yayım yapmıştır. Yayınlanan programların konulara göre yüzde olarak dağılımı şöyledir:		
	Radyo (1,2 ve 3)	tv (1 ve 2)
Kültür ve sosyal programlar	11,6	17,1
Din	2,2	1,4
Yaşlıların eğitimi	2,7	2,9
Haber vb.	9,9	10,1
Klâsik müzik	15,9	3,2
Tiyatro	1,8	9,2
Sinema filmi	—	7,3
Çocuk ve gençlik programları	7,4	9,4
Hafif konular	38,8	17,0
Okul programları	1,5	6,2
Spor	3,6	10,5
Ötekiler	4,6	5,7
TOPLAM	100,0	100,0

Ortak Pazar ülkelerinde kişi başına yılda ortalama 105 kg kâğıt harcanırken, bu sayı İsveç'te 215'e ulaşır. Kişi başına olarak, dünyada en çok gazete ve tv İsveç'te bulunuyor. 1974'te her 1.000 kişiye 564 gazete ve 401 tv düşüyordu. Halkın yalnızca %7'sinin günlük gazete okumadığı İsveç'te, haftalık dergilerin baskıları çok yüksek sayılara ulaşır. 1973'te, günlük gazetelerin toplam baskıları 4,6 milyonken, haftalık ve daha uzun süreli dergilerinki 7,2 milyona ulaşüyordu. Kentler tek ga-

BOLLUK ÜLKESİ İSVEÇ

zeteye doğru gitmektedir. 1950'de 240 olan günlük gazete sayısı, 1973'te 149'a düşmüştür. 1968'de yayımlanan bir rapora göre, gazetelerin dörtte biri zarar ediyordu. Tüm illerde, en az 20 büyük sayfa, bir'den çok gazete çıkar. Gazeteler, üç büyük kentin dışında haftada altı gün yayımlanır. Kentlerin tek gazeteye doğru gitmesi, bunların büyük holdingler elinde toplanması sonucunu doğurmakta; düşüncelerin serbestçe yayılmasını önlemektedir. Bu durum karşısında, ekonomik durumu iyi olmayan gazeteleri ayakta tutmak devletin görevi olmuştur. Getirilen önlem'lerin başlıcaları şunlardır:

En büyük 15 yapım kuruluşu (1973):				
	Konusu	Yıllık satış (milyon kron)	Yurt dışı satış	İşçi sayısı
	Taşıt -			
Volvo	Makine	8.990	6.280	48.100
SKF	Bilya	5.860	5.430	61.800
Saab-Scania	Taşıt	5.410	2.160	32.450
	Elektrik			
ASEA	Makineleri	5.250	2.720	39.150
	Telefon	5.210	4.280	75.650
LM Ericsson	Ev			
	Makineleri	4.180	2.950	51.100
Electrolux	Demir,			
Gränges	Makine	3.990	1.880	21.000
Skånska Cement.	Yapı	3.790	270	20.500
Stora Kopparberg	Çelik, kâğıt	2.610	1.270	14.400
Alfa - Laval	Makine	2.450	2.090	16.250
Sandvik	Çelik	2.390	2.110	22.650
BPA	Yapı	2.230	—	15.100
	Hava			
Atlas Copco	makine	2.210	1.990	15.450
Uddeholm	Çelik, kâğıt	1.660	90	8.900
AGA	Radyo, Tv.	1.400	940	13.050

BOLLUK ÜLKESİ İSVEÇ

— 1965'ten beri, partiler kanalıyla gazetelere yılda 23 milyon kron (bağış) dağıtılmaktadır.

— 1969'da gazetelere 125 milyon kronluk bir fon ayrılmıştır. Bu fondan gazetelere, beş yılı aşkın bir süre için kredi verilmektedir. Kredi, pazarlama; yapı ve makineleri yenileme işleri için kullanılmaktadır.

En büyük on gazetenin baskı sayısı ve eğilimi (1974)			
	Kenti	Baskı sayısı	Eğilim
Expressen	Stokholm	587.100	Halk Partisi
Aftonbladet	Stokholm	475.600	Sosyal Demokrat
Dagens Nyheter	Stokholm	459.700	Bağımsız
Göteborgs Posten	Göteborg	308.100	Halk Partisi
Svenska Dagbladet	Stokholm	154.800	İlimhlar Partisi
Kvällsposten	Malmö	122.900	Bağımsız H. Partisi
Sydsvenska Dagbladet	Malmö	121.500	Bağımsız H. Partisi
Arbetet	Malmö	106.600	Sosyal Demokrat
Göteborgs Tidn.	Göteborg	89.200	Halk Partisi
Nya Wermlands Tidn.	Karlstad	76.300	İlimhlar Partisi

— Özellikle illerdeki ikincil durumdaki gazetelere yılda 33 milyon kron bağış yapılmaktadır.

— Gazetelerin 3 milyon krona kadarki reklam gelirleri vergi dışı bırakılmıştır. Ayrıca, reklamlara özel vergi konularak, gazetelere toplam 50 milyon kron (yıllık) kazandırılmıştır.

BOLLUK ÜLKESİ İSVEÇ

— 1972'den beri, reklam dışında kullandıkları kâğıda karşılık, gazetelere para ödenmektedir. 1974 ve 1975 yıllarında ton başına 5.000 kron ödenmiştir. (1974'te reklam dışında en çok kâğıdı Stokholm'de çıkan «Svenska Dagbladet» kullanarak 13,5 milyon kron almıştır. O yıl tüm gazetelere ödenen toplam para 97 milyon krondu) Haftalık dergilere de belirli bir para verilmektedir.

200.000'in üzerinde satış yapan haftalık dergiler (1974):

	Ortalama baskı
1 — ICA - Kuriren	724.000
2 — Aret Rund	420.000
3 — Hemmets Veckotidning	375.000
4 — Vi	359.000
5 — Hemmets Journal	317.000
6 — Allers	278.000
7 — Lektyr	251.000
8 — Kalle Anka & Co.	248.000
9 — Husmodern	235.000

Bunların dışında, gazeteleri korumak amacıyla, İsveç tv ve radyolarında reklam yayımlanmıyor.

Basın özgürlüğüyle ilgili ilk yasa 1766 tarihlidir. 1812 yasası 1950'ye kadar yürürlükteydi.

Halk kitaplıklarında 1973'te 29 mi'yon cilt kitap vardı ve okunmak üzere kitaplıklardan alınan kitap sayısı 66 milyondur (bu sayı «ulusal», «üniversite», «okul» kitaplıkları ve özel kitaplıklarla 85 milyona ulaşır). Bu

BOLLUK ÜLKESİ İSVEÇ

yolla kitabı alınan yazarlara (alındığı çokluk kadar) para ödenir. Müze ve sergilerde de benzer yöntem uygulanır. Ayrıca, sanatçılara parasal destek ve burs için çeşitli fonlar ayrılmıştır. Kimi sanatçılara yıllık gelir güvencesi (32.000 kron) sağlanmıştır. Sanatçılar, 1962'den beri geleneksel 1 Mayıs yürüyüşüne «kültür işçileri» olarak katılmaktadırlar.

İşsizlik Sigortasına katılma payları:	
	%
İşçi	20
İşveren	20
Devlet	60
TOPLAM	100

Kitaplıklardan faydalanma olanaklarını, Gävle ana kitaplığını örnek alarak anlatayım: Gävle ana kitaplığı, örnek bir kitaplık değil; yakınımında olması nedeniyle, en çok yararlandığım kitaplıktır. Gävle, Stokholm'ün 200 km kuzeyinde; İsveç'in 14. büyük kenti; Gävleborg ilinin ve ilin on belediyesinden birinin merkezidir. 85.000 kişinin yaşadığı Gävle belediye sınırları içinde (İstatistiklerde «köy» kavramı yok), ana kitaplıktan başka 9 kitaplık ve birkaç kitap otobüsü var. Gävle ana kitaplığında 344 bin cilt kitap bulunuyor. 70 gazete ve 700 süreli yayın da sergileniyor kitaplıkta. Ayrıca 600 film, 1.000 kadar da teype alınmış kitap bandı var. Kitaplıkta okuma salonları, öğrenci; gençlik ve çocuk bölümleri, çalışma - araştırma; masal - öykü anlatma; tv seyretme; plak dinleme; satranç oynama odaları, sergi salonları ve görmezler için özel bölüm var.

BOLLUK ÜLKESİ İSVEÇ

Kitaphğa giriş serbest. Tüm kitap, dergi, gazete ve plaklar raflarda. Hiç bir işlem görmeden, kişi isteğini raflardan alıp yararlanabiliyor. Belediye sınırları içindeki tüm yayımlarla, ülkenin ve dünyanın belli başlı gazeteleri, dergileri yararlanmağa hazır. Plaklar kulaklıkla dinleniyor ya da eve götürülüyor. Dil öğrenmek isteyenlere test ve bandlar hazır. Test ve bandları (ve de ses alma aygıtını) eve götürme olanağı da var.

Toplam gazetelerin eğilimi:

	%
Burjuva partileri	65,7
Sosyalist blok	20,5
Ötekiler	13,8
TOPLAM	100

Kitaplar, konularına göre sınıflandırılarak dizilmiş raflara. Kitap seçmek için kataloglardan yararlanma olanakları var. O da yetmezse, görevliler yardıma hazır. Aranılan kitap, kitaplıkta yoksa, bir iki gün içinde getirtiliyor başka kitaplıktan. İstenilen sayfaların parasız fotokopisini edinmek, bir iki dakikasını alıyor kişinin. Sayıları azalmış olan yapıtların mikrofilmleri yararlanılmaya hazır.

Yalnız İsveççe değil, dünyanın belli başlı dillerinden kitaplar, ansiklopediler var. Hemen tümü roman çeşiti olmak üzere 13 de Türk kitabı var Gävle kitaplığında. Gävle belediyesine bağlı Kästsjö kitaplığında 15 Türk kitabı saydım. Yaşar Kemal'in kitapları başta. İsveç'te çok tutuluyor Yaşar Kemal. Hemen tüm kitaplarının, görkemli baskılar içinde İsveççe çevirileri var.

Gazetelerde, radyolarda, tv'lerde kendinden söz ediyor Yaşar Kemal.

Eve kitap almak için, bir kimlik kartı yeterli. Kitaplıkta, bir iki dakikada hazırlanan bu kimlik kartında ad ve adres yazılı. Fotoğraf yok. (Aylık otobüs biletleri de fotoğrafsız. Sürücülük belgesi için tek fotoğraf yeterli. Noterde belgeler tek olarak - noter kendine de kopya ayırmıyor - hazırlanıyor) Elinde kimlik kartı bulunan kişinin, raflardan seçtiği kitapları eve götürebilmesi için yapılan işlem, kitap başına bir iki saniyede tamamlanıyor. Kitabı geri verirken, bu saniyelere de gerek yok. Bırakıp gidiliyor. Bir başka kitaplığa bırakma olanağı da var.

Kitaplıklarda beni en çok uğraştıran konu «Yıldırım» ve «Yaramaz» oldu. Bir kaynakta, günümüz İsveç deniz kuvvetlerinde, bu adlarda iki geminin bulunduğu yazılıydı. Gerçekten bugün, deniz kuvvetlerinde olmasa bile, kafeterya olarak kullanılan «Yaramaz» (Jarramas) adlı bir gemi var. «Yıldırım» (Jilderim ya da Yildyrym) ve «Yaramaz»ın öyküsü oldukça ilginç:

1716'dan beri, birçok İsveç savaş gemisi Yıldırım ve Yaramaz adını kullandı. Demirbaş Şarl (Karl XII) Türkiye'den ayrılmadan önce, İsveç'e yolladığı bir buyrukta, hızlı giden iki geminin yapılarak, bunlara Yıldırım ve Yaramaz adlarının verilmesini ve bu adların gemilere Türkçe olarak (Arap ABC'siyle) yazılmasını istemişti. Şarl, bu gemilerin biçimini gösteren, kendi çizdiği iki resmi de eklemişti buyruğuna.

1716'da 50 topluk birinci gemi yapılarak Yıldırım

BOLLUK ÜLKESİ İSVEÇ

(Jilderim) olarak adlandırıldı. Şarl ölünce barışın gelmesi ve ödenek yetersizliği nedeniyle, 60 topluk Yaramaz (Jarramas) planlanan zamandan çok sonra bitirebildi. 1754 ve 1756'da yapılan iki gemiye de Yıldırım ve Yaramaz adları kondu. Bundan sonra, Yıldırım ve Yaramaz adlarındaki gemiler eskidikçe, yerine yenilerinin yapılması gelenekselleşti. Ama bu adların anlamını bilen yoktu. Şarl'la beraber Türkiye'de bulunmuş olan Dagström adındaki subay, 1740'ta Yıldırım ve Yaramaz'ın (ikisi bir arada), Türkçe'de «şimdi geliyorum!» (nu kommer jag på stunden) anlamına geldiğini açıkladı. Dagström Türkiye'den ayrılalı 25 yıl olmuştu. Yıldırım ve Yaramaz'ın anlamı 1910'a kadar öyle bilindi. 1910'da «Yaramaz» ve «Yıldırım» konusunu da içeren tezinde, Prof. Zetterstéen, bu sözcüklerin gerçek anlamını ortaya koydu. Günümüzün kimi İsveç sözlüklerinde yıldırım'a rastlanır. (Yildyrym: Türk, blixten)

Bugün Karlskrona kenti limanında kafeterya olarak kullanılan Yaramaz (Jarramas), 1900 yılında «gözcü gemisi» olarak yapılmıştır. 350 tonluktur. 1950'de emekliye ayrılarak «askerî müze gemisi» olarak kullanılmaya başlanmıştı.

Oturma odasını fincanlarla değil, kitaplarla süsler İsveçli. Bir araştırmaya göre, dergiler ve süreli yayınlar dışında, halkın %65'inin 2; %28'inin 5 raf metresi boyunda (rafa dizilen kitapların sırt uzunluğu) kitabı vardır. Ülkede, 1.752'si çeviri olmak üzere, yılda 8.242 (1973) kitap yayımlanır.

Bugün yurt düzeyine yayılmış bulunan halkevleri

BOLLUK ÜLKESİ İSVEÇ

(Folket Hus) 1920 ve 1930'larda kurulmuştur. Zamanının görkemli yapıları olan halkevleri, çevresel örgütlerin her çeşit sosyal ve kültürel çalışmalarına açıktır. Tüm kentleri açık hava tiyatrolu halk parkları (folk-parken) süsler.

20-65 yaşları arasındaki 5,5 milyon yetiştikten, yarısı kadın (ve %40'ı işçi) olmak üzere, yılda iki milyonu, 200.000'e yakın öğrenme merkezinde çeşitli kurslara katılır. Bunlardan %10'u, lise ve dengi okullarını bitirme belgesi edinme amacı güder. 200.000 İsveçli müzik eğitimi görür. Kurslar parasızdır. Kurs için işinden ayrılanlara (bu arada İsveççe öğrenen yabancılara) para da ödenir.

Görmez'ler için 30'u bölge gazetesi olmak üzere 40 sesli gazete (band) çıkar. Elle okunan kabartma (braille) gazete sayısı 10'dur.

Her İsveçli yılda 3,3 kez sinemaya, 0,5 kez müzeye, 0,4 kez tiyatroya ve 0,2 kez konsere gider.

İsveç bir «örgütler ülkesi»dir de. Bir konuyu incelemek için, parlamentonun yetkili bir temsilci (Ombudsman) görevlendirmesi 1809'dan beri sürdürülmektedir. Parlamento önemli bir konuda karar vermeden önce, konuyla ilgili bir kurul kurularak uzunca bir süre (iki yıl kadar) inceleme yapılır. Çoğu kez konu, parlamento dışındaki baskı gruplarınca oluşturulmuştur. Denilebilir ki, İsveç'te kişiler değil, örgütler düşünür; konuşur; karar verir. Her İsveçli, en az üç örgütün üyesidir. Her ilgi grubunun bir örgütü bulunur. (Baca temizleyicilerinin bile 1.350 üyeli bir örgütü vardır) En-

düstrideki yüksek nitelik bu örgütlerde ve politikada da geçerliliğini sürdürür. Örgütlerin çoğu devletin yan-sımasıdır ve İsveç'te planın çok düşmanı yoktur. Baş-bakan Palme, bir konuşmasında «bizim demokrasimiz, sevilen örgütlerin demokrasisidir», bir okulda yaptığı bir başka konuşmasında, «okula, kişisel yetenekler ka-zanmaya değil, bir örgütün üyesi olarak, nasıl etkin olabileceğinizi öğrenmek için gidiyorsunuz!» demiştir. Palme'nin Eğitim Bakanı Carlsson'un sözleri de başba-kanınkine benzer: «Çocuklar biribirleriyle yarışmayı değil, nasıl anlaşabileceklerini öğrenmelidirler.»

İsveç'te örgütler, iyi yetiştirilmiş bir ordunun ge-neralleri gibidir.

«Bugün git, yarın gel!» anlayışı tümüyle kaldırıl-mıştır denilebilir. Özellikle telefonun etkisi çok büyük-tür. Ülkenin bir ucundan öteki ucuyla (ve çoğu Avrupa ülkeleriyle) araya santral girmeksizin otomatik olarak konuşulur. İşçilerin ortalama saat ücretleri 21 kron (1975) olan ülkede, para ile çalışan otomatik telefonla, kentlerarası kısa bir konuşma bir kronla bitirilebilir. Bölge içi konuşma 25 öre'dir (0,25 kron). Özel telefon-la konuşulduğunda, bölge içi bir konuşma 11 öre'ye dü-şer. Elektriğin kilovatu, harcaşıya göre işyerleri için 5,37 - 7,54; evlere 12 - 13,65 öre'dir (1972).

İletişim araçlarının yaygınlaşması; taşımacılığın gelişmesi, gereksiz yığınakları da ortadan kaldırmıştır. Örneğin İstanbul'da Chevrolet arabasına bir parça bu-labilmek için kişi, kapısında «Chevrolet» yazan «bin» parçacıdan belki 999'unu dolaşacaktır da, umudu 1.000.-de olacaktır.

BOLLUK ÜLKESİ İSVEÇ

Bu örneği İsveç'e uygularsak, önce trafikte binde 4 oranında (1971) bulunan Chevrolet'yi, binde 31 oranındaki Peugeot ile değiştireceğiz. Her kentte bir tek temsilcisi bulunur Peugeot'nun. En çok satılan Volvo'nun (binde 266) da öyle. Peugeot'suna parça alacak kişi, başvuracağı tek yeri bilir. Parça orada bulunmasa bile, paniğe kapılmaya gerek yoktur. Temsilci, komşu kentlerden sağlar parçayı. Komşu kentlerde de bulunmaz ve ana depo İsveç'in öteki ucunda olsa bile, parçanın gelmesi 24 saati geçmez. O parçanın İsveç'te kalmadığını düşünecek olursak, Fransa'dan gelmesi için bir hafta kadar beklenecek ister istemez. Çok sürümlüler dışında tüm endüstri yapım'ları için geçerli bu kural. Ülkenin bir yanındaki gereksiz yığınağa karşılık, öte yanında o parçanın bulunmaması gibi saçmalıklar yok.

Kimi ülkelerde kullanılan enerji çeşitleri ve yüzde oranı (1973):

	Petrol	Katı yakıt	Doğal gaz	Nükleer kuvvet	Su kuvveti
İSVEÇ	78,0	4,2	—	1,4	16,5
B. Almanya	51,2	37,0	10,2	1,0	0,6
İngiltere	47,7	37,6	11,5	3,0	0,2
Fransa	70,2	16,9	8,1	1,2	2,8
ABD	46,0	19,1	32,1	1,2	1,5
Japonya	79,1	16,2	1,1	0,9	2,6

700 km uzakta oturan birine tez elden 1.000 kron yollamam gerektiği bir gün. Bir bankaya giderek durumu anlattım. Parayı alacak olanın telefon numarasını

BOLLUK ÖLKESİ İSVEÇ

alan görevli, «bir dakika» deyip telefona sarıldı. Konuşma bitince de, «alıcıya en yakın şubemize çıkar-dım parayı» diyerek, belge karşılığında 1.000 kronu aldı. Paranın 700 km'lik yere yollanması, telefon gideri de içinde dört buçuk kron tuttu. Bankadan çıkınca, rastladığım ilk telefon kulübesine girerek, alıcıya bil-direyim dedim durumu. Ama geç kalmıştım. Benden önce ulaştırmıştı haberi banka!

Endüstri kesimi, enerji tüketimi yüzde oranı (1974):

	%
Kâğıt ve kâğıt hamuru	37
Demir ve çelik	21
Taş ve kil	7
Makine	12
Kimyasallar	14
Ötekiler	9
TOPLAM	100

Uygarlığın ürünlerinden yararlanmasını bilenler için yaşam hiç de çekilmez değil. Şimdi, yazı makinesi büyüklüğünde karşılıklı iki araç ve telefon kablosu yardımıyla, yüzlerce km uzaktaki ilgisine bir belgenin fotokopisini yollamak birkaç saniyesini alıyor kişinin.

Kraliyet Bilimler Akademisi (Kunglig Vetenskapsakademien) 1739'da kurulmuştur. Makine Bilimleri Akademisi'nin (Injengörsvetenskapsakademien) elli yıl-

BOLLUK ÜLKESİ İSVEÇ

lık geçmişi vardır. Tıp, hümanizm, sosyal bilim, doğal bilim, atom, tarım-orman ve teknik gelişme dallarındaki 7 araştırma konseyinin yıllık toplam bütçesi 343,9 milyon kron dur (1973 - 1974). Kamusal ve özel araştırma enstitülerinden kimilerinin çalışma alanları şunlardır: Savunma, ulusal havacılık, yerbilim, araç ve gereçleri deneme, yapı, ulusal yol ve trafik, bakteriyoloji ve uluslararası barış. Bunlardan en büyüğü olan «Ulusal Savunma Araştırma Enstitüsü»nde 1.550 kişi çalışır ve yıllık bütçesi 111 milyon kron dur. Kamusal araştırma enstitülerinde toplam 7.800 kişi çalışır. İsveç endüstrisinin yüksek niteliği bu araştırmalardan gelir. 1971'de endüstrinin araştırma ve geliştirme dallarında 23.000 kişi çalışıyordu. Endüstri toplam giderlerinin %12'si araştırmalara ayrılır.

1972'de 4.484 İsveçli patent almak üzere başvurmuş, bunlardan 2.107'sine güvence verilmiştir.

İsveç bilim adamları 1870'lerden beri buldukları ya da geliştirdikleri yeni yöntemlerle, ülkelerini üstün duruma getirdiler. Makine yapımında Avrupa'da İngiltere, Batı Almanya ve Fransa'dan sonra dördüncüdür ve satışların %86'sı (1973) gelişmiş endüstri ülkelerine yapılır. İsveç yapımlarının baş alıcı iki ülkesi İngiltere ve Batı Almanya'dır.

İsveç arabaları Volvo ve Saab - Scania (Vabis), dünyanın en güvenceli arabalarındandır. Yılda yapılan 327.000 (1974) binek arabasından 230.000'i dışarıya satılır. Araba satışlarının %26'sı ABD'nedir. İsveç, dünyanın en çok dizel araçları satan ülkesidir. Yapılan Volvo ve Scania ağır dizel kamyonlarının %80'i dışarıya satılır.

BOLLUK ÜLKESİ İSVEÇ

İki yaşından eski arabalar her yıl denetimden geçer. Yollarda hız saatte 50, 70, 90 ve 110 km olarak sınırlandırılmıştır⁽¹⁾. Yaya geçidi bulunmayan yerlerde, yayaların köşe başlarından geçmeleri zorunludur.

İsveç arabalarının baş alıcı ülkeleri (1974'te yüzde olarak):		
	Binek arabası	Otobüs, kamyon
1 — ABD	25,6	—
2 — Belçika	22,2	9,8
3 — İngiltere	10,2	13,2
4 — Finlandiya	7,4	8,6
5 — Kanada	5,4	—
6 — Avustralya	4,3	3,5
7 — Norveç	3,9	7,1
8 — İsviçre	3,9	2,1
9 — Danimarka	2,9	6,9
10 — Avusturya	2,3	1,4
11 — Hollanda	1,0	11,8
12 — İzlanda	0,3	0,4
13 — Portekiz	0,1	2,8
Afrika (toplam)	1,7	3,9
Asya (toplam)	3,8	8,8
Güney Amerika	0,6	14,7
Ötekiler	4,4	5,0
TOPLAM	100,0	100,0

(1) Almanya'da bulunanlar, Türkiye'ye dönüşlerinde, oradaki düzenin çekiciliği üzerine çok öykü anlatırlar. Biraz abartma olacak ama, biz İsveç'ten Almanya'ya geçtiğimizde, Beyoğlu'ndan Mahmutpaşa'ya inmiş gibi oluruz. İsveç trafiğini bilen bir kişi, Alman sürücülerinin özellikle trafik hız'ına hiç uymadıklarını söyleyecektir.

BOLLUK ÜLKESİ İSVEÇ

Gemi yapımında 2.379.871 tonla (1973) Japonya'dan sonra ikincidir. Yapılan gemilerin dörtte üçü dışarıya satılır. İsveç ticaret filosundaki gemiler 6-10 yıl kullanılıp dışarıya satılır. Gemilerin dünyada kullanma ortalaması 60 yıldır.

Dünya elektrik araç ve gereçlerinin gelişmesinde İsveç Endüstrisinin çok büyük payı vardır.

Bunlardan başka İsveç'in önemli gelir kaynakları şunlardır: Orman ürünleri, bilya yatakları, iletişim araçları, buhar türbünleri, havalı kaya delicileri, otomatik deniz feneri, lokomotif ve öteki demiryolu gereçleri, kaymak ve yağ ayırıcıları (süt endüstrisi), buzdolabı, dikiş makinesi, av tüfeği, büro gereçleri, orman; kibrit; sigara; kaynak; tıp ve çeşitli endüstri dallarında makine ve gereçler.

Elektriğin %80'e yakını sudan karşılanır. Başlıca akarsuların üzerinde yerüstü ve yeraltı elektrik santalleri kurulmuştur. Akarsuların yönünü değiştirmek için uzun yeraltı tünelleri açılır. Güneyde Malmö, Lund ve Helsingborg bölgesini beslemek amacıyla Lagon akarsuyundan 80 km'lik bir tünelle Bolmen gölüne su akıtılması 1979'da gerçekleştirilecektir. Her İsveçli günde 381 litre su harcar (1974). Bunun, 70 litresi duş ve banyoda olmak üzere 210 litresi evde kullanılır.

Baltık'taki Öland adasına bağlanan Avrupa'nın en uzun köprüsü (6 km'lik Öland köprüsü) 1972'de trafiğe açılmıştır.

BİR BAŞINA YAŞAMAK

Bir kompartımanda satlerce yanyana yolculuk eden iki İsveçli, birbirlerine tek bir söz etmeden yolculuklarını sürdürürler.

Devlet Göçmen Bürosu'nun 1974 baskılı «İsveç'te Yabancılar» (Invandrare i Sverige) adlı kitabın 71. sayfasında, bir emeklinin ilkokul öğrencileri arasında yemek yediğini gösteren bir fotoğraf var. Fotoğrafın alt yazısı şöyle: «Öteki ülkelerden gelen kişiler, kuşaklar arasındaki çizgilerin İsveç'te bu denli keskin oluşu karşısında şoke olurlar. Emekliler emeklievlerinde, etkili yetişkinler işyerlerinde, ev kadınları evlerinde, gençler gençlik kulüplerinde ve çocuklar çocuk yuvalarında. Az bir abartmayla durum böyledir. Kuşaklar arasındaki uçurumu kapatmak amacıyla, kimi yerlerde emekliler öğle yemeklerini okullarda yiyebilirler.»

İsveç'te aile, dede ile torunun bir arada oturduğu yuva olmaktan çoktan çıkmıştır. Her 100 kişiye 39 konut (konut başına 2,6 kişi) düşmesine karşın (1972), konut sorunu çözülememiştir. Oda başına (mutfak oda

BOLLUK ÜLKESİ İSVEÇ

sayılmıyor) 0,68 kişi düşer. Bir konuta yerleşebilmek, çoğu kez birkaç yıl önceden sıraya girmeyi gerektirmektedir. «Hava parası» konutlar için de geçerlidir. Kimi gençler er ya da geç evleneceklerini öne sürerek, kimi kızlar da evlilik dışı çocuk yaparak kendilerine daha çabuk konut verilmesini sağlamaktadırlar. Konutların %55'inde (1970) 1 ya da 2 kişi oturmaktadır. 1973'te, yeni yapılan konutların yarısına tek kişiler yerleşmiştir. Stokholm'de 16 yaşını aşkın evli olmayan kişilerin yarısı bir başına oturur.

Kimi ülkelerde yapılan konut çokluğu (Her 1.000 kişiye):

	1960	1971
Japonya	5	14
İSVEÇ	9	13
Fransa	7	13
Norveç	7	10
Danimarka	6	10
Batı Almanya	9	9
ABD	7	9
İngiltere	6	7

Birçok ülkede lüks sayılan araç ve gereçler, İsveç evlerinde standarttır. Pencerelerde çift cam, gömme elbiselikler, kap kacak koymaya gömme dolaplar, paslanmaz çelikten lavabo, buzdolabı, elektrik ocağı ve fırını her evde demirbaştır.

Konutların %97,3'ünde akarsu; %92'sinde kalorifer; %78,3'ünde gömme banyo ya da duş bulunur (1970).

Kiralar, eski evlerde kazancın %15'i; yenilerde %20'si kadardır.

BOLLUK ÜLKESİ İSVEÇ

İsveç'te kimi tutukevleri bile, içinde yüzme havuzları, spor alanları, tv salonları ve kitaplıklarına kadar her türlü kolaylıklar bulunan; her tutuklunun ayrı ayrı odalarda kaldığı bir çeşit dinlenme kurumlarıdır. Tutuklulara, belirli sürelerde dışarı çıkma izni verilir. Çoğu İsveçli, tutukevlerindeki bu yaşama kolaylıklarını yadırgar.

Her gün belli bir iş yapmanın sıkıcılığı, iklim koşulları, aile ve din bağlarının zayıflığı gibi durumlar nedeniyle İsveçli bir başına kalmakta ve soğukkanlı olmaktadır. Kişilerin soğukkanlı olması düzenin gereği; başarının giz'idir belki de. Sosyal bolluğun bir amacı da yalnızlığı, kuşatılmışlığı ve dengesizliği ortadan kaldırmaktır.

Bir iki anımı anlatacağım soğukkanlılık üzerine:

Kâğıt fabrikasında, tomrukların denizden banda salınırıldığı bölümde çalışırken, ayağım kayarak denize düştüm bir gün. Isı, sıfırın altında 16 dereceydi. Düştüğüm yerle soyunma yapısı arasında bızlı adımlarla yürürken, aradaki bir yapı içinde çalışan 7-8 işçiden 3'ü gördü durumumu⁽¹⁾. Sırsıklamlığımı gören o 3 işçi, göstermedi benim ilginçliğimi arkadaşlarına. Dönüp dönüp baktım soyunma yapısına girene dek, yarar yok!

Giysilerimin kimi yerleri kaskatı olmuştu soğuktan. Ama beni neden arkadaşlarına göstermedi o üç kişi? Girdi içime bir kuşku. İlginç değil miydi bu kış kıyamette sırsıklam bir kişinin geçmesi?

(1) Yapı işçileri İsveç'te kışın da çalışır. Prefabrika yapılar konusunda çeşitli yöntemler arasında yarış vardır. Açık havalı yerlerdeki işlenecek kum, içinden sıcak havalı borular geçirilerek ısıtılıyor.

BOLLUK ÜLKESİ İSVEÇ

Beş dakika daha dayanabilirdim soğuğa. Dışarı çıkarak yeniden geçtim yapı işçilerinin önünden. Bir bölüğü daha gördü durumumu. Ama coşku yok hiç birinde. Hiç biri, arkadaşını dürtüp göstermedi beni! Elime bir su kabı alıp geri dönerken de (unutmuş numarası) durum değişmedi. Kendimi duş'un altına attım ama donakaldım adamların ilgisizliğine!

İşçilerden biri çoğu günler gazete getirirdi işyerine. Ben, eski alışkanlığımı sürdürür; gazeteyi isteyemesem de, sayfalar döndükçe göz atmadan edemedim. Ötekiler hiç ilgilenmezlerdi. Adam kahve ve yemek aralıklarında çıkarıp çıkarıp okur, yine çantasına koyardı gazeteyi.

8 kişiydik, kâğıt fabrikasının yıllarca çalıştığım bölümünde. Bir ben yabancıydım. Yemek ve kahve aralıklarında hep birlikte otururduk. Biriyle işte de beraberdik. Az çok gevezelik ettiğimiz de olurdu. Bu işçilerden biri, (beraber çalıştığımız değil) işe başladığının ancak yedinci ayında adımlı sormayı düşündü. Onbeşinci ayda, adımlı öğrenenlerin sayısı 3'tü. Haftada iki üç kez, ek iş olarak çalıştığım restorandaki 12 kadar işçiden, iki yıl sonunda yalnızca 3'ü belleye bilmişti adımlı.

Ad belleme konusunda «sen» (dı) sözcüğünün çok serbest ve içtenlikle kullanılabilmesinin de etkisi var. Böyle çok içtenli sözcükler var İsveççede. Adların başına eklenen «sayın» çeşitinden sözcükler de kullanılır.

BOLLUK ÜLKESİ İSVEÇ

ma olanaklarını tümüyle yitirmiş. Kişiler ne denli «büyük» olurlarsa olsunlar, soyadlarıyla değil, adlarıyla çağırılırlar. Anne-babalarını bile adlarıyla çağıranlara sık sık rastlanıyor.

Restoranın patronuyla aramız çok iyiydi. Çalışabileceğim günleri bana sormadan, haftalık çalışma çizelgesini düzenlemezdi. Gerektiğinde işçi de buluverirdik. Birbirimize karşı «bir aptal bulduk, kaçırmayalım!» anlayışı içindeydik. Öyleyken, çalışmak üzere gidişlerimin dışında (eşimi bekleme, para alma vb) «bir kahvemi iç!» dememiştir.

Restoranda çalışanlar, yediklerine karşılık, aylık üzerinden patrona para öderler. Özellikle küçük kuruluşlarda çoğu kez, yine de istediklerini yiyemezler. İçtikleri bira ve meyva sularının parasını da ödemek zorundadırlar. Patron (ya da şef) kısa bir süre için işyerinden ayrılacak olsa, işçilerden hiç biri «patron»luk taslamaz. Davranışlarda ve ücretlerde (özellikle endüstri) yaş ve eskilik ayrıcalığı kesinlikle yoktur.

Sigarayı herkes kendi paketinden yakar. Restoranda kızlar, sigara paketlerini iş arasında öteye beriye koyarlar. Kimi paketler günlerce unutulup kalır da içinden bir tane eksilmez. Ayrısız herkes, tamamını içmediği sigarasını söndürüp, yeniden içilmek üzere pakete koyar. Para çantaları soyunma odalarındadır. Aylık günü bile hemen herkes paralarını tüm işçilere açık olan soyunma odalarındaki çanta ya da ceplerine koyar. Kimse çalınacağını düşünmez.

BOLLUK ÜLKESİ İSVEÇ

48.000 kron kazanmıştım «sportoto»dan. Posta dağıtıcısı, 48.000 kronluk posta çekini kapıdan attı⁽¹⁾. Çek, zarf içinde değil, açıktaydı ve dağıtıcı beni kutlamak gereğini duymamıştı. Belki de çekteki sayıları okumamıştı. Daha önce, ne benden toto kuponunun bende kopyası istenmiş; ne de çekin bu yolla yollanacağı bildirilmişti. 48.000 kron az para değildi. Kimi kez olduğu gibi, çek yanlışlıkla başka kapıya bırakılabilirdi.

Postaneye giderek, çekin paraya çevrilmesini istedim. Çeki eline alıp sayıları okuyan görevli, para ayırtmak için başvurup vurmadığımı sordu. Başvurmamıştım. «Gidip bakayım» diyerek ayrıldı. Döndüğünde, kimliğime bakarak, getirdiği para destelerini önüme uzattı. Belli ki, önceden sayılıp hazırlanmıştı. Ne banka olarak ta çalışan postaneye para yatırmam, ne de bir kurum için yardım istendi. İşin en ilginç, bu kadar çok parayı kazanan kişiyi hiç bir arkadaşına göstermedi görevli!

Bir alışveriş sonucu 35.000 kron vermiştim bir işadama. Daha önceleri bu çoklukta paralar ödemiştim kendisine. Bu kez yemeğe «buyur» etti. Oysa ben, işimin çokluğu nedeniyle, yakındaki büfeden alacağım sandviçle geçiştirecektim o öğleyi. Benim arabayla kentin en iyi restoranlarından birine gittik. Her yerde olduğu gibi, self servisti. Yiyecek ve içeceklerden tepsimize alarak kasaya doğru ilerliyorduk. Ben öndey-

(1) Posta kutusu bulunmayan konutların kapılarında, posta gereçlerinin bırakılması için bir delik bulunur.

BOLLUK ÜLKESİ İSVEÇ

dim. Kasaya yanaştık, patron cebe davranacak gibi görünmüyordu. Cebimden para çıkararak, arkamdaki patronu uyarayım dedim:

«— Seninkini de verebilir miyim?»

«— Teşekkür ederim» dedi adam, «ben kendiminkini öderim!»

Ülkesinde bu denli bireysel yaşayan İsveçli, ülkesi dışına çıkınca birdenbire sıcakkanlı oluveriyor. Göteborg'tan Frederikshavn'a (İsveç-Danimarka) son feribot yolculuğumda, bir genç kızın, beraber yolculuk ettiğimiz, bir Türk ailesinin altı yaşındaki oğluna 5 kron armağan etmesini ilginç bulmuştum. Salonda sevgilisi ve arkadaşlarıyla yanımızdaki koltuklarda oturan bu genç kıza davranışının nedenini sordum:

«— İçimden geldi, sevdim çocuğu!» dedi ve ekledi: «Yaşamımda ilk kez birisine bu çoklukta para veriyorum!»

Bu genç kız, yanımızda başörtülü bir kadının bulunması nedeniyle, tutucu bir toplumdaki geldiğimizi belki de biliyordu ve yanında sevgilisiyle arkadaşlarının bulunması, dans etme gereksinimini karşılayabileceğini kanıtlıyordu. Feribot yolculuğunun nedenini de şöyle açıkladı bu genç kız:

«— İçmek, dansetmek ve tekdüze yaşamı kırmak! Para verseler böyle güleryüzlü olamayız İsveç'te biz!»

Birçok kez tanık olduğum bu çeşit davranışların ilginç bir örneği idi bu. Göteborg'ta oturan bu genç kız, hafta tatilinden yararlanıyordu. Geceyi Danimarka'da

BOLLUK ÜLKESİ İSVEÇ

geçirip ertesi gün dönecekti. Üç buçuk saat sürüyordu feribot yolculuğu.

İsveçli, boş zamanlarında okur, evini düzenler, çiçeklerine; köpeğine bakar. Arkadaşlık ve hısımlık ilişkileri yok denecek kadar azdır. Hayvan ve bitkilere karşı çok büyük tutkusu vardır. Özellikle köpek edinme çok yaygındır (1972'de 1.000 kişiye 53 köpek düşüyordu). Köpeği olanlar, ilden ile değişen çoklukta (yıl da 80 kron kadar) vergi de öderler. Balık ve kuş besleyenlerin yanında, tavşan, fare, gelincik, kaplumbağa, kertenkele ve yılan gibi hayvanları edinenler de vardır.

Ayı (björn) sözcüğü bir yergi olarak kullanılmaz İsveç'te. Tersine, kibarlığı; güçlü kuvvetliliği içerir. Kişiler «ayı» sözcüğünü hem ad, hem de soyadı olarak kullanırlar. Stokholm telefon katoloğunda sözcüğün «önek»leri dışında 462 tane «ayı»lı soyadı alan kişi saydım. Bunlardan 83'ü yalnız (Björn), 54'ü «Ayıoğlu» (Björnsson), 48'i «Ayıdağı» (Björnberg), geri kalanlar da çeşitlidir. Buna karşın «Aslan» (Lejon) adı almış, biri yalnız olmak üzere yalnızca 6 ad var.

Avrupa'nın en büyük köpek hastanesi 1973 yılında Stokholm'de açıldı. Olağan bir hastane gibi çalışan bu kuruluş, 175 köpeklik bakım yeriyle günün 24 saatinde açık bulunmakta; hastaneden yılda 20.000 köpek yararlanmaktadır. 2.400 metrekare üzerine kurulan hastanede, ses geçirmez ameliyat; röntgen; kontrol ve bekleme odalarıyla laboratuvarlar bulunmaktadır. Ayrıca polis köpekleri ve geçici hastalıklar için özel bölümler ayrılmıştır.

BOİLLUK ÜLKESİ İSVEÇ

Hastane 5.200.000 krona yapılmış olup, ücretler ülkedeki öteki hayvan hastanelerindeki gibidir. Giriş 35 krondur. Hayvan ameliyat olacaksa, ya da başka bir nedenle hastanede kalması zorunluysa, haftada 400 ile 600 kron rasında bir gideri göze almak gerekir.

Ayko adlı bir köpeği vardı restoranın patronunun. Bir ara iyi görmemişlerdi Ayko'nun sağlık durumunu. Baytara götürdüler. Diş ağrısıymış zoru. Akıllıydı Ayko. Bir dişi çıkık restorana gelince, açiveriyordu ağzını, dişlerini göstermek için. Diş çekimi için 50; tüylerinin temizliği için de 40 kron gider açan Ayko, içinde bizim de yemek yediğimiz tabaklardan verdi yemeğini!

Bu da bir gazete ilanı:

«Evet, şimdi köpeği olanlar, içinde her aradıklarını bulabilecekleri özel mağazalarına kavuştular. Çeşitli kuruluşların hazırladığı yiyecekler, kap kacaklar, oyuncaklar, temizlik gereçleri ve birçok çeşit bulunur. Ve de mağazamız kurucusu Dagmar Larsson'dan, köpeğiniz üzerine sağlıklı bilgiler edinebileceksiniz. Ayrıca kuşlarınız, balıklarınız ve küçük sevimli kedileriniz için yiyecek bulabileceğiniz bir küçük köşemiz var!»

Kuşlar için yiyecek satan bir mağaza da, bir kuş resminin altına şöyle bir başlık atmış gazetede ki ilanında:

«— Kışın bizi düşünün ki, yazın sizin için ötelim!»

Çoğu İsveçli özel yemler ve tahtadan yapılmış yuvalar satınalır kuşlar için. Tam 9 yuva saydım oturduğumuz evin önündeki ağaçlardan birinde. Dışarısını kar kaplayınca, evin önüne bir sırik dikip, ucuna bir bağ

BOLLUK ÜLKESİ İSVEÇ

yulaf takarak kuşlara şölen vermek gelenekselleşmiştir. Kimi hayvanların dokunulmazlığı vardır. Göller yabancı ördekleriyle doludur. Kimi memeli hayvanlar bile, yollarını şaşırarak kimi kez kentlere düşerler. Bu hayvanların iyi beslenmesi (ve ormanların kemirilmemesi) amacıyla, kışın uçaklarla ormanlara yem atılır.

Trafik tabelâları arasında şöylesi de bulunur:
«Yavaş sürünüz, yolda kuş var!»

DÜZENDEN KESİTLER

Kış soğuk ve ışıksız geçiren İsveçli, yaz gelince doğanın tüm olanaklarından yararlanarak gününü gün etmesini bilir. Yaz ortasında kuzey İsveç'te güneş günün 24 saatinde görülebilir; saat 24'te İsveç'in üçte ikisinin en karanlık noktasında ve bulutlu bir gökyüzü altında, en küçük gazete yazıları kolayca okunabilir.

Kış, bahar ve yaz. Bu üç sezon bir ay içinde yaşanabiliyor İsveç'te. Doğadaki bir günlük değişim, yazın yeşile dönüşü, yeşilin daha yeşil oluşu gözle kolayca farkedilebiliyor. Farkedilemeyen şey, gündüzle geceyi ayıran çizgidir. Kışın bile güneşin batıp karanlığın çökmesi saatlerce sürer.

Yılda 7 haftadan çok bir zaman güneşin batmadığı kuzey İsveç'te 217 gün ısı sıfırın altındadır. Güneyde bu sayı 56'ya düşer. Yıllık ısı ortalaması kuzeyde - 3, güneyde +7 derecedir.

Her yıl 30 nisan akşamı çeşitli yerlerde ateş yakılarak eğlenilir. Ülkenin üçte ikisine yakın bölümünün karla kaplı olmasına karşın, bu, yaz'ı karşılama şenliğidir. Noel (25 aralık) için kesilen çamların ocak son-

BOLLUK ÜLKESİ İSVEÇ

larına doğru evlerden kaldırılmasıyla, ateş yakım yerlerine yığınak başlar. Halk, evinde kullanmayacağı ne varsa atar bu yığınaklara. Yılın en çok içkisi 30 nisanı 1 mayısa bağlayan gece içilir. 1 mayısta tüm araçlara taze yapraklı bir dal, ya da «mayıs çiçeği» denilen bir yapma çiçek takılır.

Yılın çok önemli bir günü de «Yaz Ortası»dır. Yaz Ortası'nda tüm yerleşme yerlerinde «mayıs direği» dikilir. Dallar ve çiçeklerle süslü olan bu direğin çevresinde o gün dansedilir. Yazın tv'lerin yayım süreleri kısa, programlar önemsizdir. Küçük kentlerdeki sinemaların tümü kapalı, parklar; kır kahveleri cıvılcıvıldır. Kış boyu evlerin pencerelerini süsleyen saksılar bahçelere, caddelere inmiştir. Yazlık evleri olanlar çoktan taşınmışlardır. Kışın, özel burgularla, kalın buzlarını delerek, üzerinde bahk tuttıkları; araba (otomobil) koşturdukları onbinlerce göl birer plajdır da.

İlkin havalardan söz edilir İsveççede. Sonra tatilden. Parti konuşmalarının sırası çok gerilerdedir. İsveçliyi en çok mutlu eden haber, şanıım, haziranın kimi günlerinde İsveç'in Avrupa'nın en sıcak ülkesi olmasıdır.

1973 yılında bu sayılı günlerden biri, büyük bir rastlantıyla, İsveç'te (Finlandiya, Norveç ve Danimarka'da da) kamusal tatil günü olan «Yaz Ortası» (Midsommar) gününe rastladı. O gün bulutsuz, masmavi bir gökyüzü ile yakıcı güneşi yakalayan halk, plajlara; açık hava havuzlarına ve yemyeşil çimenlere koştu. O sabah, 7'de yapılan ölçümlere göre, hava sıcaklıkları şöyleydi: Norköping (İsveç) 23, Stokholm 22, Karadeniz kıyıları 20, Göteborg 19, Venedik 18, Kanarya Adaları 17 ve Mayorka (Balear) 13 dereceydi.

Radyolar ve tv «Yaz Ortası» şenliklerini yansıtır-

BOLLUK ÜLKESİ İSVEÇ

ken sık sık yayımlarını kesmekte ve sıcaklığın zararları üzerine bilgiler vermekteydi. Öğleden sonraları çıkan Expressen gazetesi, o günkü (25 haziran)⁽¹⁾ sayısında, tatillerini güney Avrupa ülkelerinde geçirenlerle alay ediyor ve sıcaklığın zararları üzerine şu bilgi ve öğütleri veriyordu:

«— Güneş banyosunda çok durmayınız. Özellikle kalb hastaları için sıcakta kan dolaşımı tehlikeli dereceye varır!»

— 20-25 (+) derecede terle beraber saatte yarım litre su (beş gram tuz) kaybederiz.

— Tuzlu yiyecekler yiyiniz!

— Sık sık duş yapınız!

— Çok sıcaklarda ağaçlık yerlere giriniz!

— Bira ve şarap da içinde olmak üzere, içki içmeyiniz!»

Yine bu gazetenin verdiği bilgiye göre, dünyada en yüksek ısı derecesi 1922'de Trablus (Libya) yakınlarındaki Aziziye'de saptanmıştır: 58 derece. İsveç'teyse 1933 yılında, Uppsala yakınlarındaki Ultuna'da ısı 38 dereceye yükselmiştir.

İsveç'teki 500 kadar kamp yerinden yılda 8 milyon kişi yararlanır. Bunun 2 milyonu yabancıdır. Otel, motel ve pansiyonlardan başka 180 tatil köyü ve 200 gençlik yuvası (hostel) vardır. Kimi kez binlerce çadır bir arada görülebilir.

(1) İsveçte «Yaz Ortası», güneşin kuzey kutbuna en yakın olduğu 21 haziran'a en yakın cumartesi günü kutlanır. Böylece her yıl, perşembe öğleden sonra, cuma, cumartesi ve pazar günleri olmak üzere üç buçuk gün tatil yapılır.

BOLLUK ÜLKESİ İSVEÇ

İsveç'te kişi, ıssız bir yerde bir başına oturmaktan, kadınlar; kızlar, bir başlarına yolculuk etmekten terdirginlik duymazlar. Sarkıntılık olaylarına hemen hiç rastlanmaz.

İyi havalarda, kimi küçük dükkânların kapısında şöyle bir yazıya rastlayabilirsiniz: «Havanın güzelliğine dayanamıyarak tatil yaptık!»

Ülke yasalarına göre göl, deniz ve akarsu kıyılarında 100 (kimi durumlarda 300) m. genişliğinde bir kıyı şeridi halkın yararına açıktır. Hiç kimse, özel yeri içinde de olsa, izin almaksızın «özel bölge», «karaya çıkmak yasaktır» gibi tabela asamaz. Herkes ister özel kişilerin ister kamunun olsun, ormanlara; ekili olmayan tarla ve bahçelere (doğaya, hayvanlara ve konutlarda oturanlara zarar vermemek kaydıyla) 24 saat süreyle kamp kurabilir, çilek; böğürtlen; mantar, kuşburnu gibi doğal bitkilerden toplayabilir. Çevrenin çitle çevrili olması engel sayılmaz.

Her İsveçlinin gönlünde aşiboyalı (kırmızı), ahşap bir yazlık ev yatar. Bu evler birçok İsveçliye çocukluk ve gençliklerini ansıtır. (Sonbaharda, kimi ağaçların yapraklarının kızıla dönüşmesi de İsveçliyi duygulandırır) Her yazlık evin önünde bir bayrak direği bulunur. Ülkede 600.000'den çok yazlık ev vardır. Bunların yarısında elektrik ve lâğım kanalı⁽¹⁾ bulunur. Yazlık

(1) İsveçte kanalizasyon olmaksızın lâğım çukuru açmak yasaktır. Kanalizasyonu bulunmayan yerlerdeki lâğım birikimleri özel bidonlara doldurularak belirli yerlere götürülür. Bir ara çalıştığım bir deniz kıyısı restoranında da bu yöntem uygulanırdı. Çevre temizliğine çok önem verilen İsveçte, kanallardaki tüm lâğım birikimleri özel yöntemlerle temizlenmeden denize, göle ya da akarsuya salıverilmez. Dünyadaki gidişin tersine, bir deniz kıyısının ya da gönlün temizlenerek halkın yararına açılması olağandır.

BOLLUK ÜLKESİ İSVEÇ

evlerde kışın ortalama on gün kalınır ve çoğunda telefonla kaloriferi açma düzeni vardır.

Yazlık ev edinemeyenler, arabalarının arkasına takılan «yürüyen ev» (karavan) edinmeye çalışırlar. 60.000 İsveçlinin bu türden evi vardır. Kışın da, hafta sonu tatilleri ve kayak yapmada bu evlerden yararlanılır.

300.000 kişinin motorlu sandalı ya da yat'ı; 30.000 kişinin yelkenlisi vardır. 1.300 kıyı yeri ve 80.000 göl balık tutmaya ve su sporlarına elverişlidir. Halkın %41'i hiç olmazsa yılda bir kez bahğa çıkar.

Güneşten yararlanmak için plaja ya da parka gidilmesi gerekmez. Güneş çok kıymetlidir. Sokakta güneşi yakalayan İsveçli, boynunu güneşe doğru uzatır. Evinin balkonuna ya da bahçesine soyunup, korkusuzca uzanabilir. Yalnızca Stokholm ve çevresinde 24.000 kadar ada vardır. Bu adalardan kiminde kadınlar sütyensiz ve kilotsuz olarak güneş banyosu yaparlar.

20 yıllık bir çalışmadan sonra 1832'de trafiğe açılan Göta kanalı (Stokholm-Göteborg), bugünkü hızlı yaşam karşısında ekonomik değerini kaybetmiştir. Kanal, üç tembel günü gözden çıkarabilen turistler için iyi bir gezinti yeridir.

Kimi hayvanlar, kimi zamanlarda avlanabilir. Kuzeyde biraz ayı vardır. Kurt tükenmiştir. Yaban tavşanı, tilki, yaban tavuğu gibi hayvanların yanı sıra, yılda 40.000 yassı boynuzlu geyik (älg) avlanır.

Her kentte açık ve kapalı yüzme havuzları, ışıklandırılmış gezinti; kayak ve çeşitli oyun alanları bulunur. İsveç Spor Federasyonu'na bağlı 2,2 milyon kişinin kayıtlı olduğu 49 spor dalı vardır. 30.000 sakat bile 15 dalda spor yapar. Tekerlekli sandalye ile 100 m. yarışı ilgi çekicidir.

BOLLUK ÜLKESİ İSVEÇ

İsveç'te yaz gibi kış da özlenir. Göllerin buz tutması sabırsızlıkla beklenir. (Kimi göller, kışın uçak alanı olarak da kullanılır) Kış sporlarının tümü yapılır. Okulların sonbahar ve ilkbahar dönemlerini ayıran iki haftalık şubat tatilinin adı «spor tatili»dir. Kuzey İsveç'te öğrenciler ve askerler, kar altında kamp kurarlar. Dışarsının sıfırın altında 30-40 derece soğuk olduğu kış günlerinde, yaklaşık olarak «sıfır» derecedeki bu kamp yerleri kişiye «hamam gibi» gelir.

Buzlu yollarda tutunmak; çocuk ve ufak tefek öteberi taşımak için bir çeşit kızak kullanılması yaygındır. Kışın, kuzeydeki kimi küçük kentlerde, yollar da içinde olmak üzere doğa bembeyaz ve gıcır gıcır. Arabalarına çivili lastik takmayan kimi gençler, buz tutan göllerin üzerinde olduğu gibi, trafiğin elverişli olduğu kimi yollarda da kayma ve dönüş numaraları yaparlar. Yolun iki yanı kar yığını ve arabada oturanların bağlı (güvenlik kemeri) olmaları nedeniyle arabalara ve içindekilere pek zarar gelmez.

Ayakları ikişer m. kadar uzunluğunda ve demirdendir sözü edilen kızakların. Üzerinde bir oturak, oturakın üst arkasında da iki tutacak (sap) vardır. Sürücü, elleriyle tutacaklara tutunup bir ayağını kızığın ayaklarından birine basarken, öteki ayağını yere dayayarak kızığa hız verir. Ayaktadır. Bu kızaklar, yolların kayganlığı nedeniyle hızlı gidemeyen bisikletle yarışabilirler. Yolların buzlu olması nedeniyle, kızaksız yürümenin hemen hemen olanaksız olduğu kuzey İsveç'te, trafiğe çıkan kızakların sayısı, arabalardan çoktur.

En çok sevilen spor buz hokeyi ve yüzmedir. Yazın futbol oynanır. Sporda profesyonellik yoktur. Her

yıl 13 martta yapılan 86 km'lik uluslararası «Vasa» yarışına 9.000 (1974) kayakçı katılır. Plan ve pusulayla belirli noktalardan yararlanarak yer bulma geleneksel bir spordur. At yarışları her sezon yapılır. Beden eğitimi ev kadınlarıyla emeklileri bile ilgilendirir. Açık ve kapalı spor alanları herkese yeter. Herkes bisiklete biner. Engelli yollarda motosiklet ve araba yarışları yapılır. Herkesi ilgilendirmemekle beraber, her kentte golf alanları bulunur. Motorlu testereyle tomruk kesme yarışları İsveç'e özel bir spordur.

Çoğu kuruluşlar Noel'den (25 aralık) yılbaşına kadar tatildir. Noel'de evler, satış yerleri ve caddeler süslenir. Caddelere, işyerlerine, satış yerlerine ve tüm evlerin salonlarına, dalları mum, ya da elektrik lambalarıyla ışıklandırılan çamlar yerleştirilir. Çocuklar armağanlarını, Noel sabahı bu çamların dallarında bulur. Armağanları kimi kez, Noel baba kılığına giren kişiler dağıtır. Noel gecesi, yastığın altına konulduğu da olur armağanların.

Her yerleşme yerinde bir «Lucia kızı» (ya da «Lucia güzeli») ve bu kızlar arasından da ülkenin Lucia kızı seçilir. Lucia kızı, 13 aralıkta, çevresinde mumlar yanan başındaki taç'la, yanında seçime katılan kimi güzelleri de alarak evleri, okulları, işyerlerini dolaşır. Lucia şarkısı söylenir. Elektrik lambası yerine mumlar yakılır. Mum yakımı bir aydan çok sürer. Dışarıyı karla kaplı ve soğuktur. O günlerde çocuklar, özel bir çeşit takvimden her gün bir parça kopararak, altındaki resmi ortaya çıkarırlar.

Paskalya'da yumurta yenilir, tehlikeli maddeler patlatılır. Kimi çocuklar eski giysiler giyerek dilencili-

BOLLUK ÜLKESİ İSVEÇ

ğe (!) çıkarlar⁽¹⁾. Okullar bir hafta tatildir. Bir ağaçtan koparılan bir küçük kuru dalın, evde su dolu bir şişeden yararlanarak (saksı) yaprak ve çiçek açtırılması da bu zamana rastlar.

İsveç'te bir «ulusal gün», bir «bayrak günü» vardır. Ama bizim anladığımız anlamla «ulusal bayram» yoktur. İsveç ulusal marşının, uluslararası spor karşılaşmaları dışında çalındığına tanık olmadım ve belleğimde ezgisi yok. Bayram ya da başka bir olay nedeniyle askerlerin ya da öğrencilerin «geçit» yaptıklarını da görmedim.

Yılda 2 milyondan çok İsveçli kuzey ülkeleri (Norveç, Danimarka, İzlanda ve Finlandiya) dışına çıkar. En çok gidilen yerler, İspanya'nın Mayorka ve Kanarya adalarıyla Yunanistan'ın Rodos adasıdır. Son yıllarda Batı Afrika, Batı Hint adaları, Seylan ve Hong-Kong ilgi çekmektedir.

Yılda 2.387 milyon turist İsveç'e gelir (1973). İç turizm de yaygındır. 1973'te 7,2 milyon uçak yolcusu vardı. Uçaklarla taksi uçuşları yapılır. Helikopter servisi gelişiyor.

İşçiye Avrupa'da en yüksek ücretin ödendiği İsveç'te kimi lüks gereçler oldukça pahalı; temel yiyecekler, kazanca göre, alabildiğine ucuzdur. Vergilerin de en

(1) Yüzleri çirkin görünümü (makyaj), uzun etekli eski giysiler içindeki kızların görünümü ilginçtir. Topladıkları paralarla kendilerine şölen verirler. İsveçte bundan başka, kimi kez ellerinde kumbarayla para toplayanlara rastlanır. Bu kumbaralar ya Kızılhaç'ın ya da az gelişmiş bir (ya da birden çok) ülke için yardım örgütlerindedir.

BOLLUK ÜLKESİ İSVEÇ

yüksek olmasına karşın, para kazanmak amacıyla gelen yabancı işçiler açısından bir «cennet»tir İsveç. Ama bu cennet sözcüğü, gerekli para (ve de iş bilgisi) birikimi yapıp, yurda dönme umudu olduğu sürece geçerlidir. Eğer bu dönme umudu olmasa, bir anda «cehennem»e dönüşebilir bu cennet. Yalnızca 65 yaşına değin çalışma ve 6 aydan çok kış durumunu düşünmek bile, bu cehennemin ne kadar sıkıcı olduğunu ortaya koyar. Nisan ve mayıs ayları gelince, kişide öyle bir dayanılmaz bahar özlemi uyanıyor ki!

Kuzey Ülkeleri dışında, İsveç'e turist yollayan ilk sıralardaki 15 ülke (1973):

	Turist sayısı (bin)
Batı Almanya	216
İngiltere	60
Hollanda	46
ABD	40
Polonya	22
Fransa	17
İsviçre	16
Avusturya	12
İtalya	11
Belçika, Lüksemburg	11
Japonya	10
Macaristan	7
Doğu Almanya	7
Çekoslovakya	6
Kanada	6
Öteki ülkeler	1.900
TOPLAM	2.387

BOLLUK ÜLKESİ İSVEÇ

Gece yaşamı da yok denecek kadar azdır.

Bir yere kadar gelince kimi İsveçli de dayanamıyor bu cehenneme. Yılda, bir başkasının eliyle ölen (cinayet) 50 kadar kişiye karşılık, 1.646 (1972) kişi (100.000'de kadınlarda 11,2; erkeklerde 29,4) kendi eliyle yaşamına son vermektedir (intihar). Kendi elleriyle yaşamlarına son verenlerin %57'si 45'ten yaşlı kişilerdir. Bunların %39'u zehir alarak; %30'u asılarak; %13'ü vurularak; %9'u boğularak ve %9'u da başka yöntemler kullanarak yaşamlarına son verirler.

Kendi eliyle yaşamına son veren kişilerin en çok olduğu on ülke (sayılar, 1971'de her yüz bin kişide kaç kişinin canına kıyıldığını göstermektedir):

1 — Macaristan	36,1
2 — Doğu Almanya	30,5
3 — Çekoslovakya	25,3
4 — Avusturya	22,7
5 — Danimarka	21,5
6 — Batı Almanya	21,2
7 — Finlandiya	21,0
8 — İSVEÇ	20,3
9 — İsviçre	18,4
10 — Japonya	15,6

Devlet, özel kuruluşlar ve kişiler moral eğitimine büyük önem verirler. İsveçlinin düzenli iş saatleri dışındaki uğraşısı ağır olmayan konular üzerinedir. Tüm köşe başlarının karar verme örgütlerince tutulduğu ülkede, sokaktaki adamdan, başka türlü davranış da beklenemez. Devlet eliyle çok geniş özgürlükler getirilmiştir. Ölüm cezası (barış devresi için) 1921'de kal-

dırılmıştır. 18 yaşından küçükler, yargıç karşısına çıkarılmaz. Düşünceleri nedeniyle kimse suçlanamaz. Düzene, krala küfür etmek suç sayılmıyor. Yasaya küfür eden kişinin tv'de sergilenmesinin bir sakıncası yoktur. İsveçli özel uçak satınalabilir ya da kiralayabilir. Evi ve işyeri ile arabası ya da motorlu sandalı arasında telsiz bağlantısı kurabilir, polis telsizini izleyebilir. Öteki kuzey ülkelerine pasaportsuz yolculuk eder ve oralarda serbestçe iş tutabilir.

İsveç gençliğinin %20'si, onbeş yaşından önce evlerinden (aileden) ayrılmaktadır. Bu oranın çoğunluğu, evlilik dışı ilişkilerin ürünü olan «problem çocuk»lardır. Problem çocuk oranının çokluğu ve bu çocukların analarına sağlanan daha iyi yaşama koşulları, bu çocukların «piç» damgası yemesini engelliyor. Toplum olağan karşılıyor durumu ve kamusal kayıtlarda ayrı yaşayan «çocuklu» kişiler için «tek yanlı aile» deyimini kullanılıyor.

Bu gençlerden kimilerinin giysi ve davranışlarına bakarak, hangilerinin kız; hangilerinin erkek oldukları kolayca ayırdedilemez. Kızların «mini» eteklisi de, «maksii» eteklisi de, «midi» eteklisi de en alımlı pozlarıyla yaşantılarını sürdürürlerken, moda dergilerinde kırtan resim ve fotoğrafların; romantik filmlerin yapmacık olmadığına değin en küçük bir kuşku payı bırakmazlar. Kızlar da, erkekler de üzerlerinde «US Army» etiketli Amerikan askerlerinin giydiği giysileri giyebilir; tutukevlerindeki tutukluların giydikleri çizgili giysilerle dolaşabilirler. Yirmi yaşından küçüklere alkol-

lü içki yasak olduğundan, bu gençler, iç ceplerinin yanına, içki şişesini saklamak amacıyla özel cep yaptırırılar. Yaşları özellikle 13-20 olan bu gençler Amerikan arabası düşkünüdürler. Sigara ve içki içmeyi hemen hiç yoktur. Gerekliğinde benzin çalar; uyuşturucu madde kullanırlar. Bu gençler, belki de tüm yarınlarının güven altında bulunduğunu görerek, amaçsız bir yaşamın renksizliğine karşı, kimi kez yasaları da görmezlikten gelerek, diledikleri gibi yaşamaya özenirler.

4 - 5 yıl önce bir gazetede, hırsızlık olaylarında İsveç'in birinci sırayı aldığını okuyunca çok şaşırılmışım. İsveç'te öyle bir durum var ki, paraya gereği olan kişi «Sosyal Büro»ya kadar gidip, yaşamı için gerekli parayı karşılıksız olarak (sonradan geri verme sözü konusu olmadan) alabiliyor. Kimi arkadaşlarımla, para, belge vb. şeylerinin bulunarak geri getirildiğini biliyorum. Çalıştığım restoran soyulurdu arada. Para değil, içki ve sigaraydı çalınan. Gülerdi patron, kapıyı ya da pencereyi kırık görünce. Neden gülmesindi, olan ona değil, sigortaya oluyordu.

Restoranda ek iş olarak çalıştığım için, isteğim üzerine, vergi kestirmeden alırdım ücreti. Bu yüzden yıl sonlarında borçlu çıkardım vergi dairesine. 1970 yılı sonunda 5 bin artı kron borçlu çıktım. Bu para 1971'in ilk dört ayında gerçek işimdeki aylıklarımın kesilerek dört eşit taksitle ödenecek ve bu dört ayda elime çok az para geçecekti. Durumumu bilen bir iki İsveçli «Sosyal Büro»yu gösterdi bana. Restoranın patronu da! Geçen yıl vergi ödemediğimden bu benim kendi yanlışım olduğunu; dahası, eşimin de çalışıyor olması nedeniyle paraya gerek duymadığımı söyledimse de tu-

BOLLUK ÜLKESİ İSVEÇ

tumları değişmedi. Bu para bana yetmez; eşimin çalışması da beni ilgilendirmezmiş!

Hırsızlık olaylarında İsveç'in birinci sırada yer alması, ya bir yanlışlık işi, ya da en küçük davranışların bile kayıtlara geçmesi olarak açıklanabilir. Restoranda bira içtiği bardağı garsona göstererek «ne güzel bardak, değil mi?» diye onaylatıp, «aşıracağım bunu, dün akşam bir tane aşırırım!» demesine hırsızlık diyebiliyorsa, park yapmış bir arabanın yakıt deposuna hortum salhvererek iki litre yakıt akıtmak da hırsızlıktır. Bu davranışları hırsızlık sayamıyorsak, kişinin her günkü amaçsız; coşkusuz yaşantısına bir an için de olsa, baş kaldırmasıdır, diyeceğiz.

17. yüzyılda yüzlerce kadını direğe bağlatarak diri diri yaktıracak kadar etkili olan İsveç kilisesi, 19. yüzyılın ortalarında, Amerika'ya göçlerin başlamasının da bir nedeniydi. Endüstrinin büyümesi ve köylerden kentlere akın, kilisenin baskısını kırdı.

Halkın %87'si Lüterci Protestan olan İsveç, bugün Avrupa'nın en layık ülkesidir. Ülkede 100.000 Katolik; 40.000 Ortodoks; 16.000 Yahudi ve 10.000 Müslüman bulunur. Yabancıların dörtte üçü Protestan'dır. Yapılan kamuoyu yoklamalarına göre, halkın dine bağlılığı şöyledir:

Yüzde olarak kiliseye gidiş sıklığı (Gallup, 1942):

Hiç olmazsa ayda bir	20
Ara sıra	50
Yalnız Noel sabahları	10
Hiç	20

BOLLUK ÜLKESİ İSVEÇ

Kilise bugün yalnız pazar sabahları sürekli olarak açıktır ve halkın %3'ü ayinlere katılır (1900'de 17). 17 yaşın üzerindekiilerin %10'u kiliselerin üyesidir.

Yine Gallup Enstitüsü'nün yaptığı bir kamuoyu yoklaması:

«— Kendinizi dindar buluyor musunuz?»

Evet	28
Hayır	62
Bilmiyorum	10

Gallup'a göre, Tanrı'nın varlığına inananların en az olduğu ülke İsveç'tir.

«— Tanrı'ya inanır mısınız?»

Evet	69
Hayır	11
Bilmiyorum	5
Yanıtlayamam	15

Tanrı'nın kişi yaşamına yön verdiğine inananların oranı, büyüklerde (31 - 60 yaş) %50; gençlerde (18-30 yaş) %32'dir. 1966-1967 yıllarında yapılan bir kamuoyu yoklamasına göre, 16 ile 25 yaşları arasındaki gençlerin yalnızca %14'ü, İsa'nın göğe çıkıp sonsuz yaşama başladığına inanır.

Kiliseler Uppsala Başpapazlığı'na bağlıdır. İsveç misyonerleri, geçen yüzyılda, Afrika ve Asya'da eğitim; gençlik ve çevre kalkınması üzerine çalışmalar yaptılar. İsveçli kiliseyi «bürokrasi makinesi» olarak düşünür. Devletle kiliseyi birbirinden ayırma çabaları, uzun süreden beri başarıya ulaşamamaktadır. Yüksek din görevlileri hükümetçe, belki de Hıristiyanlıklarından önce, sosyalist olmalarına bakılarak atanırlar. Bu

BOLLUK ÜLKESİ İSVEÇ

kuruluşlar vaftiz (dine girme töreni), adres tutma, evlenme, doğum, ölüm, göç, kimi belgeleri onaylama vb. işlere bakar. Bu yöntem 17. yüzyıldan beri uygulanır. Ayrıca nüfus sayımı yapılmaz İsveç'te. Kendileri (ya da küçüklerin babaları) kayıtlarını sildirmediikleri sürece, tüm yurttaşlar Lüterci kiliseye bağlıdırlar. 1965'te, «eğer kilise devletten koparsa ilişkilerinizi sürdürür müsünüz?» sorusunu «evet»liyenlerin oranı %60 olmuştur. 1969'da büyüklerin %73'ü, çocuklarına Hıristiyanlık öğretisi verilmesini istedi. Çocuklarının bu öğretilere inandırılmasını isteyenlerin oranıysa %13'tü.

Çocukların %80'den çoğu vaftiz edilir. 14 yaşındakilerin %75'i Hıristiyanlıklarını onaylama (confirmation) törenlerine katılır. Evlenmelerin %68'inde dinsel tören de yapılır.

Bugün, telefonla İncil'den her gün değişik parça ve ilâhî okuyan bir servis vardır⁽¹⁾.

Son yıllarda gençliğin uyuşturucu madde ve içkiye çok düşmesi, başlıca sorunlardan biri olmaktadır. 1965'te hastanelerdeki alkolik kliniklerine düşen uyuşturucu madde hastası 828'ken, 1969'da 2.300 olmuştur. 1970'te 2.200 kişi Narkotik Ceza Mahkemesi'ne verilmiştir. 1968

(1) Kimi gazetelere verilen ilânlarla bu servis halka duyurulmaktadır. Verilen numara çevrildiğinde, telefona bağlı ses aygıtı otomatik olarak çalışmaktadır. Telefon kapatılmadığı sürece parça ve ilâhî yineleniyor. Birçok alanda yararlanılıyor bu yöntemden. Örneğin tatile çıkıldığında, ne zaman dönüleceği ve varsa, gidilen yerin telefon numarası veriliyor zygıta (band). Hastalık sigortası, iş saatleri dışındaki başvurmaları bu yöntemle saptar.

BOLLUK ÜLKESİ İSVEÇ

yasası uyarınca, uyuşturucu madde suçlularına on yıla kadar tutukluluk verilebilmektedir.

Uyuşturucu madde alışkanlığı çok küçük yaşlarda başlar. 1973'te temel okul 9. sınıf (15-16 yaş) öğrencilerinin %13'ü (kızlar 12, erkekler 14) uyuşturucu madde kullanmıştır. Oran, kentlerde daha çoktur. 1970-1971 ders yılında Stokholm okullarındaki öğrencilerin üçte biri uyuşturucu madde kullanmıştır.

Her yıl askere alınan 50-60.000 gençten 1973'te %60'ı uyuşturucu madde kullandıklarını açıklamışlardır. Son bir ay içinde kullananların oranı %5'tir.

İçki, İsveçlinin midesinde «şişede durduğu gibi» durur. Ben, iki İsveçlinin biribirleriyle dövüş ya da kıyasıya kavga ettiklerine hiç tanık olmadım. Bu sözlerimi değerlendirirken, on yılı aşkın bir süre İsveç'te bulunduğumu ve bunun sekiz yılını «İsveç'in Şikago»su olarak bilinen Gävle'de geçirdiğimi bilmeniz önemlidir. Biribirlerine dargın İsveçlilere de rastlamadım. İsveçli tüm sorunlarını karşılıklı tartışma ile çözer.

İçki yalnızca tekeli mağazalarında (Systembolaget) satılmaktadır. Ülkede yalnızca 275 şubesi bulunan bu mağazalar iş saatleri dışında, cumartesi öğleden sonra ve pazarları kapalıdır.

İki kezden çok yakalamp, geceyi polis karakolunda geçiren aşırı alkoliklere kısa tutukluluk ve içki içmeme cezası verilir. Bu kişilerin adları, tekeli mağazalarındaki «kara liste»lere geçerse de, bunlar içkiyi başkalarına satınaldırma yolunu bulurlar. Gürültü yapan sarhoşlar kafeterya, restoran gibi halka açık yerlerde barınamazlar. Restoranda çalışan en çelimsiz kız bile,

BOLLUK ÜLKESİ İSVEÇ

en azılı sarhoşu kolundan tuttuğu gibi kapı dışarı eder.
Tekme de yiyebilir direnenler!

Alkollü içki içmede İsveç'in kimi yıllar birinci (bu sıralamanın düzenlendiği 1972'de beşinci) olduğu sıralamada kimi uluslar ne kadar içki içiyor?
(Yılda kişi başına litre):

	Bira	Şarap	Alkollü içki
Polonya	31,9	5,7	6,9
Batı Almanya	139,2	18,1	5,8
ABD	69,6	5,0	5,7
Yugoslavya	24,9	27,0	5,6
İSVEÇ	50,0	6,4	5,2
Macaristan	56,8	37,9	5,1
Doğu Almanya	96,9	5,0	5,1
Kanada	75,6	4,2	4,9
Fransa	40,8	108,0	4,5
Çekoslovakya	136,4	13,2	4,1
Hollanda	56,6	5,7	4,0
İsviçre	76,4	41,6	3,9
İtalya	11,5	113,8	3,5
Finlandiya	40,7	4,2	3,5
Norveç	36,8	2,4	3,1
Danimarka	95,5	5,9	2,4
İsrail	10,5	3,8	2,1
Türkiye	1,2	0,9	0,6

İsveç sözlüklerinde «piç» sözcüğü yok ama «alkolik» var. Karşıtı da var alkolik sözcüğünün: «Nükterist» (nykterist). İçki içmeyenler o kadar az ve içkisiz yaşamak o kadar zor ki, tüm kentlerde nükterist'ler kulüpler kurarak, kendi aralarında eğlenirler. İsveç'te

«İçki İçmeyenler Günü» (Alla Helgonsdag - kasımın ilk cumartesi günü) de kutlanır.

Alkolizmin eskiden beri yaygın olduğu İsveç'te, yüz yıl önce (İsveç yoksul bir ülkeyken), bugünkünün iki katı içki içilirdi. 1917'de içki, sınırlı olarak devlet eliyle (tekeli) satılmaya başlandı. Bu yöntem 1955'te bırakılarak bugünkü uygulamaya (21 - şimdi 20 - yaşını dolduranlara serbest) geçilmiştir. Eski yöntemde, yasanın içki satınalmaya izin verdiği herkes (içki içsin ya da içmesin) aylık dört şişelik hakkını alıyor; içki karaborsası ölenemiyordu.

Bugün bile, bir limana yabancı bir gemi demirlese, kimilerinin ilk aklına gelen, tayfalardan içki satın alabilmek oluyor. İsveç'te en ucuz içki olan «brännvin»in (ki, ulusal içkidir) litresi 60 kron dur.

DEMİRBAŞ ŞARL VE TÜRKİYE YILLARI

Çar I. Petro («Deli» ya da «Büyük» Petro) ile savaşırken 1709 yılında Türkiye'ye sığınan İsveç kralı XII. Karl (Charles XII), Türkiye'de beş yıldan çok kalarak Osmanlı devletinin bir «demirbaş»ı (Demirbaş Şarl) durumuna gelmişti. Demirbaş Şarl'ın yaşamını özetlerken İsveç tarihine de kısaca göz atacağız.

MÖ. 3.000 yıllarında avcılık ve balıkçılıkla geçinen göçmenler, buzulların erimesiyle yaşanılır duruma gelen İskandinavya yarımadasına yerleşmeye başladılar. İçlerinden denizciliği ve savaşmayı çok iyi bilenler, bugünkü Stokholm çevresinde toplanarak, kimi kez yüzlerce gemiyle çıktıkları yolculuklarda 300 yıla yakın (800-1060) Avrupa'nın tüm denizlerine korku salmışlardı. «Vikingler» adını alan bu gemiciler, kimilerine göre korsan; kimilerine göre tüccar; kimilerine göre de serüvenseven kişilerdi.

İngiltere, İzlanda, Grönland ve kuzey Amerika da içinde olmak üzere Atlas okyanusunda; İstanbul'a kadar tüm Akdeniz'de ve Avrupa'nın tüm akarsularında

kol gezen Vikingler, Rus akarsularından Karadeniz'e de inmişler ve gittikleri yerlerde koloniler kurmuşlardır.

«Doğulu»lardan kürk, mum, bal, tutsak alışverişi gibi şeyleri öğrenen bu acımasız denizciler, Hıristiyanlığın İskandinavya'da yayılmasıyla akınlarını durdurdular.

Vikingler devrinde İsveç'in kimi bölgeleri «Sverige» (İsveç'in bugünkü İsveççe adı) adlı bir krallık altında birleşti (1060). Kral seçimle gelirdi. Başkent Stokholm 1250'de kuruldu.

XII. yüzyılda bugün bile geçerli olan kimi yasalar yapılmaya başlandı. Kralın yanında «soylular»dan kurulu bir kurulun da ülke yönetiminde ağırlığı olan örnek bir krallıktı İsveç. Halk, soylular; rahipler; kentliler ve köylüler olmak üzere dört sınıftı.

1397'de İsveç, Norveç ve Danimarka «Kalmar Birliği»ni kurdular. (Bu üç ülkenin para birimleri, bugün de bir, dilleri birbirine çok yakındır) İskandinav tarihindeki bu tek birlik yüz yıl kadar yaşayabildi. İsveçliler, Danimarka'nın üstünlüğünü tanımayarak başkaldırdılar. 1520'de Danimarkalılar Stokholm'u ele geçirdilerse de, soylulardan Gustav Eriksson Vasa yönetimindeki İsveçliler düşmanlarını yurtlarından kovarak bağımsızlıklarını korudular. 1556'da bugünkü Finlandiya da İsveç topraklarına katıldı.

Vasa'nın krallığı döneminde (1523-1560) yeni düzenlemeler yapılarak İsveç devriminin temelleri atıldı. Vasa, İsveç'in Katolik kilisesiyle ilgisini keserek Lüterci kiliseyi kurdu. Vesterås kurulu, vaizlerin özellikle «Lüter öğretisi»ni arı İsveççe ve dolambaçsız yolla halka iletmelerini kararlaştırdı. 1526'da ilk İsveççe ilâ-

BOLLUK ÜLKESİ İSVEÇ

hi kitap (O. Petri'nin «New Testament»i) yayımlandı. Kilisenin elindeki zenginlikler ve torağın çoğu halka dağıtılarak ülke ekonomisine büyük katkıda bulunuldu. Vasa'dan sonra krallar seçim yerine soydan gelmeye başladılar.

Modern İsveç'in temelleri ise Vasa'nın torunu Gustav 11 Adolf devrinde (1611-1632) atıldı. İsveç parlamentosu (Riksdag) ve belediye yöntemi o zaman kuruldu. «30 Yıl Savaşları» sonunda kuzey Avrupa'nın büyük bir bölümünü elinde tutan İsveç, dünyanın belli başlı ülkelerinden biriydi.

XII. Karl (Demirbaş Şarl), babasının ölümü üzerine 15 yaşında kral oldu (1697). Çok iyi yetiştirilmişti. Latince ve Almanca biliyordu. Kral olunca Fransızca (Türkiye'deyken biraz Türkçe) öğrendi. Çok tarih okurdu. Büyük İskender'in 32 yaşında dünyayı titrettiğini dilinden düşürmüyordu. Sert yaşamı seven, eğlence ve kadınlara karşı ilgisiz, saraydan çok ordu içinde yaşamını sürdüren, avcılığı seven ve çok iyi kılıç kullanan bir gençti.

İsveç ordusu XVI. yüzyıldaki Türk ordusu gibi çok disiplinliydi. Üst'e karşı gelmenin cezası ölümdü. Ölümle sonuçlanacağı bilinse bile, verilen buyruklar yerine getirilirdi.

Protestan İsveç, Katolik Lehistan ve Ortodoks Rusya'yı öteden beri korkutuyordu. Rusya'nın gücü Lehistan'inkine yaklaşmıştı. Baltık denizinde yalnız İsveç'in donanması vardı. Karl'ın Rusya'ya karşı tutumu düşmanca değildi. Rusya'dan en ufak bir kuşkusu yoktu. Rusya'ya teknik personel ve 600 top bile yollamıştı.

Ancak, Çar Petro'nun Lehistan'la anlaşıp Türkiye ile barış yapması (1700) Karl'ı kuşkulandırdı. Danimar-

BOLLUK ÜLKESİ İSVEÇ

ka da Rusya-Lehistan anlaşmasına katılınca, İsveç'in saldırısına uğradı. Danimarka'nın barış isteğine uyan Karl, 40.000 kişilik bir orduyla Baltık'ın karşı yakasına geçti. Çar Petro, İsveç ordusunu karşılamaya çıktıysa da kaçtı. Karl, büyük kuvvetlerini geride bırakarak 8.430 kişiyle Novgorod yakınlarında Rus ordusuna saldırdı. Alman generallerinin kumandasındaki 40.000 kişilik Rus ordusu az bir karşı koymadan sonra Moskova'ya doğru kaçmaya başladı. İsveçlilerin 2.000 ölüsüne karşılık Ruslar 18.000 kişi yitirmişlerdi.

Bu savaştan sonra Karl'ın değil Moskova'da, Sibirya'da bile durdurulamayacağı görüşü yaygınlaştı. Ama çar, bozgunu öğrenince umudunu yitirmedi ve şu ünlü sözü söyledi: «Daha uzun bir süre İsveçlilere yenileceğimizi biliyorum. Ama onlara yenile yenile, yenme sanatını öğreneceğimizi de biliyorum.»

Çar, İsveçlilerin Moskova'ya girememeleri için hazırlıklar yaptı: Moskova çevresindeki tüm kaleler iyice onarıldı. Bu işte kırbaç altında kadınlar da çalıştırıldı. Top dökülebilmesi için kilise çanları bile dökümhanelere yollandı. 250 Rus çocuğu savaş sanatını öğrenmek üzere Avrupa savaş okullarına gönderildi.

Karl, önce Çar Petro'yu ortadan kaldırmak istiyordu. Ama generallerinden bazıları Karl'ın bu düşüncesini değiştirterek, önce daha kuvvetli durumda olan Lehistan'a saldırılmasını sağladılar. Çar Petro, eline geçen bu altın yılları değerlendirirken, Karl Lehistan bataklıklarında ilerliyordu.

Leh kralı bulunan Saksonya Elektörü II. August (Nalkıran), çarın yolladığı 13.000 Rus ve 10.000 Sakson'uyla, Letonya'da bulunan Karl'ın 7.000 kişilik ordusu üzerine yürüdü (1701). Ancak, çar gibi August de

BOLLUK ÜLKESİ İSVEÇ

ordusunun başında bulunmadı. 2.000 ölü veren Saksonlar savaşı kaybettiler. İsveçlilerin ölü sayısı 500'dü. Ruslar daha savaşın başında kaçmışlardı.

II. August'ün Lehistan'daki durumu iyi değildi. Seçimle gelen Lehistan kralları, «soylular» kurulunun kararı olmaksızın Leh ordusunu kullanamazlardı. Kral 15.000 Sakson'a karşılık ancak 6.000 Leh gönüllüsü toplayabilmişti. Barış istedi. Karl, kadın elçiyle görüşmedi bile. Varşova'ya giren Karl, Klissov alan savaşında 10.000 kişilik ordusuyla, August'ün 21.000 kişilik ordusunu dağıttı (1702). Karl, tüm ağırlığını kaybeden August'ü Lehistan'ın eski başkenti Karakovi'ye kadar izledi. 30 Yıl Savaşlarından (1618-1648) sonra İsveçliler yeniden Orta Avrupa'da at oynatıyorlardı. Karl'ın attan düşerek bacağının kırılması August'ü tutsak olaktan kurtardı.

İsveç'ten 12.000 kişi getirttikten sonra Narew akarsuyunu geçen Karl, 6.000 Sakson ve 6.000 Litvan'dan oluşan bir orduyu karşısında buldu. Yapılan savaş 1.000 tutsak ve 600 ölü verdirerek yine Karl kazandı (1703).

Bu sırada çar, Neva kentini alarak Baltık'ta bir pencere açtı. Kentin adını da Piterbuch (Petersburg= Petronun kenti. 1914'te Petrograd, 1924'te Leningrad) olarak değiştirdi. Nedense Karl Rusların Baltık'a açılmasını önemsemedi.

Her şeyini yitirmiş olan Lehistan'da Karl'ın kral olması bekleniyordu. Ama Karl, «krallarına saygılı olmayı bilmeyen bu cumhuriyette» kral olmayı istemedi. Lehistan'ın eski İstanbul büyükelçisinin oğlu Lesz-

BOLLUK ÜLKESİ İSVEÇ

cznsky'yi kral yaptı. Lehistan kardinali⁽¹⁾ bu kişinin çok genç olduğunu ileri sürdüyse de Karl, «Benim yaşımdadır!» diyerek tersledi. Gerçekten o zaman her iki genç de 22 yaşındaydı (1705).

1708 yılına kadar Karl Lehistan'da dolaşarak savaşlar kazandı. Lehistan ve Litvanya Ruslardan temizlendi. Bu arada Ruslar da Baltık'a iyice yerleştiler.

Karl, çara karşı son darbeyi indirmeye hazırlanırken, Rus tehlikesinden etkilenen ülkelerin temsilcileri (Fin, Estonya, Livonya ve Lehliler) de beraberindeydi. Ukrayna Hetmanı Mezappa da Karl'a katıldı. Moskova'ya Ukrayna üzerinden yürünecekti. 1708-1709 kışı çok sert geçmiş, soğuktan ölenlerin sayısı bir iki alan savaşındaki kayıplara eşit olmuştu. Ruslar, çekildikleri yerlerde ne varsa yakıp yıkıyor; yiyecek bırakmıyorlardı. Bu durumda İsveç'ten yola çıkan Levenhaupt yönetimindeki kuvvetler gelmeden Moskova'ya yürüyemezdi. Karl, Ukrayna'ya gelmekle dünyanın dışında kalmış gibiydi. Emirleri gerekli yerlere zamanında varamıyor, Levenhaupt yavaş hareket ediyor; bir türlü orduya yetişemiyordu.

Karl, bir bakıma artık komşu olduğu Osmanlı devletini kazanmayı düşündü. Özellikle Kırım Hanı Devlet Geray Hanla kolayca anlaşabileceği umunduydu. Kırım Hanıyla ilişkiler oldukça eskiydi. 1630'da Kırım Hanının yolladığı elçiler Finlandiya üzerinden İsveç'e gelmişlerdi. IV. Mehmet devrinde, İsveç kralı X. Karl Gustav, Osmanlılarla bir anlaşma yapmak istemişti. İstanbul'a ilk İsveç elçisi 1656'da gelmiş; 1657'de de

(1) Kardinal: Papa'yı seçen, ona danışmanlık eden ya da onun danışmanları görevinde bulunan yetmiş başpapazdan her biri.

BOLLUK ÜLKESİ İSVEÇ

Kırım'a adamlar yollanmıştı. Karl 1705'te Lehistan'da Lamberg'i aldığı zaman, tutuklarenine atılmış elli kadar Türk tutsağı bulmuş, bunları giyindirerek serbest bırakmış ve Türkiye'ye yollamıştı. 1707 yılında da Bender koruyucusu ve Özü Valisi Çerkez Yusuf Paşa, Ruslardan gelecek tehlikeleri çok iyi sezdiğinden, Mehmet Ağa adındaki elçiyi Karl'la görüşmek üzere Lehistan'a (Baltık kıyılarına yakın bir yere) yollamıştı. Mehmet Ağa, krala yardımdan söz etmiş ama Karl o sıralarda İsveç kuvvetleriyle çarı yeneceğine güvendiğinden olacak, Osmanlılarla ilişkiyi sürdürmeye pek önem vermemişti.

Karl'ın Ukrayna'da bulunması Osmanlı devleti için büyük bir fırsattı. Ama devletin başında bulunanlar, durumdan faydalanmasını bilemedi'ler. Ruslar 1700 barışına aykırı olarak Osmanlı sınırına kaleler yaptırırken, Padişah III. Ahmet, tahttan indirilme korkusu içinde sınır çatışmalarından çekiniyordu. Sadrazam Çorlulu Ali Paşa, dış politika konularında çok beceriksizdi. Kırım Hanına İstanbul'dan giden buyruklarda, Rusları incitecek hiç bir girişimde bulunulmaması isteniyordu. III. Ahmet'in tahta çıkışından beri ülkenin ileri gelen kişileri, karşı görüşlü ya da kuşkulu görülerek ortadan kaldırılmıştı. İşbaşındakilerin çoğu uşaklık ve dalkavuklukla yükselmiş, yetenezsiz; ahlâksız ve korkak kişilerdi. İstanbul'daki Rus elçisinin dağıttığı para ve kürklerin de Osmanlı-Rus ilişkilerine büyük etkisi oluyordu.

Karl'ın işleri ilk kez ters gitmeye başladı. Ulahların getirdiği Levenhaupt'ın yakın bir yere kadar geldiğini bildiren yalan haberleri iyi araştırmadan saldırıya geçti. Levenhaupt ise çok yavaş hareket etmiş, ye-

BOLLUK ÜLKESİ İSVEÇ

tişen Ruslar karşısında 7.000 ölü vermiş ve savaş gereçlerinin hemen tümünü yitirdikten sonra orduya katılabilmmişti. Yusuf Paşa ve Mezappa aracılığıyla Osmanlı-İsveç dostluğu için yapılan girişimler de sonuçsuz kalmıştı.

Bu koşullar içinde Paltova kalesi kuşatıldı. Çar, kalenin düşürülmemesine karar vermişti. Savaşın kızıştığı bir sırada Karl, bir Rus kurşunuyla ayağından yaralandı. Siperleri ancak sedye üzerinde denetleyebiliyordu. Rus ordusu 45.000; İsveç ordusu 21.000 kişiydi. Rus ordusunda birçok yabancı general vardı. Yaralı kralın kumandayı Mareşal Rehnschiold'a vermesiyle İsveç ordusunda ikilik başlamış; Levenhaupt, «böyle bir kumanda altında bulunmaktansa ölmenin daha iyi» olacağını söylemişti. İsveç ordusu sıkışıyordu. Kral, kurşun yağmuru altında siperleri dolaşırken, Başkumandan Rehnschiold'un bir karşı çıkış sırasında 4.000 kişiyle tutsak düştüğünü öğrendi. Kuşatmayı sürdürmenin olanaksız olduğunu gören Karl, geri çekilmekten başka çıkar yol göremedi. Kral Bender üzerinden Lehistan'a, Levenhaupt da Kırım'a çekilecek; yeni kuvvetler ve savaş gereçleri gelene dek beklenecekti.

Başarı sarhoşluğu içinde bulunan Rusların aklına, kaçan İsveçlileri kovalamak bile gelmedi. Çar hemen bir şölen sofrası kurdurdu. Tutsak İsveç subayları da şölendeydi. Bir ara çar kadehini «öğretmenlerin şerefine!» kaldırdı. Tutsak Başkumandan Rehnschiold, öğretmenlerin kim olduğunu sorunca da «Sizler, Bay İsveçliler!» dedi. Kırım'a doğru çekilen Levenhaupt'ın da 16.947 kişiyle tutsak edildiğini öğrenen çar tümenden afallamıştı.

Karl, yaralı bir durumda Osmanlı topraklarına

girmişti. Tümü atlıydı. Bütün gün çöle benzer uzun otlu, ıssız steplerde yol aldılar. Ama gerçek sınır sayılan Aksu'yu geçebilmek için hem kayıklar, hem de Özü Paşasının izini gerekliydi. Özü Paşasından izin alınmak üzere gönderilen kurul, yolda bir taş ocağında çalışan Tatarlara rastladı. Tatarların başı, hiç bir «kâfir»in kaleye girmesine izin verilmediğini söyleyerek, kaleye adamlarından birini yolladı. Özü'den bir ağa gelerek, paşanın kurulu ertesi günü çağracağını söyledi. Karl'a yiyecek içecek götüreren bir başka ağaya 200 altın verildi.

Ertesi günü Poniatowski başkanlığındaki kurulu çağırın Özü Kalesi Kumandanı Abdurrahman Paşa, İstanbul'dan izin almadan suyu geçmelerine izin veremeyeceğini söyledi. Abdurrahman Paşanın belki de İsveç kralının kim olduğundan ve niçin oralarda bulunduğundan haberi yoktu. Bir «gâvur» ikinci bir «kâfir» tarafından tutsak yapılırsa ya da öldürülse bundan ne çıkardı?

Leh soylusu olan kralın elçisi Poniatowski, çoktandır politika işleriyle uğraşmış, yetenekli bir kişiydi. O-dada bulunanların dışarı çıkmalarını, paşaya söyleyecekleri bulunduğunu bildirdi. Yalnız kalınca da «eğer kral ve askerlerinin geçmesine izin verir ve yardımda bulunursa, bu iyiliğini kralın ödüksüz bırakmayacağı»ni söylemesi üzerine paşanın tutumu değişti. Elçi hazırlıklı gelmişti. Hemen paşaya 1.000 (kimi kaynaklarda 2.000) altın verdi.

O gün «Sultaniye» adlı kayıklar yiyecek dolu olarak karşıya geçirilerek İsveçliler taşınmaya başlandı. 18 ve 19 temmuzda (1709) kayıklar durmadan çalıştı. Akşam üzeri Rus kuvvetlerinin yaklaşmakta olduğu haberi gel-

BOLLUK ÜLKESİ İSVEÇ

di. Ruslar, Osmanlı topraklarına 100 km. kadar girmişlerdi. Kayıkçılar karşı kıyıya yanaşmaktan korktular. Kral gece karanlığından yararlanmayı önerdiyse de dinletemedi.

Ertesi günü (20 temmuz) sabah olunca, suyun öteki yakasında kalan 250-400 İsveçliyle Ukraynalı ve Zaporoglu Kazaklar, kralın gözü önünde Ruslara tutsak oldu. Kazakların tümü kılıçtan geçirildi.

İsveçliler önce Özü kalesi yakınlarında kurulan çadırlarda konaklatıldı, sonra Bender'de hazırlanan özel yere yerleştirildiler. Kral Bender'e gelirken, Çerkez Yusuf Paşa top atışlarıyla ve törenle karşıladı. Kral, 16.000 kişilik ordu ile Levenhaupt'ın yakında geleceğini ve bir iki hafta içinde Lehistan'a geçeceğini umuyordu. Acı haberi 14 ağustosta öğrenebilecekti.

Abdurrahman Paşanın İsveçlileri parayla geçirmesi ve kimi İsveçlileri alkoyması, Özü Valisi ve Bender Kumandanı Yusuf Paşanın çok canını sıkmış, durumu İstanbul'a bildirmişti. Gelen yanıtta Abdurrahman Paşa ve yardımcısının (kethüda) Bender'de kalebent⁽¹⁾ olarak tutulması, 1.000 altının ve kaç kişiye İsveçli gençlerin krala tam olarak verilmesini istemiştir. III. Ahmet ayrıca krala donatılmış bir atla bir hançer vb. armağanlar yollamıştır.

Kralın Türkiye'de bulunması nedeniyle yoğun bir diplomasi trafiği başladı. Ruslar, kral ve Ukrayna Hetmanı Mezappa'nın geri verilmesini istediler. İsveçlilerden tutsak olan kimi Livonyalıların uşak olarak Rusya'nın İstanbul elçiliğine yollandığını duyan İsveçliler, bu uşaklarla ilişki kurmaya başladılar. Rus elçiliği durumu öğrenince, uşaklar İsveç elçiliğine sığındı. Du-

(1) Kalebent: Kale dışına çıkmamaya hüküm giyen suçlu.

ruma el koyarak yirmi yeniçeriyle İsveç elçiliğini sarıdıp uşakları sorguya çektiren sadrazam, Müslümanlığa dönenleri serbest bırakıp ötekileri Rus elçiliğine geri verdi.

Bender'deki İsveç kampına birkaç baraka yapılarak kral ve çevresi yerleştirildi. Kral, «saray»ına geçerken bir de dinsel tören yapıldı. Bu «kral sarayı» yalnız İsveçlilerin değil, Moskova'ya karşı savaşan, Rus tehlikesinden etkilenmiş tüm ulusların da simgesiydi. O ana kadar önemsiz bir sınır kalesi olan Bender, Osmanlı devleti içinde birdenbire önemli bir yer oluvermişti. Genç kralın dürüstlüğü, yalınlığı ve cömertliği büyük bir ilgi topluyor; şarap içmeyişi İslâm dünyasını etkiliyordu. «Yüzyılın İskenderi»ni görmek için İstanbul ve öteki yerlerden kalkıp Bender'e gidenlerin sayısı az değildi.

Osmanlı devletinin, İsveç kolonisi giderleri için her gün ödediği tayın bedelinden (414,5 kuruş) başka birçok kez toplu para yardımı yapmasına karşın, kral bir türlü sıkıntıdan kurtulamıyordu. İsveç kolonisinde 1.300 İsveçli, 6.000 Kazak ve 4.000 Lehli vardı. Ayrıca Rus baskısından kaçarak kampa katılanların sayısı gün geçtikçe artıyordu.

Kral, sadrazam Çorlulu Ali Paşanın yolladığı armağanları⁽¹⁾ «düşmanı»ndan armağan alamayacağı gerek-

(1) İsveç müzelerinde Demirbaş Şar'ın (Karl XII) Türkiye'de bulunduğu yıllara ilişkin hiç bir Türk yapıtı bulamadık. «Ordu müzesi»nde (Kungl. armémusem) Demirbaş Şar için ayrılan koskoca salonda bile Şar'ın gittiği yerleri gösteren haritadan başka Türkiye'yi ansıtacak şey yok. Müzelerde, 1687'de Viyana'da edinildiği yazılı çok büyük bir çadır dışında, Türk yapıtı olarak gösterilen kimi tüfek, kılıç, eyer takımı gibi yapıtların etiketlerinde belirli bir tarih yok.

çesiyle geri çevirdi. Sadrazam, Karl'ı Rus kuvvetleri koruyuculuğunda ülkesine yollamak gibi düşünceler ile ri sürmüştü. Parayı çok seven Ali Paşa, büyük bir varlık edinmiş; kendisini çekemeyenler çoğalmıştı. 15 haziran 1710'da gözden düşüp görevden alınarak Tulca valiliğine atanması en çok Karl'ı sevindirmişti. (Çorlulu Ali Paşa daha sonra Midilli'ye sürülecek, tüm varlığına el konulacak ve başı kesilerek öldürülecektir. 27 aralık 1710)

Sadrazamlığa getirilen Numan Paşa, o dönemde sayıları çok az olan doğru adamlardan biriydi. Sadrazamın değiştiğini öğrenen birçok kişi, haklarını aramak üzere İstanbul'un yolunu tuttu. Çorlulu döneminde kesinlikle Rusya ile bir sürtüşme istemeyen Babîali (hükümet), şimdi gerek ülke çıkarları ve onuru ve gerekse XII. Karl için savaşı bile göze alabiliyordu. Numan Paşa bu konuda, Çorlulu gibi kralı aldatma düşüncesinde olmadığını da özellikle belirtiyordu. Ülkesine dönmesi için de krala istediğine yakın (30-40.000 kişi) kuvvet verebilecekti.

Padişah III. Ahmet, Numan Paşanın etkisinin artması ve Rusya'ya karşı savaş olasılığı karşısında kuşkuya düştü. Askere aylık vb. giderler için «iç hazine»den para istenince, sadrazamı çağırıp, önceki sadrazamların iç hazineye dokunmadan para bulduklarını söyleyerek mühürü istedi. Numan Paşa mühürü verirken, «önceki sadrazamlar padişahı hoşnut etmek için halkı haksız yollarla ezmişlerdir» demek yürekliliğini gösterdi. Dostlarının çokluğundan çekinen padişah, Numan Paşanın yaşamına ve varlığına dokunmadı. Kendisine Eğriboz sancağı verilen paşanın sadrazamlığı 63 gün sürdü.

Sarayda yükselebilmek için doğruluk yerine kurnazlık, uşaklık ve hile gerekliydi. Kendisinde bu yetenekleri (!) öteden beri bulunduran ve o sıralarda Halep Beylerbeyi olan Baltacı Mehmet Paşa sadrazamlığa getirildi. Baltacı'nın ilk işi, çocuklarının yaptığı gibi, kendi adamlarını önemli yerlere getirmek oldu. Bu arada araları açık bulunan Özü Valisi ve Bender Kumandanı Çerkez Yusuf Paşayı tutuklatarak Kılburnu'na kalebent yaptı. Devlete hizmet yolunda saçlarını ağartmış; birçok savaşlarda bulunarak yararlıklar göstermiş olan bu yaşlı paşanın tüm varlığına da el konuldu.

Osmanlı devleti İsveç kolonisine «tayın parası» vermeyi sürdürüyordu. Ama İstanbul'da politik girişimlerde bulunmak, Benderle İstanbul ve Stokholm arasındaki bağlantıyı sağlamak için büyük paralar gerekliydi. O dönemde en haklı savların bile armağan ve parayla desteklenmesi olağandı. Ukrayna Hetmanı Mezappa ölmeden, krala 160.000 altın borç vermişti. Öldükten sonra, kalan 80.000 altını da kral borç olarak aldı. Bender birçok tüccarın, özellikle Yahudilerin ilgisini çekiyordu. Kralın yüksek faizle para aldığı duyan Yahudiler Bender'in yolunu tutuyordu. Kampın çevresini Türk evleri ve özellikle kahveler sarmıştı.

Kralın bir an önce ülkesine dönmesi için çeşitli bas-kılar deneniyordu. Fransız elçisi, deniz yoluyla gitmesi savını ortaya attı. Kimi kez sadrazamın kötü davranışını padişah onarıyor, kralı kendi konuğu sayıyor, istediği kadar Osmanlı devletinde kalabileceği ve dilediği yolla gidebileceğini bildiriyordu.

Rusya'ya karşı yumuşama beklenirken savaşa karar verilmişti. Bu kararda Kırım Hanı Devlet Geray ve İsveç Kralı Karl'ın etkisi büyüktür. Kralın, ülkesine

gidebilmesi için çok sayıda koruyucu ve borçlarını ödeyebilmek için para koşulu ileri sürmesinin bir nedeni de, Türkiye'de kalış süresini uzatarak, Osmanlı devletini Rusya'ya karşı savaşa sokmak istemesiydi.

Padişah, 16 mart 1711'de ordunun başkumandanı olarak Baltacı'ya sancağı verirken Tatar Hanın (Devlet Geray) sözünden çıkmamasını öğütledi. İsveç elçisi Poniowski (Leh soylusu), kralın temsilcisi olarak sadrazamı izleyecekti. İstanbul'da bulunan Devlet Geray Han ordudan önce çıkmış, Kırım'a giderken Bender'e uğrayarak kralla savaş tasarıları hazırlamıştı. Eflak ve Buğdan beylerine, Tuna üzerine köprüler kurmaları ve yiyecek hazırlamaları yolunda buyruklar yollanmıştı. Önce Bender'e uğranacak, savaş yöntemleri sapta-
nacaktı.

Ordu ağır ağır yürüyor, dinlenmek üzere yürüyüşe ara verildiğinde ortalık panayır yerine dönüyordu.

Rus ordusunun Eflak'a girdiği; Buğdan Voyvoda'sının Ruslara sığındığı haberinin gelmesi üzerine, çarın Bender'e saldırmayacağı anlaşılmış; Baltacı da Bender'e uğramadan İsakçı'ya geçerek kralı yanına çağırılmıştı. Kral bu çağrıya uymadı. Baltacı bu «kurumlu kâfir»in gelmemesini yadsıyordu. Bir kez kendisi padişah adına savaşa gidiyordu. Dahası, kral bir göçmen-
di ve padişahın koruyuculuğuna sığınmıştı. Osmanlı devleti yönetiminde bu gibi kişisel ilişkilerin etkisi büyük olduğundan, özellikle Karl'ın dayanılmaz bir istekle beklediği Osmanlı - Rus savaşı iyi bir başlangıç getiriyordu.

Baltacı asker değildi. Hiç bir savaşta bulunmamıştı. Karl'ın savaş tasarıları da uygulanmayacaktı. Çar

BOLLUK ÜLKESİ İSVEÇ

ordusunun Purut boyunca Tuna kıyılarına inmekte olduğu artık biliniyordu.

Ordu ağır ağır kuzeye doğru ilerlerken birdenbire Rus ordusunu karşısında buldu. Ruslar, beklemedikleri ve dağınık oldukları bir anda Osmanlı ordusunu görünce şaşkına dönerek Purut'un karşı yakasında çekilmeye başladılar. Köprüler kurulurken Türk, Tatar ve Kazak atlıları suyu geçip Rusları kovalamaya başladılar. Ruslar kaçarken içi yiyecek vb. dolu 600 kadar arabayı da bırakmışlardı. Sadrazam ileri gitmekten korkuyor; gelen «kelle»ler için ödülleri veriyordu. İlk kelleye 500 kuruş verilmişken, öğleye doğru kelle başı 20-30 kuruşa kadar düştü. Tutsakların değeri daha da düşüktü. Yeniçerilerden birinin, kellenin daha çok para ettiğini öğrenince, tutsağını kıyıya çekip kılıcıyla kafasını uçurduğu ve kellenin parasını aldığı söylenir.

Çok bitkin olan çar ordusu Purut suyunun kıyısına iyice sıkıştırılmış, Devlet Geray Han Yaş yolunu kesmişti. Devlet Geray ve kumandanların karşı görüşlerine karşın, atlıları kıskanan yaya yeniçeriler Rus ordusuna saldırdılar. Dört saldırı da başarısızlıkla sonuçlandı. Ruslar ağır toplarla karşı koyuyorlardı. Osmanlı topları köprülerden yeni geçiriliyordu. 407 Türk topundan 7'sini kırkar çift manda çekiyordu. Rus ordusunda 122 top vardı. Osmanlı ordusu 120.000; Ruslar 43.000 kadardı. Savaş alanı Osmanlı topraklarıydı. Türk ordusunda Tatarlar, Kazaklar, Polonyalılar ve İsveçliler de vardı.

Türk ordusunun üstün sayıda olmasına karşın, yönetim yeteneksiz kişilerin elindeydi. Orduda General Poniatowski ve İsveç generallerinden Zulich'le Dahldorf vardı ama yönetimde yetkileri yoktu. Devlet Geray Han-

dan da gereğince yararlanılmadı. Rus ordusunda ise işlerini çok iyi bilen birçok Alman general ve subayı vardı.

Bir yanı Purut suyu; üç yanı da Osmanlı ordusuyla çevrili Rus askerlerinin bir ara açlıktan söğüt dalları yedikleri görüldü. Toplar gelmiş, yerleştirilmişti. Yeniçeriler sabırsızdı. Baltacı kumandanlara «saldırı» buyruğunu göndermeye başlamıştı ki, iki Rus askeri ak bayraklar sallayarak geldiler. Devlet Geray Han ve Poniatowski'nin büyük çabalarına karşın, Baltacı Mehmet Paşa ve çevresi ateşkese uydu (21 temmuz 1711). Purut savaşı başlamadan bitmişti. Karlofça (1699) ve İstanbul (1700) barış görüşmelerinin aylarca sürmüş olmasına karşın, Purut barışı 10-12 saat içinde tamamlandı. Devlet Geray Hanla Poniatowski görüşmelere bile alınmadılar. O gece, kimi Türk büyükleri Rus ordusuna gitti. Ertesi günü Rus temsilcisi Safirov, değerli kürkleri; paralar ve Katerina'nın çabasıyla toplanan değerli taşlarla Osmanlı ordusuna geldi. Baltacı da çara pirinç, taze ekmek, kahve, şeker vb. yiyecekler yoladı. Barış masasına otururken, Türkleri elde edebilmesi için Safirova şu yetki de verilmişti: Sadrazama 150.000; yardımcısına 60.000; çavuşbaşı'ya 10.000 ve yeniçeri ağasına 10.000 ruble, yazıcılara; çeviricilere ve yararları dokunacak öteki kişilere belirli paralar dağıtılacaktı.

Safirov'un olağanüstü bir başarı sağladığı, barışın imzalanmasından önce Rus mareşali Şeratetev'in sözlerinden daha iyi anlaşılmaktadır. Safirov'un anlaşma taslağını gören Şeratetev şunları söylemiştir: «Bu koşullarla Türklerin barış yapacaklarını sanan ve çara bu düşünceyi veren dünyanın en aptal kişisidir. Sadra-

zam bu taslağı uygun bularak barışı başlatırsa, kuşkusuz aptallıkta birinciliği ona (sadrabama) vermek gerekir!» Baltacı'nın Katerina ile buluştuğu sav'ına kaynaklarda rastlanmıyor. Bu savı, onu çekemeyenlerin ve sonradan romancıların ortaya attığı görüşü yaygındır.

Poniatowski ve Devlet Geray Han, barış görüşmelerinin başladığını Karl'a (100 km'lik yol) ulaştırmışlardı. 22 temmuz gecesi saat 22'de yanına birkaç subay da alarak Bender'den yola çıkan Karl, ertesi sabah orduya ulaştı. Kralın gelmekte olduğunu duyan Baltacı, bir paşayı «hoş geldin»e yolladı. Paşa, sadrazamın işinin çokluğu nedeniyle karşılamaya kendisinin görevlendirildiğini, sadrazamla görüşmek isterse başçadıra (otağ) kadar buyurmasını krala söyledi. Karl, atını yüzdürerek Purut'u geçtiğinde, Rus ordusu tüm ağırlığıyla yola çıkmıştı. Yalnızca artçılar görünüyordu. Sadrazamın da içinde bulunduğu, kendisini karşılamaya duranlarla ilgilenmeyerek atından indi ve başçadıra girerek koltuğumsu bir yere oturdu. Üstü başı toz ve çamur içindeydi. Baltacı ve Devlet Geray çadıra girerek selâm verdiler. Çok sinirli olan Karl, girenleri elini usulca şapkasının kıyısına dokundurarak selâmladı ve içerde bulunanların dışarı çıkarılmasını, Baltacı'yla yalnız görüşmek istediğini bildirdi. Baltacı, içerdekilerin bulunmasının sakıncalı olmayacağını söylediye de dinlemedi. Çadırda kral, sadrazam, Devlet Geray Han, Poniatowski ve kralın çevirmeni kaldılar.

Kral, böyle bir fırsatın bir daha kolay kolay ele geçmeyeceğini belirterek savaşın sürdürülmesini istedi. Baltacı karşılık olarak, Türk yasalarına (şeriat) göre «aman» diyene kılıç kalkmayacağını; tüm isteklerinin karşılandığını ve İsveç için Ruslarla savaşa girmek zo-

BOLLUK ÜLKESİ İSVEÇ

runda olmadıklarını söyledi. Karl'ın, kendisine «birkaç bin yeniçeri ile biraz top» verilirse, birkaç saatte Rusları tutsak yapabileceği yolundaki isteğini de «İslâm askerlerine bir Hıristiyanın kumanda edemeyeceği» gerekçesiyle tersledi. Barış yapılmıştı, dönülemezdi. Bu barışla, kralın ülkesine dönebilmesi için de Ruslardan güvence alınmıştı. Osmanlı devleti ilk kez Karlofça anlaşmasıyla toprak kaybetmişti ve bu barışla Ruslar'a bıraktığı Azak kalesini geri alıyordu.

Baltacı'yla iyice arası açılmış olan kral Bender'e döndü. Sadrazamın gizli düşüncelerini sezmişti. İstanbul'a mektuplar yolladı. Baltacı da, Çorlulu'nun düşürülmesinde büyük payı olduğunu düşünerek İstanbul'a, kralın davranışlarını kınayan mektuplar yolladı; yalanlar yazdı.

Purut anlaşmasında belirtilen koşulların yerine getirilmesine kadar Türkiye'de «rehin» olarak kalacak iki Rus (Şafirov ve Şeremetov) bir hafta içinde Osmanlılarla içli dışlı olmuşlardı. Bol para dağıtan bu kişiler, kralın Rusya yoluyla yollanmasını istiyorlardı. Baltacı'nın Safirov'a «kralı öyle adamlarla yollayacağım ki, kral uğruna kimseyle çarpışmayacaklardır!» dediği söyleniyordu. Kralın ülkesine yollanması için Baltacı kesin buyruk vermişti. Kralın geçeceği Lehistan'a mektup yazılmış; koruyuculuğunu yapacak 3.000 kişi Bender'e gelmişti. Kral, 40.000 kişi olmadan adını atmayacağını kesin olarak bildirdi.

Bu arada Baltacı'nın oyunları İstanbul'da duyulmaya başlandı. Padişah III. Ahmet, Baltacı'ya yolladığı mektuplarda, krala karşı tutumunu kıyasıya eleştiriyor; birinde «seni aman dilesen bile öldürürüm!» diyordu. Baltacı yine de kralın tez elden gitmesini sağ-

BOLLUK ÜLKESİ İSVEÇ

lamak amacıyla çeşitli baskılar deniyordu: Kralın çevirmeni tutuklanarak Özü kalesine kapatıldı. Orduda ve donanmada bulunan İsveç subaylarının Bender'e yollanmasına ilişkin buyruklar çıkarıldı. Bender'e mektup götüreren «kurye»ler sadrazamın buyruğuyla durdurulmakta; mektuplar açılmakta; dahası, bu mektupların çevirisinin Safirov'a yaptırıldığı bile söylenmekteydi. İstanbul'daki İsveç elçiliği sürekli olarak sadrazam yanlılarının gözetimi altındaydı.

Baltacı, kralın hemen gitmesi için buyruk üstüne buyruk çıkarır. İyilikle gitmezse zorla kaldırılacağına bildirilmesi üzerine, kral da zorbalığa zorbalıkla karşı koymaya karar vermiş; İsveç askerlerini silâhlandırarak «saray» çevresinde tetikte beklemelerini istemişti.

Tedirginliğini bir türlü yenemeyen Baltacı, Safirov ve Şeremetov'un da katıldıkları bir «divan» toplayarak soruna çözüm aradı. Divanda bulunan Yeniçeri Ağası Yusuf Paşa bir ara, «bir de şeriat'a başvuralım, bakalım Tanrı ne buyurmuştur?» diyerek, ordu kadısının düşüncelerini sorar. Kadı'nın yanıtı şöyledir: «Bir kâfir gelip konuk olursa, bir yıl boyunca yedirilip içirilir. Bir yılın sonunda ülkesine gitmeyip İslâm toprağında kalmak isterse, kendisine İslâmlık sunulur. İslâmlığa geçmezse haraç istenir!» Bu yanıt üzerine Yusuf Paşa, sadrazama dönerek: «Krallığı elinden çıkan bu kâfir, bir düzenle Lehistan'a kral olmak ister. Buyruğa uyup giderse ne iyi, gitmezse, ellerine ip; boğazına zincir takarak İsakçı manastırına atıverin, dursun!» der. Bender kumandanına bir buyruk yazılarak İsveçlilere verilen günlük «tayın parası»nın 414,5 kuruştan, 50 kuruşa indirilmesi istenir.

İsveç elçiliği yazıcısı, 25 eylül günü (1711), padi-

şah cuma namazına giderken, kendisine bir mektup ulaştırmayı başardı⁽¹⁾. Kimi İsveçliler dolambaçlı yollardan İstanbul'a giderek saraydaki İsveç dostları ve Fransız elçiliği aracılığıyla dertlerini duyurabiliyorlardı. Bir kez de padişah giysi değiştirerek kralın temsilcisiyle buluştu. Purut barışının gerçek durumunu öğrenen III. Ahmet çok şaşırılmış ve Baltacı'ya şunları yazmıştır: «Ne olursa olsun, İsveç kralının hemen gitmesini istiyorsun. Amacın İsveçlileri Nalkırana (II. August) ya da çara tutsak etmek midir?»

Padişahın çok sert çıkışlarından sonra Baltacı tutumunu değiştirmiş, krala bir mektup yollayarak, tayan parasının kesilmesinden bilgisi olmadığını ortaya atmış ve konuğu sayılmasını istemiştir.

III. Ahmet önceleri, Baltacı'nın ordunun başında bulunmasından çekinmişse de 20 kasım 1711'de Yeniçeri Ağası Yusuf Paşaya tutuklatarak Bostancıbaşı (Edirne'de) tutuklarenine kapattırdı. Purut barışında kusurları görülen yardımcısı ve mektupçusu idam edildiler.

Yeniçeri Ağası Yusuf Paşa, sadrazamlığa getirilişinin ertesi günü İsveç elçisini çağırarak, geçmişteki olaylar üzerine ne yazılı ne de sözlü padişaha bilgi vermemelerini istedi. Yeni sadrazam da İsveç yanlısı değildi.

Devlet Geray Hanın İstanbul'a gelip olayları anlatması üzerine sarayda Rus düşmanlığı arttı. Divan toplanarak savaşa karar verildi. Ama Safirov 21 nisan

(1) O devirde padişaha haber ulaştırmanın bir yolu da, padişah cuma namazına giderken «cuma alayı»nın önüne atlamaktır. Arabanın önüne atlayan kişi, yakalanarak gözaltına alınır, gerçek anlaşılınca serbest bırakılırdı.

1712'de Osmanlı-Rus uzlaşmasını sağladı. Uzlaşma için Safirov 84.900 Venedik altını (sadrözama 30.000, müftü'ye 10.000...) ve 22.000 ruble para dağıttı.

Kralın gönderilme işi gündemde yine birinci sırayı almıştı. Poniatowski, «kişisel mutlulukları için, ülke onuruna ve genel çıkarlara aykırı davranan kişilerin işbaşında olduğu bir ülkeden hiç bir şey beklenemez!» diyordu.

Rusların barış koşullarına uymadıkları, Lehistan'a yollanan elçinin dönüşünde anlaşıldı. Lehistan boşaltılmamıştı. Divan toplandı. Padişah, gerçekleri gizlediği gerekçesiyle, Yusuf Paşaya çıkışarak mühürü elinden aldı. Rusya'ya savaş açılmasına karar verildi. Rus elçisi, elçilikte çalışan öteki kişiler ve rehinelerle (Safirov ve Şeremetov) Yedikule'de gözaltına alındı⁽¹⁾. Bu kez ordunun başında padişah da bulunacaktı.

Sadrözamlığa Abaza Süleyman Paşa getirildi. Kral Bender'e geleli dört sadrazam değişmişti.

III. Ahmet ordunun başında Edirne'ye gitti. İsveçliler ortamın kendi istedikleri gibi olduğunu sanıyorlardı. Padişahın Edirne'ye gitmekteki gerçek amacı, başkentten havasından kaçarak serbest kararlar verebilmektir. Artık o da, Osmanlı devletinin bir «demirbaş»ı durumuna gelen Karl'ı ülkesine yollamaya kesinlikle kararlıydı.

Kralın öteden beri istediği 1.200 kese altın verilmiş, bir an önce gitmesi istenmiştir. Ruslara savaş açıldığı bir sırada durumdan yararlanabileceğini uman Karl, 1.000 kese altının daha gerekli olduğunu bildirdi. 1 Şu-

(1) O devirde, savaş açılan ülkenin temsilcileri (elçilik ve çevresi) tutuklanarak, savaş bitene dek Yedikule'de gözaltında tutulurdu.

bat 1713'te divan toplanarak kralın hemen gitmesi ya da Edirne'ye gelmesi için Bender Kumandanı İsmail Paşa ve Kırım Hanı Devlet Geray Hana birer buyruk yazıldı. Bu iki seçenektan birini seçmezse tüm İsveçlilerin kılıçtan geçirilmesi de istendi. (Bu buyruktan III. Ahmet'in bilgisi olmadığı sanılıyor).

İsveç kampının çevresi sarılarak dışarıyla bağlantısı kesildi, Kampta saray kişileri dışında 1.365 İsveçli, 4.000 Lehli ve 4.000 Kazak bulunuyordu. Tüm yolların tutulmuş olmasına karşın, İsveçliler çevre köylerden yiyecek sağlayabiliyorlardı. Bir ara, yiyecek getirmekte olan iki arabanın Tatarların saldırısına uğradığını gören Karl, yanına asker alarak arabaları kurtarmıştır.

Tatarların kuşatması 2.000 yeniçeriyle desteklenmiş, kral sarayının arkasına 12 top yerleştirilmişti. İsmail Paşanın buyruğuyla saray üzerine 12 top birden ateşlendi. Atıştan sonra krala, kararının değişip değişmediği soruldu. Kralın istediği üç günlük süreyi de tanımayan kumandan, toplara yeniden «ateş!» buyruğunu verdi. İsveçliler, soğuktan donan su fıçılarını siper olarak kullanıyorlardı. Birkaç top atılmıştı ki, bайдan beri işi şaka sanan yeniçeriler, böyle «savaş oyunları»ndan hoşnut olmadıklarını bildirdiler. Birkaç yıldan beri beraber buldukları krala ateş açmak ve kılıç çekmek istemiyorlardı. Dahası, kimilerinin İsveçlilerde alacağı da vardı. Bu nedenlerle ateş açan birliklere karşı koyarak, ateşi kesmezlerse kendilerini ve kumandanlarını parça parça edeceklerini söylediler. Bunun üzerine, buyruğa uymazlarsa başkaldırmış sayılacakları yeniçerilere bildirildi. Yeniçeriler de buyruğun gösterilmesini istediler. Kaleye giderek kadı'yı da yanına alan İsmail Paşa buyruğu okutmuş, durumdan

hoşnut olmayan yeniçeriler topları da alarak kaleye dönmüşlerdir.

İsmail Paşa, başka bir yeniçeri birliği ve toplar getirterek kralın sarayına yeniden ateş açtırdı. Dışardaki İsveçliler karşı koymayı bıraktılar. Kazaklar ve Lehliler olaylara karışmamışlardı. Durumu gören kral, yanındaki 25-30 kişiyle kılıcını çekerek savunmaya geçti. Saraya kapanarak kapıları kilitledi. Yeniçeriler Sarayın damını ateşe verince Karl, Stokholm'den ayrılışından beri ilk kez olarak büyük bir şişe şarap içti. Bir elinde kılıç, bir elinde tabancayla yangından dışarı kaçmak isterken düşerek sağ bacağının yaralandığı sırada tutsak edildi. İsmail Paşa, kralı tutsak eden yeniçeriye adadığı 1.000 kuruşu verdi. Kral konağa getirilerek konuk; İsveçliler tutsak; kamp yağma edildi (13 şubat 1713). Ertesi günü, tutsak edilen İsveçliler serbest bırakıldılar. İsveç tarihine «Kalabalık» olarak geçen bu olayda en az 15 kişi öldü. Kalabalık olayı süresince İsveç elçisi Edirne'de gözaltındaydı.

Karl, kalede dört gün konuk edildikten sonra, 80 kişilik çevresiyle Edirne yolunda yola çıkarıldı. Bu durumda İsveçliler Bender'de 3 yıl, 6 ay, 2 gün (15 ağustos 1709 - 17 şubat 1713) kalmış bulunuyordu. Bender'den yola çıkışlarının 40. günü, oturmalarına ayrılan Diemetoka'ya vardılar.

Edirne'deki sarayda kral yanlıları etkinlik göstermeye başladılar. Kaptan Paşa Kel İbrahim Hoca, «Kalabalık Olayı» nedeniyle Fransız elçisine şunları söyledi: «Bu ülkeyi yönetenler ya çok saf, ya da parayla kandırılmış kişilerdir. Tümü de padişahı aldatıyorlar.» Kalabalık olayından bir ay geçmeden, bu olayda etkinlikleri görülen Bender Kumandanı İsmail Paşa ve Kı-

BOLLUK ÜLKESİ İSVEÇ

rım Hanı Devlet Geray Han da içinde olmak üzere birçok önemli kişi tutuklandı. Kırım Hanının bu olaya «Rusları tedirgin ediyor» düşüncesiyle «tutuklanmasına gerekçe» amacıyla karıştırıldığı sanılıyor. İsmail Paşanın üzerindeki giysilere varana dek tüm varlığına el konulmuş; «bir kuru başı ve gözlerinden akan kanlı yaş»ıyla bir gemiye bindirilerek Sinop kalesine (tutuklarevi) yollanmıştır.

Kralı ülkesine ancak Kel İbrahim Hocanın gönderebileceğine inanan padişah, mühürü Abaza Süleyman Paşadan alarak kendisine verdi. Abaza Süleyman da Kaptan Paşa'lığa getirildi.

Karl 20 nisanda Dimetoka'dan, Edirne'ye birkaç km. olan Timurtaş (Demirtaş) Paşa sarayına getirildi. Hastalığını öne sürerek kimseyle görüşmek istemiyordu. Kralın hastalığını «politik» olarak düşünenler çoktu. Bataklik bir yer olan Demirtaş'ta sıtmaya yakalandığı da söyleniyordu. Birçok İsveçlinin sıtmadan öldüğü de bir gerçektir. Bu sırada III. Ahmet'in giysi değiştirerek üç kez kralla buluştuğu biliniyor.

24 nisanda (1714) Demirtaş yakınlarında toplanarak sadrazamın tüm isteklerine uyan Osmanlı büyükleri Rusya'ya savaşa karar verdiler. Savaşa sadrazam da katılacaktı. Bu, Purut harışından beri Rusya'ya üçüncü savaş açılmasıydı.

Bu karar padişahı ve kimi saray kişilerini tedirgin etti. İbrahim Hocanın yeniçerileri kazanmasından korkuluyordu. Sadrazam 25 nisanda saraya (Edirne) çağırılarak padişahla buluşturulmadan boğduruldu. İbrahim Hocanın sadrazamlığı 22 gün sürmüştü.

İbrahim Hocanın yok edilmesinde büyük katkısı bulunan Silâhtar Damat Ali Paşa, sadrazamlığa getiril-

di. Ali Paşa, Karl'ın gönderilmesi işiyle uğraşacak yedinci sadrazamdı. Purut barışına göre Ruslar, Karl'ın ülkesine yollanması koşuluyla Azak'ı bırakacaklardı.

III. Ahmet ve yeni sadrazam Ruslarla iyi geçinerek, Karlofça anlaşmasıyla Venediklilere bırakılan Mora'yı kurtarmak istiyorlardı. Ali Paşa sadrazamlığa gelişinin ikinci ayında Ruslarla, sonra da Lehistan'la birer anlaşma yaptı. Bu anlaşmaların yapıldığını öğrenen Karl, ilk kez olarak umudunu yitirerek, gerçeği olduğu gibi görmeye başladı. Sarayı çok sıkı gözetim altındaydı. Edirne'de oturan İsveç elçisi Demirtaş'ta oturmaya zorlanıyor, dışardan kimsenin İsveçlilerle ilişki kurmasına izin verilmiyordu.

Sadrazamın buyruğuyla İsveç kolonisi Demirtaş'tan Dimetoka'ya taşındı. Ağır hasta olan İsveç elçisi Demirtaş'ta bırakılmış, ertesi günü ölmüştü. Yerine elçi atanmasına izin verilmedi.

Karl, 1714 mayısında Türkiye'den ayrılma hazırlıklarına başladı. İstanbul'a yollanan olağanüstü elçinin sadrazamdan 1.200 kese borç para isteğine, «Osmanlı devletinin bir Hıristiyan prense borç para veremeyeceği» karşılığı verildi. Yol gideri olarak 400 kese altın armağan edilecekti.

Dimetoka ve Bender'de bulunan İsveçliler Eflak'taki Targovişti'de birleştiler. Sayıları 500 kadardı. Beş bölüme ayrıldılar. Her biri ayrı koldan gidecek, Stralsund'da buluşulacaktı. Giysi düzenini değiştiren ve başına takma saç (peruk) takan Karl, Yüzbaşı Peter Frisk adıyla yolculuk yapacaktı.

Böylece, Türkiye'de 5 yıl, 3 ay, 9 gün kaldıktan sonra, 27 ekim 1714'te Erdel sınırını geçti. 2.152 km'lik yolu Budapeşte, Viyana, Nürnberg ve Hannover üze-

BOLLUK ÜLKESİ İSVEÇ

rinden ve büyük bir bölümünü at üzerinde giderek 15 günde Stralsund'a vardı.

Karl ülkesine dönünce de Osmanlı devletiyle ilişkisini kesmedi. Bu arada kimi Türkçe sözcükler de İsveç'te yaygınlaştı. Bunların en yaygını «kalabalık»tır. «Kalabaliken» biçiminde de kullanılan bu sözcük, 1713'te İsveç Kralı'nın Bender'den zorla kaldırıldığı günlerden kalmıştır ve «gürültü patırtı yapan kişiler topluluğu» anlamını içerir. İkinci yaygın sözcük «dolma»dır. İsveç'te özellikle lahana dolması (kåldolma) çok yapılır. Bu yemek Türklerden öğrenilmiştir. «Köşk» (kiosk) ve «paşa» (pascha) sözcükleri de yaşarlığını sürdürmektedir. Köşk, bir çeşit satış «büfe»si anlamında kullanılmaktadır. Kimi İsveç sözlüklerinde Türkçe kökenli olmayan «çarşaf» (tjarsjaf), «saray» (seralj), «divan», «yeniçeri» (janitschär), »müftü» (mufti) ve «sultan» gibi sözcükler Türkçe ya da Türkiye'yle ilgili olarak gösterilmişse de, bu sözcükler yaşarlığını yitirmiştir.

Osmanlılarca, İsveçlilerin savaş ve denizcilik üzerine ileri teknik bilgilerinden yararlandığı sanılmıyor. O yıllarda Osmanlılar kendilerini o kadar yüksek görüyorlardı ki, bu «kâfir»lerden öğrenecek bilgilere gerek yoktu (!). Sergilediğimiz ufacık bir tarih kesitinde görüldüğü gibi, o yıllarda Osmanlı devletini yönetenler arasında, ülke çıkarlarını kişisel çıkarlara yeğ tutan kişilerin, ülke yönetiminde görev alma olasılığı yoktu.

Karl, 1715 yılının 13 aralığında Baltık'ı geçip Trelleborg'a çıktığı zaman, her yanı düşmanlarla sarılı, ülke dışındaki topraklarından çoğunu kaybetmiş bir imparatorluğu yeniden diriltme düşünceleri içindeydi.

1718 yılına kadar 40.000 kişilik bir ordu hazırladı. Önce Danimarka - Norveç krallığına saldıracaktı. Da-

BOLLUK ÜLKESİ İSVEÇ

nimarka, kral Türkiye'deyken İsveç'e saldırmış; Rusya'yla da bir anlaşma yapmıştı.

İsveç temel okullarının 4,5 ve 6. sınıflarında okutulan tarih (üç sınıfa tek kitap), «Karl XII Türkiye'de» başlığı altında şunları yazıyor (temel okulda bunun dışında Türk tarihiyle yalnızca iki yerde ve çok kısa olarak ilişki var: Bizans'ın - Doğu Roma İmp. - düşmesi ve Balkan ülkelerinin bağımsızlığı):

«Karl XII küçük ordusuyla Türkiye'de Bender yakınlarında kamp kurdu. Orada beş yıl kaldı. Zamanını, Türk sultanını Rusya'ya karşı savaşa kıskırtmakla geçirdi. Başardı da. Türkler, Ruslara karşı büyük bir utku kazandılar ama başarılarını değerlendiremeyip çarla ucuz bir barış yaptılar. Daha sonra sultan, Karl XII'yi tutsak yapmayı düşününce, Karl XII ve elli kadar askeri, kendilerini binden çok Türk'e karşı savundular. Tarihte bu olaya «Bender'de Kalabalık» denir.

1714'te Karl XII kendisini ülkesine atabildi. Yanında bir İsveç subayıyla beraber on dört günde 2.000 km. yol alarak Stralsund'a; oradan da gemiyle Baltık'ı geçerek bugünkü İsveç'e ulaştı.»

(Historia för grundskolan 4, 5, 6, sayfa 238)

30 kasım 1718'de Frederiksten (Norveç) kalesini kuşattığı sırada, şakağından yediği ve nereden geldiği belli olmayan bir kurşunla bu savaşçı kral ölünce, Avrupa'da kuvvetler dengesi birdenbire bozuldu. Yerine geçenler, toprak yitirmeyi de göze alarak barışçı politika uyguladılar. 1719'da Bremen ve Verden Hannover'e; 1720'de Usedom ve Wollin Prusya'ya; 1721'de

BOLLUK ÜLKESİ İSVEÇ

Ingria, Livonya ve Estonya (1809'da Finlandiya) Rusya'ya bırakıldı.

Bugün Stokholm Kungsträgården'de (Karl XII: s Torg) Demirbaş Şarl'ın asker giysili; çizmeli; sağ elinde uzun kılıcı ve sol elini Rusya'ya doğru uzatmış görkemli bir dikiti bulunur.

Bugünkü kral Fransız soyundandır. XIII. Karl'ın erkek çocuğu bulunmadığından (1809 anayasası), Fransız mareşali Jean Bernadotte (XIV. Karl olarak) krallığa getirildi (1810). Napolyon'a karşı girilen ortak bir savaşın kazanılması sonucu, 1814'te Norveç, Danimarka'nın elinden alınarak İsveç'le birleştirildi. Bu, İsveç'in katıldığı savaşların sonuncusudur. Ve bu birlik 1905'te barışçı yollarla çözülmüştür.

Bugünkü İsveç parlamentosu 1967'den beri 350 (1976'da 349) üyeli ve tek meclislidir. Milletvekillerinin 310'unu halk, 40'ını (39) partiler seçer Süre 3 yıl; seçmen yaşı 18'dir. Valiler hükümetçe 6 yıl için atanır. İl ve belediye meclisleri seçimleri de milletvekili seçimleriyle bir arada yapılır.

Avrupa'daki 1848 devrimi İsveç'te de etkisini göstermiş, dört sınıflı meclis 1866'da çift meclise dönüşmüştü. Yalnızca zenginler ve zenginlikleri oranında oy verirlerdi. 1909'da 24 yaşını bitiren ve vergi veren erkekler oy vermeye başladı. Senato için Zenginler en çok 40 oy verebileceklerdi. 1919'da bir kişinin birden çok oy vermesi ve vergi ödeme koşulu kaldırıldı. 1921'de kadınlar da oy vermeye başladılar. Seçme ve seçilme yaşı da 23 ve 27 olarak saptandı.

İSVEÇ'İN ULUSLARARASINDAKİ YERİ

Bir buçuk yüzyılı aşkın bir süreden beri savaşa girmeyen İsveç'te, tüm siyasal partilerce desteklenen dış politikanın temel taşı, «barış döneminde hiç bir ülkeyle askerî anlaşmaya girmemek ve savaş sırasında tarafsız kalmak»tır.

Bugün İsveç, savunma harcamalarında kişi başına olarak ABD, Sovyetler Birliği ve İsrail'den sonra dördüncü sıradadır. Orduda kullanılan savaş gemilerinin tümü yurt içinde yapılır. İsveç'in «Stridsvagn» tankları, «302» personel taşıyıcıları, tanklara karşı «Bantom» ve «Miniman»; uçaklara karşı «Robot 70» savunucuları, «Dragen»; «Lansen»; «Sidewinder»; «Falcon»; «Viggen» ve «Bloodhound» savaş uçakları ünlüdür. Savaş araç ve gereçlerinin %80'den çoğu ulusal endüstri ürünüdür. Tüm servislerin, çoğunluğu radyoaktif ışınlardan etkilenmez yeraltı kuruluşları bulunur. Gemi ve uçaklar için de yeraltı hangarları yapılmıştır. Barış döneminde bile, kimi endüstri kuruluşları yeraltında kurulmaktadır. 8 milyonluk ülkede 4,5 milyon kişiye yete-

BOLLUK ÜLKESİ İSVEÇ

cek kadar sığınak vardır. Savaş amaçları dışında kullanılmakla beraber, 1947'den beri atom enerjisi üzerinde çalışılmaktadır.

İsveç I. Dünya Savaşına girmemiş ama bu savaşta 280 gemi ile 800 yurttaşını kaybetmiştir. Rusya'daki «Ekim devrimi»nden (1917) sonra, bağımsızlığını ilân eden Finlandiya'yı, Rusya'ya karşı savaşında ancak savaş gereçleri ve gönüllü vererek destekleyebildi.

İsveç'in dış ülkelerle alışverişi (1973'te milyar kron olarak):

	Alış	%	Veriş	%
Ortak Pazar ülkeleri	26,718	50	25,589	55
EFTA	11,511	22	8,443	18
Az gelişmiş ülkeler	5,008	9	4,313	9
ABD ve Kanada	3,937	8	3,375	7
Doğu Avrupa ülkeleri	2,286	4	2,216	5
Öteki ülkeler	3,559	7	2,366	6
TOPLAM	53,019	100	46,302	100

1930'larda Alman ve Rus tehlikesine karşı ırk, dil ve kültür, İsveç, Norveç ve Danimarka'yı beraber olmaya zorluyor; politika ve coğrafya koşulları ters yöne itiyordu. Avrupa'da «Nazizm»in etkili olduğu 12 yıllık dönemde «demokrasi» sözcüğü ilk kez olarak İsveç'te de korkulu anlar yaşadı. İsveç'te bir iki ad değiştiren «Nasyonel Sosyalist»ler kimi grupların desteğini sağladılarsa da, seçimlerde hiç başarılı olamadılar. Finlandiya, Danimarka ve Norveç, İsveç için bir «tampon» durumundaydı. 1937'de Danimarka başbakanı Stauning,

BOLLUK ÜLKESİ İSVEÇ

ülkesinin «İskandinavya'nın bekçi köpeği» olamayacağını bir konuşmasında öfkeli olarak söylemişti.

Almanya'nın Polonya'ya saldırısı üzerine (1939) İsveç, Norveç ve Danimarka krallarıyla Finlandiya cumhurbaşkanı ülkelerinin tarafsızlığını ilân ettilerse de, bunun boşuna olduğu çabuk anlaşıldı. Rusya'nın Finlandiya'dan toprak istemesiyle savaş başladı. I. Dünya Savaşında yaptığından fazlasını yapamayan İsveç, İngiltere ve Fransa'nın yapacağı yardımları da topraklarından geçirmeyeceğini bildirdi. Norveç'in de geçit vermemesi üzerine, kış süresince Ruslara karşı kahramanca savaşan Finliler, İsveç'in araya girmesiyle Moskova anlaşmasını imzalamak zorunda kaldılar (1940). O yıl Almanya da Danimarka ve Norveç'i topraklarına kattı.

Gençlik Marşı (Dağ başını duman almış...),
Türkçe sözlerini Ali Ulvi Elövenin yazdığı bir İsveç ezgisidir. Türkiye kadar yaygın olmamakla beraber, İsveç'te ezgiyi hemen herkes biliyor.

Sözlerini Gustav Frodig'in yazdığı ve Felix Körting'in bestelediği parçanın İsveççe adı «Üç Şakrak Kız»dır (Tre Trallande Jäntor). 6 dörtlükten oluşan parçanın ilk dörtlüğünün çevirisi:

«Güneşli bir günde üç kız
Lindane Le yoluna düştü.
Yerleri süpürüyordu etekleri
Ve üçü de şakraklı.»

İsveç yeniden tarafsızlığını ilân etti. Ama bu kez çevresinde, Rusya'nın gölgesinde bir Finlandiya ve Almanya'nın denetiminde Danimarka ve Norveç vardı. Ama kuvvetliydi. 1930'larda yürürlüğe konan tarım po-

BOLLUK ÜLKESİ İSVEÇ

litikası nedeniyle 2. Dünya Savaşı'nı çok az sıkıntıyla geçiriyordu. 1939'da petrol; 1941'de kahve, çay, ekmek, et ve yemeklik yağ karneye bağlandı. İngiltere, çok değerli olan İsveç bilya yataklarının Almanların eline geçmesini istemiyordu. İngiltere Başbakanı Sir Winston Churchill, 1953'te «yazın» dalındaki Nobel ödülünü kazanınca, yaptığı bir özel konuşmada, İsveç'in 2. Dünya Savaşı'ndaki tutumu üzerine şunları söylemiştir: «Çok tehlikeli bir durumda olmanıza karşın, savaş dışında kalmayı başardınız. Ama hazırınız. Davranışlarınız doğrudur. Sizi baskı altında tutmadım. Bunu siz de istemiyordunuz. Durumunuzu anlıyordum.»

Savaş sonunda İsveç'te 300.000'den çok göçmen vardı. Doğu Almanya, Polonya ve öteki Baltık ülkelerini denetim altında tutan Rusya, Finlandiya'ya da gözdağı veriyordu.

«Demirperde»nin çekilişi İsveç'in tarafsızlık politikasını oldukça zorlaştırdı. 1946'da Rusya ile bir alışveriş anlaşması yaptı. 1947'de sunulan «Marshall» yardımını büyük bir kararsızlıktan sonra almaya başladı. 1949'da Avrupa Konseyi'ne girdi. Danimarka ve Norveç «Kuzey Atlantik Paktı»na (NATO) girdilerse de İsveç, güneyde Avusturya ve Yugoslavya gibi tarafsız kaldı.

İsveç, Birleşmiş Milletlerin sorumluluğuna inanmış, güvenini kazanmıştır. 1953'te Kore; 1956'da Ortadoğu; 1960'ta Kongo ve 1964'te Kıbrıs'taki Birleşmiş Milletler «Barış Gücü»nde (toplam 33.000 kişiyle) görev almıştır. 1953'te Dag Hammarskjold, Birleşmiş Milletler genel sekreteri olmuş; Gunnar Jarring Ortadoğu savaşında arabuluculuğa atanmıştır.

BOLLUK ÜLKESİ İSVEÇ

Askerlik 7,5 - 11 (yedeksubaylık 15-21) aydır. Askerliğin bitiminden sonraki yıllarda, her biri en az 18 günlük olmak üzere ve yeni savaş araç ve gereçleri eğitimi de kapsayan beş manevra devresi vardır. Yılda bir kez yapılan bu manevralara 100.000 kişi katılır. Askerlik görevi il sınırları içinde yapılır. Askerlik çağı 18 - 47 yaştır. Bir milyondan çok erkek ve kadın, gönüllü savunma örgütlerinin üyesidir.

Türkiye'nin Kuzey Konseyi ülkeleriyle alışverişi (1973'te milyon Türk lirası olarak):						
	İsveç	Norveç	Dani- marka	Finlan- diya	İslanda	Toplam
Alış:	345,0	147,0	426,0	43,5	1,5	962,5
Veriş:	406,5	178,5	124,5	120,0	45,0	874,5

1952'de İsveç, Norveç, Danimarka, İzlanda ve Finlandiya'dan (1956) 78 parlamenterin katılımıyla «Kuzey Konseyi» kuruldu. Yılda bir kez ve her yıl ayrı başkentte bir hafta süreyle toplanan konsey, dış politika ve savunma konularından kaçınır. Bir çeşit «ortak pazar» olan bu ülkelerin yurttaşları, birbirlerinin ülkelerine pasaportsuz yolculuk eder; oturma ve çalışma izinine gerek duymadan diledikleri ülkede, diledikleri kadar oturabilir ve çalışabilirler. Kuzey ülkeleri arasındaki örnek ortak kuruluşlardan SAS (Scandinavian Airlines System = İskandinavya Havayolu yöntemi) İsveç, Norveç ve Danimarka havayolları birliğinden oluşmuştur. İkinci büyük ortak kuruluş elektrik alışverişi üzerinedir. «NordeI» adındaki bu kuruluş İs-

BOLLUK ÜLKESİ İSVEÇ

veç, Norveç, Danimarka ve Finlandiya ülkelerinde üretilen elektrik enerjisini günlük ve sezonsal gereksinimlere göre bu ülkeler arasında bölüştürür. NORDFORSK, Kuzey Konseyi ülkelerinin ortak kuruluşudur ve endüstriyel gelişmeler üzerine çalışır. «Kuzey Kültür Fonu»ndan, Kuzey Konseyi ülkeleri sanatçılarına ödüller dağıtılmaktadır.

Kuzey Konseyi, Kuzey Konseyi ülkeleri bakanları ve Kuzey Konseyi üyeleriyle beraber 125 kişiyi bulur. Ancak, bakanlar oylamaya katılamazlar. Kuzey Konseyi üyeliklerinin dağılımı şöyledir:

İSVEÇ	18
Norveç	18
Finlandiya	17
Danimarka	16
İzlanda	6
Foeroe adası (Danimarka)	2
Aland adası (Finlandiya)	1
TOPLAM	78

İsveç, 1960'ta «Altılar» (İngiltere, Danimarka, Norveç, Portekiz, İsviçre ve Avusturya) diye anılan EFTA'ya (Avrupa Serbest Ticaret Birliği) girdi. Finlandiya, bu kuruluşu giriş aşamasındadır. 1973'te İngiltere ve Danimarka Ortak Pazara (Avrupa Ekonomi Topluluğu) girince EFTA'dan ayrıldılar.

İsveç'in dünya endüstri pazarlarında ayakta duran kuvveti, çok iyi teknik bilgi ve kaliteden gelir. Endüstri yapımlarının yarısı dışarıya satılır. 1960'larda İsveç kuruluşları uluslararası pazarlarda sayılarını artırdılar. 1965'te 450 İsveç kuruluşunun ülke dışında 1.600 şubesi bulunuyordu. Bu kuruluşlara bağlı işyerlerinde

çalışanların sayısı 1965'te 150.000; 1970'te 183.000'di. Doğrudan yatırım yapan kuruluşlardan kimileri şunlardır: SKF, LM Ericsson, Volvo, Alfa Laval, ASEA ve AGA. Bu kuruluşlar İtalya, Almanya ve İngiltere başta olmak üzere, en çok Ortak Pazar ülkelerinde etkindirler. Ayrıca İsveç, Ortak Pazarla özel anlaşmalar yaparak gümrük duvarlarını kaldırmaktadır. Endüstri yapımları konusunda yapılan aşamalı anlaşmaya göre, 1977'de tüm gümrük duvarları yıkılacaktır. Kimileri bu durumlara bakarak, İsveç'in Ortak Pazar'a «arka kapıdan» girdiğini söyler. İsveç'in «Avrupa Kömür ve Çelik Birliği»yle (ECSC) de özel gümrük anlaşmaları vardır. Böylece İsveç, 300 milyonluk alanda (16 ülke ve dünya alışverişinin %40'ı) endüstri yapımları konusunda gümrüksüz alışveriş olanağı sağlamış olmaktadır. İsveç ayrıca Birleşmiş Milletler «Ekonomik İşbirliği ve Gelişme Örgütü» (OECD), «Genel Tarife ve Ticaret Anlaşması» (GATT), «Uluslararası Para Fonu» (IMF) ve «Uluslararası Kalkınma ve Gelişme Bankası» (IBRD) gibi örgütlerin üyesidir.

Buna karşın, 1955'le 1965 arasında 500 yabancı kuruluş İsveç'te şube açtı. Yabancı kuruluşların İsveç'teki işyerlerinde çalıştırdıkları işçi sayısı 1965'te 68.000'ken, 1970'te 100.000 olmuştur. Bu kuruluşların %35'i ABD, %35'i EFTA ülkelerindedir (1965). İsveç, dışardan gelen endüstri yapımlarına dünyanın en düşük gümrüğünü uygular. Gümrük duvarlarının kaldırılmasından yanadır. 1972'den beri, az gelişmiş ülkelerden aldığı yapımların çoğuna hiç gümrük uygulamaz. Toplam alışverişin %5'i demirperde ülkeleriyledir.

Geri kalmış ülkelere yardım konusunda çok duyarlıdır. 1975-1976 yılında Birleşmiş Milletlere bağlı ulus-

BOLLUK ÜLKESİ İSVEÇ

lararası kuruluşlar aracılığıyla 1,05 ve doğrudan 1,736 olmak üzere 2 milyar 786 milyon kron yardım yaparak, ulusal gelirin %1'inden çoğunu bu amaçla ayırabilen ilk ülke olmaktadır. Gerek demirperde, gerekse öteki ülkelerdeki faşist yöntemlerin baskılarına dayanamayan kişiler, İsveç'e sığınma olanağı bulabiliyorlar. Çeşitli nedenlerle Vietnam savaşından kaçan 600 kadar Amerikalı İsveç'e sığınmıştır. Kendi önemli sorunları pek olmadığından, ara sıra görülen sokak göstericileri, öteki ülkelerdeki faşist baskıları kınarlar. Kimi kez başbakanın bile bu göstericiler arasında görüldüğü olur. Bu yüzden İsveç, sık sık ABD, Sovyetler Birliği gibi ülkelerle çatışır.

İsveç'in uluslararası gelişme kuruluşlarına 1974/75 ve 1975/76 bütçe yıllarındaki yardımı (milyon kron olarak):

	1974/75	1975/76
UNDP (BM Gelişme Programı)	175	225
UNICEF (BM Çocuk Fonu)	50	65
IDA (Uluslararası Gelişme Örgütü)	275	252
Bölgesel gelişme bankaları	5	32
Uluslararası yiyecek yardımı	85	137
Öteki örgütler	80	115
Araştırmalar	(?)	75
Öteki harcamalar	80	149
TOPLAM	750	1050

1940'tan beri ülkeye yılda göçmen olarak 10.000 kişi kadar gelmektedir. Son yıllarda göçmen sayısı arttıkça, kısıtlayıcı yollara başvurulmaktadır. Bugünkü

BOLLUK ÜLKESİ İSVEÇ

İsveç nüfusunun 1/16'sı dışardan gelme olup, bunlardan bir bölümü İsveç yurttaşlığına girmiştir. İsveç yurttaşlığına girebilmek için Kuzey Konseyi ülkeleri kişilerinin 3; öteki yabancıların 7 yıl İsveç'te oturma zorunluğu vardır. İsveçliyle evlenme ve politik sığınmalarda bu süre çok kısadır.

İsveç'in geri kalmış ülkelere 1974/75 ve 1975/76 yıllarındaki yardımı (milyon kron olarak):

	1974/75	1975/76
Bangalades	85	100
Botswana (Bechuanaland)	30	40
Küba	45	60
Kuzey Vietnam	170	225
İtiyopya (Habesistan)	40	50
Guinea - Bissau	22	40
Hindistan	200	230
Kenya	60	65
Sri Lanka	28	35
Tanganika	185	250
Tunus	40	40
Zambiya (Kuzey Rodezya)	45	55
Öteki ülkeler	88	195
Afrika'daki özgürlük hareketleri ve göçmenler	30	30
Çeşitli	230	321
TOPLAM	1.298	1.736

İsveç'teki azınlık ve yabancılar, öteki ülkelerdeki kadar yabancılık çekmezler. Ülkede iki yıl oturan yabancılara sürekli oturma belgesi verilir. Bu belgeyi edinen kişinin oturma ve çalışma izini sorunu kalmaz.

BOLLUK ÜLKESİ İSVEÇ

Kuzey İsveç'te oturan Lapon'ların ayrı radyo istasyonları vardır. İsveç Radyoları da, kuzeye yolladıkları kimi yayınları Laponca yapar. Laponların tümü ikinci dil olarak İsveççe bilir. Çoğu Lapon gencinin İsveççesi anadilinden iyidir. Çobanlıkla (özellikle Ren geyikçiliği) geçinen İsveç Laponlarının sayısı 2.500'e inmiştir. Devlet, Laponların kültür ve dillerini korumayı güvence altına almıştır. «Lapon Enstitüsü» başka ülkelerdeki Laponlarla da ilgilenmektedir. Dünyadaki 40.000 Lapon'dan 10.000'i İsveç'te yaşamaktadır.

İsveç'te 124 ülkeden 397.452 yabancı (1974) bulunur. Bunlardan 3.950'si «ülkesiz»dir. Ülkede oturan yabancıların hangi ülkelerden geldiği (ilk 15 sıra) aşağıdadır:

1 — Finlandiya	188.150
2 — Yugoslavya	40.166
3 — Danimarka	28.237
4 — Norveç	26.575
5 — Almanya	18.402
6 — Yunanistan	16.918
7 — İtalya	6.809
8 — ABD	6.263
9 — İngiltere	6.231
10 — Polonya	6.138
11 — Türkiye	5.601
12 — Macaristan	4.616
13 — Avusturya	4.343
14 — Çekoslovakya	4.091
15 — İspanya	3.637

Çocuk programları dışında tv'de gösterilen tüm yabancı yayınlar (bu arada Çin, Japon, Çek... filmleri) İsveççeye çevrilmeden yayımlanır. Yabancı kökenli

BOLLUK ÜLKESİ İSVEÇ

programların çoğunluğu İngilizcedir. Geçen yıl, Almanya'daki Türk işçilerinin kötü koşullardaki yaşamını gösteren bir belge film yayımlandı. Oldukça uzun olan bu filmdeki görüntü ve konuşmaları bir üçüncü kişi (spiker) Türkçe olarak anlatıyordu. 10.000 kişide ancak 6 kişinin anladığı bir dille yapılan o tek sesli anlatımı çok yadırgamıştım. İsveç'teki en büyük yabancı topluluğun Finli olması nedeniyle cumartesi ve pazar sabahları tv kanallarından biri Fince yayın yapar. Bu yayınlarda Finlilere yabancı dil (İngilizce, Fransızca) dersleri bile verilmektedir. Radyolarda da Fince programlar bulunuyor(1).

Kimi ülkelerdeki savunma harcamaları:			
	Milyar kron (1973)	1972'de ulusal gelire % oranı	1972'de kişi başına harcama (kron)
ABD	341,510	7,2	1.600
İSVEÇ	7,550	3,6	740
S. Birliği	134,655	7,5	520
İngiltere	34,785	4,6	500
Batı Almanya	44,450	2,9	500
Norveç	2,665	3,2	480
Fransa	34,045	3,1	480
Danimarka	2,285	2,2	360
İsviçre	3,210	1,8	340
Finlandiya	0,920	1,5	160
Japonya	10,940	0,9	105
Avusturya	1,160	1,0	100

(1) Bu konuda Finlilerin daha da ileri gittiklerini, Finlandiya'ya ilk yolculuğumda tanık olmuştum. Finlandiya'nın birçok yerinde İsveççe ikinci bir kamusal dildir. Örneğin kentlerde sokak adları hem Fince, hem de İsveççe yazılıdır. Okullarda İsveççe de okutulur.

NOBEL

1833'te Stokholm'de doğan kimyager, mühendis ve sanayici Alfred Nobel, 1842'de ailesiyle beraber Rusya'ya yerleşti. Bir bilgin olan babası Petersburgta (Leningrad) patlayıcı silâhlar fabrikası açmıştı. Genç Nobel 16 yaşındayken İngilizce, Fransızca, Almanca, Rusca ve İsveççeyi iyi biliyordu. Bir yıl Fransa'da (1850), dört yıl da ABD'nde çalıştıktan sonra Leningrad'a giderek babasının fabrikasında çalışmaya başladı.

1859'da İsveç'e dönünce, patlayıcı maddeler üzerine ilk denemelerine başladı. 1864'te, fabrikasındaki patlamada, içinde kardeşi de bulunan beş kişi ölünce, patlayıcı maddelerle uğraşısının sürdürülmesine izin verilmedi.

Almanya'ya geçerek fabrikasını 1865'te Krümmel'de kurdu. Ünlü buluşunu (dinamit) orada gerçekleştirdi.

Alfred Nobel 1893'te Bofors Gullspång (İsveç) ateşli silâhlar fabrikasını satın aldı. Büyük paralar kazandı. Hamburg'ta, Paris'te, San Remo'da laboratuvarlar açtı. Buluşlar yaptı. Bakü (Rusya) petrol ortaklığına büyük payla katıldı.

Dünyaya barış getireceğini sandığı buluşunun ters etkiler yaptığını görünce çok üzüldü. Anamının büyük bir bölümünü (33.000.000 kron) bir fonda toplayarak, yıllık gelirinin, dünyanın mutluluğu için çalışanlara dağıtılması için bağışladı. 1896'da San Remo'da (İtalya) öldü.

Nobel ödülleri 1901'de dağıtılmağa başlandı. Beş dalda verilen ödüllerden fizik, kimya, tıp ve yazın Stokholm'de, barış Oslo'da (o zaman İsveç kentiydi) her yıl Nobel'in ölüm günü olan 10 Aralık'ta dağıtılmaktadır. 1975 yılında her dala 630.000 er kron verilmiştir.

Yabancılar için beş dilde, ağırlığı azınlık konuları olan haftalık bir gazete yayımlanır. Bu gazete «kolay İsveççe» ile yayımlanan kimi sayılarına Türkçe ekler de koyar. Radyoda, Türkçe haber ve müzik programlarını da içine alan, haftada 4 gün, birer saatlik azınlık programı yayımlanır. İsveç'teki iş gücünün %5'i yabancıdır. Yabancılar 1976 çevresel seçimlerinde oy kullanacaklardır.

Yarısı finli ve Estonyahların olmak üzere 800 azınlık kültür ve dayanışma kuruluşu, devletten yılda bir milyon kron yardım alır. 40 kentte, yıllık toplam gideri 15 milyon kron olan azınlık büroları bulunur. Bu bürolar dil, yasa vb. konularda yabancılara yardımcı olur.

İsveç'te oturan tüm yabancılar az gelir; evlenme; çocuk parası, öğrenim yardımı, emeklilik vb. olanaklardan İsveçliler gibi yararlanırlar. Kimi ülkelerde yabancı işçilere uygulanan baraka vb. barınaklarda oturma zorunluluğu İsveç'te yoktur.

İsveç'te üç aydan çok oturacak, örneğin çalışacak; öğrenim yapacak Kuzey Konseyi ülkeleri dışındaki kişiler, İsveç'e gelmeden önce, ülkelerindeki İsveç elçilik ya da konsolosluklarından oturma (çalışacakların çalışma) izini almaları gerekir. Öğrenim için başvuranlardan bir okula ya da kursa girebilecek yeterlilik ve İsveç'te kendisine bakabileceğinin belgelenmesi istenir.

İsveç'e araba ile girişte çoğu kez pasaport (ve gümrük) yoklaması yapılmaz. Gümrükçüler yalnızca sigara, içki ve uyuşturucu maddelerle ilgilenirler. Kural olarak bir büyük kişi İsveç'e 10 paket (200 tek) sigara; bir şişe (750 cl) alkollü içki ve 15 kg yiyecek sokabilir. Avrupa dışından gelen İsveç'te oturmayan kişiler, bu

BOLLUK ÜLKESİ İSVEÇ

çoklukların iki katı sigara, içki ve yiyecek bulundura-
bilirler. Kuduz hastalığı olasılığı düşünülerek, Dani-
marka, Norveç, Finlandiya, Malta ve İngiltere dışından
getirilen kedi ve köpekler 4 ay karantınada kalır.

Türkiye'deki İsveç elçilik ve konsoloslukları:

ANKARA

İsveç Büyükelçiliği
(Svenska Ambassaden)
Kâtip Çelebi Sokağı, 5
(P. K. 3)

Çankaya

Telefon: 12 26 44

İSTANBUL

İsveç Başkonsolosluğu
(Svenska Generalkonsulatet)
İstiklâl Caddesi, 497
(P. K. 125)

Beyoğlu

Telefon: 45 06 76

İZMİR

İsveç Konsolosluğu
(Svenska Konsulatet)
Gazi Osman Paşa Bulvarı,
Büyük Efes Oteli 1/D
Telefon: 33 461

MERSİN

İsveç Konsolosluğu
(Svenska Konsulatet)
Atatürk Caddesi, 112
(P. K. 87)

Telefon: 1491

Yabancı öğrenciler 15 Mayıs-15 Eylül arasındaki 4 aylık sürede İsveç'te çalışabilirler. Ancak, bu olanığın sağlanabilmesi için, İsveç'teki bir işyerince sözü edilen sürede çalıştırılacağına belgelendirilmesi ve bu bel-

BOLLUK ÜLKESİ İSVEÇ

geye dayanarak, İsveç elçilik ya da konsolosluklarından çalışma izini alması zorunludur. Öğrencilik söz konusu olmadan, sürekli çalışmayı isteyenler de bu yõteme başvururlar. Bu başvurular 5 hafta kadar bir sürede sonuca bağlanır.

İsveç'teki Türk elçilik ve konsoloslukları:

T.C. Büyükelçiliği ve Konsolosluğu

Nobelgatan 19

115 27 STOCKHOLM

Telefon: (08) 67 29 60

T.C. Büyükelçiliği Ticaret Ataşeliği

Karlaplan 3 A

114 60 STOCKHOLM

Telefon: (08) 61 64 83

T.C. Başkonsolosluğu

Stortorget 13

211 22 MALMÖ

Telefon: (040) 11 48 11

Öğrenim parasızdır. Öğrenciler konut, yiyecek, kitap ve okul gereçlerini kendileri öderler. Bu giderler için 1.400 kron gereklidir. Yabancı öğrencilere verilen iki burstan biri, aralarında Türkiye'nin bulunmadığı belli ülkelerin öğrencileri içindir. İkincisi, sınırlı sayıdaki konuk öğrencilere üç yıl sürelidir. Bu ve öteki öğrenim konularında tamamlayıcı bilgi «İsveç Enstitüsü»nden (The Swidish Institue, Box 7072, S 103 82 Stockholm) öğrenilebilir. İsveç'te birinci yıllarını dolduran yabancı öğrenciler, sağlık hizmetlerinden parasız olarak yararlanırlar.

Üniversitede dil, uygulamada İsveççedir. Yalnızca Stokholm üniversitesi, İngilizce konuşan öğrenciler için bir ayrıcalık tanımıştır. Üniversitelerdeki kimi test kitapları İngilizcedir. Stokholm, Uppsala, Göteborg, Lund

BOLLUK ÜLKESİ İSVEÇ

ve Umeå üniversitelerinde, yabancı öğrencilere parasız İsveççe dersleri verilir. İsveç akademik yılı sonbahar (eylül-ocak) ve ilkbahar (ocak-haziran) olmak üzere iki dönemdir.

İsveç'in dış ülkelerle alışverişi (1974'te neler alıp sattığı ve toplam «alış» ve «veriş»e oranı):	
Alış	%
Yiyecek	7,4
Hammadde	4,9
Yakıt	18,0
Kimyasal yapım	8,8
Yarı yapım	20,7
Makine	30,4
Ötekiler	9,8
TOPLAM	100,0
Veriş	%
Yiyecek	2,5
Hammadde ve yakıt	20,4
Kimyasal yapım	5,0
Yarı yapım	26,1
Makine	38,4
Ötekiler	7,6
TOPLAM	100,0

İsveç, gerek hükümetler düzeyinde, gerekse özel girişimlerle birçok uluslararası bilim ve teknoloji kuruluşlarının üyesidir. Kuruluşundan beri üyesi bulunduğu «Avrupa Nükleer Araştırmaları Örgütü» (CERN) giderlerinin %4,8'ini; «Avrupa Molekül Biyolojisi'nin Heidelberg'teki (B. Almanya) laboratuvar giderlerinin %5'ini ve «Avrupa Hava Araştırma Örgütü» (ESRO) giderlerinin de %4,6'sını karşılar.

BOLLUK ÜLKESİ İSVEÇ

İsveç'le alışveriş ve yabancıların İsveç'te iş kurmaları kolaydır. Yabancı girişimleri kısıtlayan kurumlar yoktur. İsveç'te oturma koşulu da aranmaksızın, yabancılar İsveç'te yeni iş alanları açabilecekleri gibi, kurulu bir kuruluşun tümünü ya da bir bölümünü satınalabilirler. Ön koşul, bu iş için gerekli parayı, Merkez Bankası aracılığıyla İsveç'e aktarmaktır.

İÇİNDEKİLERDEN KİMİLERİNİN ABC'Lİ SIRALAMA'SI

A

Aftonbladet: 52, 90
AGA: 89, 165
Akdeniz: 15, 131
Alfa-Laval: 89, 165
alkolik kliniği: 127
Allers: 91
Altılar: 164
AMS: 58, 59, 60
Amsterdam: 6
analık parası: 31
Animals: 63
Ankara: 8, 172
Antalya: 8

Arabistan: 64
Arap ABC'si: 94
arka kapı sosyalizmi: 60
arı İsveççe: 132
ASEA: 53, 89, 165
Atlas Copca: 53, 89
Atom: 100
Audi: 53
Avrupa Ekonomik Topluluğu: 164
Avustralya: 29, 34, 53, 101
Avusturya: 6, 34, 39, 101, 121,
122, 162, 164, 168, 169

B

babalık parası: 31
Babrâli: 42
Bakû: 170
Baltacı Mehmet Paşa: 143, 144,
146, 147, 148, 149, 150
Baltık: 44, 53, 102, 133, 134, 135,
156, 162
Bangaldeş: 167
barış gücü: 162
bayrak günü: 120
bayram: 120
Beatles: 63
Belçika: 7, 11, 14, 18, 29, 66,
101, 121
belediye: 5, 28, 51, 59, 92, 93,
133, 158
Bergman, Ingrid: 56

beyaz kep: 69
beyaz yakalı işçi: 52
Beyoğlu: 101, 172
Birinci Dünya Savaşı: 56, 60,
160, 161
bit pazarı: 11
Bizans: 157
BMC: 53
BMW: 53
Boğaz: 14
bolluk ülkesi: 20, 27, 38, 45, 50,
56, 76
braille: 96
brännvin: 130
Branting, Hjalmar: 49, 56
Bremen: 157
Brezilya: 53

bürokrasi makinesi: 126
bruk: 50, 51
Brüksel: 66
Budapeşte: 155

Carlsson, Sten: 25
cehennem: 121, 122
cennet: 49, 121
Chevrolet: 53, 97, 98

Çankaya: 172
Çekoslovakya: 44, 121, 122, 129,
168
çılgın gençlik: 71

Dagens Nyheter: 90
dans: 63, 68, 109, 114, 133, 134
demirperde: 5, 162, 165, 166
Deneme sürüşü: 19
Devlet Holdingi: 60
Devrimci Marksist-Leninist Parti:
28, 33
dinamit: 50, 170

Edirne: 150, 151, 152, 153, 154,
155
EFTA: 160, 164, 165
ek emeklilik: 29
Ekim devrimi: 160
ekmek savaşı: 38
Elektrolux: 89
Elöve, Ali Ulvi: 161
emekçi: 50, 52, 56

Fiat: 53
fırsat eşitliği: 23

Gallup: 73, 125, 126
Gävle: 92, 93, 128
Garbo, Greta: 56
GATT: 165

bulaşıkçı: 16
burjuva partileri: 27, 33, 93
buz hokeyi: 118

C

Churchill, Winston: 162
cinayet: 122
Citraón: 53
cuma alayı: 150

Ç

çocuk aldırma: 72
çocuk evleri: 30
çocuk parası: 31, 60, 171
çocuk yuvası: 103

D

dinlenme kampı: 35
diş bakımı: 31
Doğu Roma İmparatorluğu: 157
doğum kontrolü: 75
doğum olayı: 80
donatım yardımı: 33
döşeme kredisi: 35
Dragen: 159

E

Erlander, Tage: 25, 49
eski kent: 6
eş yardımı: 29
eşit eğitim olanağı: 60
ev ödevi: 68
evlâtlık: 31
evlenme kursları: 72
Expressen: 85, 90, 115

F

fiyat desteği: 42
Ford: 53

G

gâvur: 139
gebe: 31, 47, 72, 73, 77, 79, 81
gece yaşamı: 122
gecekondü: 6

geçim indirimi: 31
gençlik evleri: 68
Gençlik Marşı: 161
gençlik yuvası: 115
genelev: 72
Golf Stréem: 43
Göta Kanal: 117

Halep: 143
Haliç: 64
halk koleji: 69
Halk Partisi: 28, 33, 56, 49, 90
halkevi: 95, 96
halkın partisi: 52
Hamburg: 8, 170
Hammarskjöld, Dag: 162
Hannover: 155, 157
Hansson, Per Albin: 49, 56, 57
hastalık parası: 32
hastalık sigortası: 32, 60, 127
hava parası: 104

ICA Kuriren: 91
İlımlılar Partisi: 28, 33, 49, 90

iç turizm: 120
içki içmeyenler günü: 130
içki karaborsası: 130
İkinci Dünya Savaşı: 6, 60, 162
İncil: 127
İran: 64
İsa: 126
İskandinavya: 57, 131, 132, 161, 163
İslâm: 65, 141, 148, 149
İsmail Paşa: 152, 153, 154
İspanya: 15, 18, 44, 120, 168
İsrail: 44, 64, 129, 159
İstanbul: 8, 15, 16, 64, 65, 131, 135, 136, 137, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 146, 148, 149, 150, 155, 172
İstanbul boğazı: 64

Göteborg: 10, 90, 109, 114, 117, 173
Göteborgs Posten: 90
grev: 14, 51, 55, 58, 61
grev kırıcı: 51
Grönland: 131
gümrük: 9, 55, 165, 166, 171
güneş banyosu: 117

H

hayvan hastanesi: 111
Heidelberg: 174
Helsingborg: 102
Hıristiyan: 126, 127, 132, 148, 155
Hıristiyan Demokratlar: 28, 33
hırsızlık olayları: 124
Hindistan: 167
hizmetçi odası: 14
Hollanda: 6, 8, 11, 34, 39, 44, 74, 101, 121, 129
homoseksüel: 78, 79
Hong Kong: 120

I

Irak: 64

i

İsveç Enstitüsü: 173
İsveç kalitesi: 66
İsveç Komünist Partisi: 28, 33
İsviçre: 5, 6, 14, 29, 34, 44, 101, 121, 122, 129, 164, 169
İş Mahkemesi: 58
iş okulları: 68
İş ve İşçi Bulma Kurumu: 59
işçi cenneti: 121
İşçi Sendikaları Konfederasyonu: 51, 52, 56, 57
işsizlik sigortası: 92
İşverenler Konfederasyonu: 57
İtalya: 15, 44, 121, 129, 165, 168, 170
İtalyopya: 167
İzlanda: 101, 120, 131, 163, 164
İzmir: 8, 172

Jämländ Cumhuriyeti: 59

Käbe: 64
kabil günü: 16
kadı: 149, 152
kâfir: 139, 149, 156
kalabalık, kalabalıken: 153, 156,
157
Kalmar Birliği: 132
kalorifer: 19, 38, 104, 117
Kanada: 29, 34, 44, 53, 101, 121,
129, 160
kanalizasyon: 116
Kanarya adaları: 15, 114, 120
kara liste: 128
karaborsa: 130
karacahil: 86
Karadeniz: 114, 131, 132
karantina: 172
karar verme örgütleri: 122
karavan: 117
Katerina: 146, 147
Katolik: 125, 132, 133
Kemal, Yaşar: 93, 94
Kenya: 167
Keynes, J. M.: 57
Kıbrıs: 162
Kırım: 136, 137, 138, 143, 144,
152, 154
kış sporları: 118
Kıtlık yılları: 38, 47

İayık: 125
Laponya: 54
155
Lektyr: 91
Leningrad: 135, 170
Leyland: 53
Libya: 115
lise: 35, 68, 69, 96
Liverpool: 48
LM Ericsson: 89, 165

J

Jarring, Gunnar: 162

K

Kızılhaç: 120
Kibutz: 64
kilise: 48, 65, 75, 125, 126, 127,
132, 133, 134,
Kinsey Raporu: 74,
kitap otobüsü: 92
Komünist Parti: 27, 28, 33, 60
Kongo: 162
konser: 96
Konstantinapol: 65
konut yardımı: 34, 54
kooperatif: 26, 28, 38, 42, 43,
52, 64
Kore: 162
köpek bakım odası: 22
köpek hastahanesi: 110
köy: 7,37, 38, 47, 65, 66, 86,
92, 125, 152
Köy Enstitüsü: 65, 66
Kuzey Atlantik Paktı: 162
Kuzey denizi: 53
Kuzey kolonisi: 58
Kuzey Kutup Dairesi: 44
Kuzey Kültür Fonu: 164
Küba: 167
kültür: 92, 82, 88, 92, 160, 164,
168
kültür işçileri: 92
Küveyt: 64

L

LO: 52, 56, 57, 58
lokavt: 58, 61
Londra: 8
Lucia: 119
Lulea: 53, 85
Lund: 69, 102, 173
Lübeck: 47
Lübnan: 64
Lüksemburg: 121
Lüter: 125, 127, 132

Macaristan: 44, 121, 122, 129, 168
Madrid: 8
Mahmutpaşa: 101
Malmö: 8, 10, 51, 56, 90, 102, 173
Malta: 172
Marshall: 162
mavi yakalı işçi: 52, 58
mayıs çiçeği: 114
mayıs direği: 114
Mayorka: 114, 120

Napoli: 15
Napolyon: 158
Narkotik Ceza Mahkemesi: 127
nasyonal sosyalizm: 160
NATO: 162
New-York: 8
Nobel: 27, 162, 170

Opel: 53
Ordu Müzesi: 141
orman ağası: 50
Ortadoğu: 162
Ortodoks: 125, 133

126

öğrenim yardımı: 171
öksüzlük yardımı: 30
ölüm cezası: 77, 122
Örebro: 17, 74
örgütler demokrasisi: 97
örgütler ülkesi: 96

Palm, August:: 51
Palme, Olof: 25, 26, 97
Paltova: 138
panayır: 144
Papa: 136

M

Mekke: 64
Mercedes: 53
Merkez Bankası: 175
Merkez Partisi: 28, 33
Mersin: 172
Midilli: 142
Midsommar: 114
Miniman: 159
Modern İsveç Tarihi: 25
Moskova: 27, 134, 136, 141, 161
Müslüman: 64, 65, 125, 141
müze: 92, 96, 141
müzik: 96

N

Noel: 113, 119, 125
Noel Baba: 119
Norkoping: 10, 114
Norland: 49, 54, 58
nüfus sayımı: 127
Nürnberg: 155

O

Ortak Pazar: 88, 160, 163, 164, 165
Oslo: 170
otuzaltı yaş emekliliği
oy: 27, 28, 158, 171
oyun okulu: 35, 66

Ö

örnek dersler: 76
özel bölge: 116
özel kesim: 26, 28, 42, 59, 60
61
özel okul: 69

P

Paris: 6, 8, 170
parlamento: 27, 28, 33, 51, 59, 72, 96, 133, 158
Paskalya: 119
paspasçı: 16

patent: 100
petrol: 41, 47, 64, 162, 170
Peugeot: 53, 98
piç: 123, 129
plaj: 114, 117
polis: 9, 16, 54, 82, 85, 110, 123,
128

rahip: 132
reformlar ülkesi: 66
Renault: 53
Riksdag: 51, 133

Saab Scania 89, 100
saf süt: 41
San Remo: 170
sanat okulu: 35
Sandvik: 53, 89
sarhoş: 128, 129
SAS: 163
Sasnitz: 9
sauna: 75
senato: 158
esks derlseri: 76
seks doktoru: 74
seks filmi: 76, 79, 80
seks kulübü: 80
Seks Öğretimi Kılavuzu: 76
seks tatili: 72
self servis: 10, 43, 108
sendika: 51, 52, 55, 56, 58
sergi: 92
Seylan: 120
Shadows: 63
sıcak kanlı: 109
Sibirya: 134
Simca: 53

tam emekli: 30
Tanganika: 167
Tanrı: 126, 149
tarak ağı: 5
tarım ağası: 50

Polonya: 44, 121, 129, 161, 162,
168
Portekiz: 101, 164
Protestan: 125, 133
Prusya: 47, 157, 158
Purut: 145, 146, 147, 148, 150,
154, 155

R

Rodezya: 167
Rodos: 120
Rolling Stones: 63
Rotterdam: 6

S

sinema: 56, 79, 88, 96, 114
Sinop: 154
SKF: 89, 165
Social Demokraten: 51
soğukkanlı: 105
sosyal bolluk: 105
Sosyal Büro: 124
sosyal reform: 54
sosyalist blok: 27, 33, 51, 93
soymuk: 61
sömürge: 47
spor federasyonu: :117
spor tatili: 118
Sri Lanka: 167
Sundsval: 51
Suriye: 64
Süleymaniye: :64
sürücülük belgesi: 87
süt fabrikası: 41
Svenska Dagbladet: 90, 91
Sverige: 5, 52, 132
Systembolaget: 128
şeriat: 147, 149
Şikago: 48, 128

T

tarım kesimi: 41, 42
tarım politikası 41, 161
tatil: 14, 15, 23, 35, 36, 109, 114,
117, 119, 120, 127
tatil köyü: 114, 115

Tegner, Esaias: 38
tek yanlı aile: 123
tekel: 128, 130
temel okul: 35, 64, 65, 66, 67,
68, 69, 76, 128, 157
tiyatro: 68, 88, 96
Trablus: 115

ulusal gelir: 28
ulusal gün: 120
ulusal içki: 130
ulusal marş: 120
uluslararası barış: 100
UNICEF: 166

Üç Şakrak Kız: 161
üniversite: 23, 36, 68, 69, 91,
173, 174

Vabis: 100
vaftiz: 127
Varşova: 135
Vasa (Gustav Eriksson): 119, 132,
133
Vauxhall: 53
Venedik: 114, 151, 155
vergi: 19, 28, 31, 36, 55, 57,

yahudi: 125, 143
yararlılaştırma kurulu: 60
yasa: 91, 123, 124, 132, 171
yaşlıların eğitimi: 6:9
Yaz Ortası: :114, 115
yazlık ev: 114, 116, 117
Yedikule: 151

Zambiya: 167

trafik: 9, 53, 85, 100, 101, 102,
112, 117, 118, 140
Trelleborg: 9, 53, 156
Tuna: 144, 145
Turizm: 82, 120
tüketici kooperatifleri: 42

U

Uppsala: 10, 25, 69, 115, 126,
173
US Army: 123
uyuşturucu madde: 124, 127, 128,
171
uzlaşma ülkesi: 61

Ü

üniversite kenti: 69
Ürdün: 64

V

90, 120, 124, 158
Vi: 91
Vietnam: 166, 167
Vikingler: 131, 132
Viyana: 141, 155
Vokswagen: 53
Volvo: 53, 89, 98, 100, 165

Y

Yenidünya: 38
Yeşilköy: 8
yokusulluk yılları: 38, 61, 76
Yugoslavya: 44, 129, 162, 168
Yunanistan: 44, 120 168
yürüyen ev: 117
yüzme havuzu: 105, 117

Z

Yararlanılan kimi kaynaklar:

- İsveç'te Demokrasinin Kurulması ve Gelişmesi, Doç. Dr. Yılmaz Altug, İstanbul, 1957.
- Avrupa'nın İşçi Cenneti İsveç, Nilgün Arif, İst. 1970.
- Başlangıcından Zamanımıza Kadar Türkiye Tarihi, Yılmaz Öztuna, İstanbul, 1963 - 67.
- İsveç Kralı XII. Karl'ın Türkiye'de Kaldığı Zamana Ait Metinler ve Vesikalar, Akdes Nimet Kurat, İstanbul, 1943.
- İsveç Kralı XII. Karl'ın Türkiye'de Kalışı ve Bu Sıralarda Osmanlı İmparatorluğu, Akdes Nimet Kurat, Ankara, 1943.
- Statistisk Årsbok, Statistiska Centralbyrån, Stokholm, 1974.
- Nordisk Statistisk Årsbok, Nordiska Rådet, Stokholm, 1975
- Charles XII. of Sweden, R. M. Hatton, Londra, 1968.
- Sweden, Irene Scobbie, Londra, 1972.
- Profile of Sweden, The Swidish Institute, Stokholm, 1972.
- Some Data About Sweden, Skandinaviska Enskilda Banken, Stokholm, 1975.
- The New Totalitarians, Roland Huntford, Londra, 1971.
- Kalabaliken vid Bender, Ivar Stafsig, Stokholm, 1960.